

LEKCIA Z DISKRIMINÁCIE

SEGREGÁCIA RÓMSKÝCH DETÍ V ZÁKLADNOM
VZDELÁVANÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

AMNESTY
INTERNATIONAL

 errc
european roma rights centre

Amnesty International je celosvetové hnutie združujúce viac ako 7 miliónov ľudí, ktorí sa zapájajú do kampaní za dodržiavanie všetkých ľudských práv na celom svete. Usilujeme sa o to, aby pre každého človeka platili všetky práva zakotvené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a ďalších medzinárodných ľudskoprávných štandardoch. Sme nezávislí od všetkých vlád, ideológií, ekonomických záujmov či náboženstiev a svoju činnosť financujeme najmä z príspevkov našich členov a verejnosti.

Európske centrum pre práva Rómov (ERRC) je medzinárodná verejnozájmová právnická organizácia, vedená Rómami a Rómkami, ktorá bojuje proti protirómskemu rasizmu a porušovaniu ľudských práv rómskeho obyvateľstva prostredníctvom strategických súdnych sporov, výskumu a rozvoja politík, advokácie a výchovy k ľudským právam.

Od svojho vzniku v roku 1996 sa ERRC snaží poskytnúť Rómom nástroje, potrebné na potieranie diskriminácie a zabezpečenie rovnakého prístupu k spravodlivosti, vzdelávaniu, bývaniu, zdravotnej starostlivosti a verejným službám.

Túto správu vydali ako partneri Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov v roku 2017.

Amnesty International Ltd
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

European Roma Rights Centre
1074 Budapest
Madách tér 4
Hungary

© Amnesty International a European Roma Rights Centre 2017

ISBN 978-963-89916-6-9

Index: EUR 72/5640/2017 Slovak
Pôvodný jazyk: angličtina

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia je chránená autorskými právami, no smie sa bezplatne reprodukovat' za účelom advokácie, vedenia kampaní či vyučovania, nesmie sa však ďalej predávať. Vlastníci autorských práv žiadajú, aby sa u nich zaregistroval každý, kto chce publikáciu využívať takýmto spôsobom, aby mohli vyhodnotiť jej dopad. Každý, kto chce za iných okolností použiť akúkoľvek časť tejto publikácie, prekladať ju alebo upravovať, si musí najprv vyžiadať písomný súhlas od vydavateľov, za ktorý mu môže byť záúčtovaný poplatok. Ak si chcete vyžiadať povolenie alebo ak máte iné otázky, obráťte sa, prosím, na tieto adresy: copyright@amnesty.org and office@errc.org

Fotografia na obálke: Deti na chodbe Základnej školy v Šarišských Michaľanoch na Východnom Slovensku.

© Tanya Springer

OBSAH

GLOSÁR	5
1. ZHRNUTIE SPRÁVY	7
SEGREGÁCIA V SYSTÉME BEŽNÉHO VZDELÁVANIA	8
HLAVNÉ ODPORÚČANIA:	10
2. METODOLÓGIA	11
3. KONTEXT: PREHLAD	13
3.1 HISTÓRIA DISKRIMINÁCIE A SEGREGÁCIE	13
3.2 POLITIKY VLÁDY V OBLASTI VZDELÁVANIA	15
3.3 KONANIE EURÓPSKEJ KOMISIE O PORUŠENÍ POVINNOSTI	17
3.4 NOVELA ŠKOLSKÉHO ZÁKONA	18
3.5 POSUDZOVANIE SOCIALNEHO ZNEVÝHODNENIA A DIAGNOSTIKA MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA	19
4. SEGREGÁCIA V BEŽNOM SYSTÉME VZDELÁVANIA	22
4.1 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 1: ŠARIŠSKÉ MICHALANY/OSTROVANY	22
4.1.1 ZLYHANIE V ADEKVÁTNOM IMPLEMENTOVANÍ PRELOMOVÉHO SÚDNEHO ROZHODNUTIA	23
4.1.2 VPLYV „BIELEHO ÚTEKU“	24
4.1.3 „JE TO MALÁ ZOO“: INŠTITUCIONÁLNY RASIZMUS A PREDISUDKY	26
4.1.4 ZRIAĐOVANIE ŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ V BLÍZSKOSTI OSÁD	27
4.2 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 2: MOLDAVA NAD BODVOU	29
4.2.1 VPLYV “BIELEHO ÚTEKU”	31
4.2.2 POSILNENIE SEGREGÁCIE PROSTREDNÍCTVOM JAZYKA	32
4.2.3 KVALITA VZDELÁVANIA A VZDELÁVACIA DRÁHA	33
4.2.4 DISKRIMINÁCIA ZO STRANY UČITEĽOV A UČITELIEK	34
4.2.5 ZRIAĐOVANIE ŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ V BLÍZSKOSTI OSÁD	34
5. SEGREGÁCIA V ŠPECIÁLNYCH ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH	36
5.1 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 3: ROKYCANY	36
5.1.1 SPORNÁ DIAGNOSTIKA	37

5.1.2 KVALITA VZDELÁVANIA	38
5.1.3 VYHLIADKY DO BUDÚCNOSTI - ZLYHANIE ÚRADOV PRI HLADANÍ RIEŠENÍ	39
5.2 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 4: KROMPACHY	40
5.2.1 „VYKONŠTRUOVANÉ“ POSTIHNUTIE	41
5.2.2 KVALITA SEGREGOVANÉHO VZDELÁVANIA A ŽIVOTNÁ VOLBA	42
5.2.3 GENERÁCIE, ODSÚDENÉ NA STIGMU A BEZNÁDEJ	43
6. MEDZINÁRODNÉ PRÁVO	45
6.1 DOHOVOR OSN O PRÁVACH DIEŤAŤA	45
6.2 PRÁVO NA VZDELANIE PODĽA ĎALŠÍCH MEDZINÁRODNÝCH DOHOVOROV	45
6.3 OCHRANA PRED NEDISKRIMINÁCIOU	46
6.4 EURÓPSKY SÚD PRE ĽUDSKÉ PRÁVA	47
6.5 MONITORING A ZBER DÁT	47
7. ZÁVERY A ODPORÚČANIA	49
ODPORÚČANIA	52
ANNEX 1	56
ANNEX 2	58

GLOSÁR

TERMÍN	DEFINÍCIA
BEŽNÁ ZÁKLADNÁ ŠKOLA	Školská výučba prebieha podľa rámcovej vzdelávacej stratégie pre základné školy. Štruktúra základných škôl je upravená v článku 29 školského zákona. ¹
CENTRÁ PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÉHO PORADENSTVA A PREVENIE (CPPPAPs)	Zariadenia výchovného poradenstva a prevencie pracujúce s bežnými základnými školami. Poskytujú starostlivosť deťom, ktorým nebolo diagnostikované postihnutie. ²
CENTRÁ ŠPECIÁLNO-PEDAGOGICKÉHO PORADENSTVA (CSPPs)	Zariadenia výchovného poradenstva a prevencie poskytujúce starostlivosť deťom so zdravotným znevýhodnením. Zamestnávajú najmä špeciálnych psychológov. ³
LAHKÝ STUPEŇ MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA	Svetová zdravotnícka organizácia ju definuje ako vývojovú poruchu, ktorá vedie k zhoršeniu kognitívnych a jazykových schopností. Je klasifikované na stupnici IQ v rozmedzí 50 a 69. ⁴ Slovenský školský zákon hovorí o ľahkom stupni mentálneho postihnutia ako o „mentálnom postihnutí – variant A”.
MATURITA	Záverečná skúška na strednej škole potvrdzujúca dosiahnutie úplného stredného vzdelania.
NÁRODNÝM PROGRAM VÝCHOVY A VZDELÁVANIA	Dokument vytvorený Ministerstvom školstva, ktorý vymedzuje ciele, kľúčové kompetencie, počet jednotlivých predmetov a rámec osnov pre každú úroveň vzdelávania.
NULTÉ ROČNÍKY	Prípravné triedy sú určené pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré nedosiahli školskú spôsobilosť a majú odklad začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky.
ODBORNÉ UČILIŠTE	Predstavuje nižšie sekundárne odborné vzdelávanie, ktoré poskytuje žiakom odborné zručnosti, ale nekvalifikuje ich na to, aby pokračovali v terciárnom vzdelávaní. Predpoklady odborného vzdelávania sú uvedené v článkoch 16 a 100 školského zákona.

¹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon).

² Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 132.

³ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 133.

⁴ Svetová zdravotnícka organizácia, Klasifikácia duševných a porúch správania, 1980, definícia F70.a.

TERMÍN	DEFINÍCIA
POVINNÁ ŠKOLSKÁ DOCHÁDZKA	Začína sa, keď dieťa dovŕši šiesty rok veku a trvá najviac 10 rokov, alebo do konca školského roka, v ktorom žiak dovŕši 16. rok veku. ⁵
PRIMÁRNE A NIŽŠIE STREDNÉ VZDELÁVANIE	Jednotný deväťročný systém vzdelávania (primárne vzdelávanie trvá štyri roky, nižšie sekundárne vzdelávanie trvá po dobu piatich rokov). Primárne a nižšie sekundárne vzdelávanie prebieha na základných školách, kde deti začínajú povinnú školskú dochádzku vo veku šiestich rokov.
SOCIÁLNE - ZNEVÝHODNENÉ PROSTREDIE (SZP)	Školský zákon definuje dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia ako „dieťa alebo žiaka žijúceho v prostredí, ktoré vzhľadom na sociálne, rodinné, ekonomické a kultúrne podmienky nedostatočne podnecuje rozvoj mentálnych, vôľových, emocionálnych vlastností dieťaťa alebo žiaka, nepodporuje jeho socializáciu a neposkytuje mu dostatok primeraných podnetov pre rozvoj jeho osobnosti.“ ⁶
SPLNOMOCNENEC VLÁDY SR PRE RÓMSKE KOMUNITY	Splnomocnenec radí vláde a koordinuje svoju činnosť vo vzťahu k rómskej komunite na Slovensku. Prvý splnomocnenec bol vymenovaný v roku 2001.
ŠKOLSKÝ VZDELÁVACÍ PROGRAM	Učebné osnovy každej školy sú súčasťou školského vzdelávacieho programu, ktorý schvaľuje riaditeľ a vychádzajú z rámcových osnov a vzdelávacích štandardov stanovených Národným program výchovy a vzdelávania, ktorý prijalo Ministerstvo školstva.
ŠPECIÁLNA ŠKOLA	Škola poskytujúca vzdelávanie deťom a žiakom so zdravotným znevýhodnením a postihnutím. ⁷
ŠPECIÁLNE TRIEDY	Triedy vytvorené v rámci bežných škôl pre deti so zdravotným znevýhodnením a postihnutím. ⁸

⁵ Zákon č. 245/2008 Z. z. z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon), články 19-20.

⁶ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 2(p).

⁷ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 94-95.

⁸ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 94 (1b).

1. ZHRNUTIE SPRÁVY

Rómskym deťom v Slovenskej republike sa systematicky upiera právo na vzdelanie a ochranu pred diskrimináciou v základnom školstve. Prevažná väčšina týchto detí je segregovaná v čisto rómskych bežných školách a triedach, alebo v špeciálnych školách pre deti s „lahkým stupňom mentálneho postihnutia“, v dôsledku čoho sú odsúdené na nekvalitné segregované vzdelávanie.

V Slovenskej republike v súčasnosti žije približne 320 000 až 480 000 Rómov a Rómiek, ktorí tvoria 6 – 8 percent obyvateľstva. Dlhodobo sú vystavení rozsiahlej systémovej diskriminácii a predsudkom vo všetkých sférach života, vrátane oblastí bývania, zamestnanosti a vzdelávania.

Európske centrum pre práva Rómov sa od roku 1996 a Amnesty International od roku 2006 zaoberajú monitoringom a výskumom prístupu rómskych detí k vzdelávaniu na Slovensku. Táto spoločná správa vykrešľuje bezútešný obraz situácie: iba čiastkové reformy a opakujúce sa vyhlásenia každej vlády sľubujúce nápravu. Tieto prisľuby nedokážu zakryť skutočnosť, že diskriminácia a segregácia Rómov je naďalej rozšírená v celom základnom vzdelávaní a že slovenské úrady v riešení tejto situácie zásadne zlyhávajú.

Diskrimináciu vo vzdelávacom systéme zakazuje ako legislatíva Slovenskej republiky, tak aj európske a medzinárodné právne úpravy. Zákaz diskriminácie sa však v praxi nespája s konkrétnymi krokmi zo strany slovenských úradov, ktoré by diskrimináciu riešili alebo jej zabráňovali. Neschopnosť presadiť zákaz diskriminácie v prístupe k vzdelávaniu má dlhodobé a ďalekosiahle dôsledky pre tisíce rómskych detí, ktoré sú naďalej vystavené segregácii a vzdelávaniu nízkej kvality, ktoré ich uväzňuje v bludnom kruhu chudoby a marginalizácie. Čisto formálne zákazy sú bezvýznamné, pokiaľ nebudú prijaté ciele a aktívne opatrenia na odstránenie všadeprítomných predsudkov a taktiež štrukturálnych nedostatkov, ktoré napomáhajú diskriminácii a podporujú segregáciu.

Európska komisia začala v apríli 2015, po opätovnej kritike slovenskej vlády pre nedostatok konkrétnych krokov zo strany štátnych a medzinárodných orgánov, konanie proti Slovenskej republike pre porušenie Európskej rasovej smernice. Táto správa analyzuje odpoveď slovenskej vlády na obavy Európskej komisie, a taktiež skúma prístup rómskych detí k základnému vzdelávaniu na Slovensku jeden a pol roka od začatia konania zo strany Európskej komisie.

Táto správa analyzuje najnovšie legislatívne zmeny, ktoré mali odstrániť nesprávne zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl a tried pre deti s „lahkým stupňom mentálneho postihnutia“ a skúma širšie štrukturálne faktory, ktoré spôsobujú segregáciu a diskrimináciu v celom školskom systéme. Závety správy čerpajú v prvom rade z prípadových štúdií škôl a vzdelávacích príležitostí, aké majú k dispozícii deti v štyroch lokalitách na východnom Slovensku. Tieto lokality sa nachádzajú v prešovskom a košickom samosprávnom kraji, kde podiel rómskeho obyvateľstva patrí k najvyšším v celej republike: Šarišské Michalany/Ostrovany, Moldava nad Bodvou, Rokycany a Krompachy.⁹ Tieto štyri kvalitatívne prípadové štúdie poukazujú na rozsiahlu a systémovú segregáciu a diskrimináciu. Hoci správa poukazuje na zodpovednosť jednotlivých škôl a miestnych úradov, poukazuje aj na štrukturálne problémy. Tieto nedostatky vytvárajú priestor, v ktorom dochádza k porušovaniu ľudských práv, ktoré vláda Slovenskej republiky doteraz nebola schopná ich vyriešiť.

⁹ Zoznam škôl, preskúmaných v rámci tohto výskumu, nájdete v Prílohe 1.

SEGREGÁCIA V SYSTÉME BEŽNÉHO VZDELÁVANIA

Na Slovensku naďalej dochádza k segregácii rómskych detí v bežných základných školách, či už tých, ktoré navštevujú výlučne alebo hlavne rómski žiaci a žiačky alebo v čisto rómskych triedach. Správa vychádza z dvoch prípadových štúdií segregácie rómskych detí v bežnom vzdelávaní: v obci Šarišské Michaľany (ide predovšetkým o deti z neďalekej rómskej osady v Ostrovanoch) a v Moldave nad Bodvou.

Vzhľadom na všeobecne rozšírené protirómske predsudky jedným z významných faktorov spôsobujúcich segregáciu rómskych detí v bežnom vzdelávaní je rozhodnutie rodičov, do ktorej školy svoje dieťa zapíšu. Nerómski rodičia často odhlasujú svoje deti zo škôl, keď sa im zdá, že ich navštevuje priveľa rómskych žiakov a žiačok (takzvaný „biely útek“). Po tom, ako rodičia v Moldave nad Bodvou preložili svoje deti do novo založenej súkromnej cirkevnej školy, v bežnej škole ostali prevažne rómski žiaci a žiačky. Rómski rodičia často, hoci nie vždy, dávajú prednosť školám, ktoré pokladajú za ústretové a ktoré sú nablízku (keďže nemajú prostriedky na to, aby ich deti mohli dochádzať do vzdialenejších škôl). Rómski rodičia taktiež radšej svoje deti posielajú do škôl, ktoré nie sú čisto rómske, tieto školy sa postupne menia na čisto rómske, pretože z nich odchádza veľké množstvo nerómskych detí.

Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov nezistili žiadne skutočnosti, nasvedčujúce tomu, že by sa celoštátne, regionálne či miestne úrady čo i len pokúsili zakročiť a motivovať nerómskych rodičov, aby svoje deti zapisovali do zmiešaných škôl alebo aby ich v týchto školách nechávali, alebo že by sa snažili podporovať zaradovanie Rómov a Rómiek do zmiešaných škôl či škôl s väčšinou nerómskych žiakov. Ukážkovým príkladom je škola v Šarišských Michaľanoch, ktorej Okresný súd v Prešove v r. 2012 prikázal zrušiť čisto rómske triedy a vytvoriť zmiešané. Po viac ako štyroch rokoch od vynesenia rozsudku sa situácia zhoršila a počet čisto rómskych tried sa takmer zdvojnásobil, čo čiastočne zapríčinil „biely útek“, ktorý po rozhodnutí súdu nasledoval. Ministerstvo školstva, ani iné celoštátne, regionálne či miestne úrady zodpovedné za oblasť vzdelávania, neposkytli tejto škole jasné inštrukcie ako tento stav napraviť a ako segregácii zabrániť v budúcnosti.

Zlá kvalita vzdelávania v segregovanom prostredí obmedzuje prístup rómskych detí na Slovensku k stredoškolskému vzdelaniu. V prípade, že sa im takáto šanca naskytne, ide väčšinou o odborné učilištia, po skončení ktorých nemajú prístup k vysokoškolskému vzdelaniu. Rómske dievča, ktorého sme sa spýtali na plány do budúcnosti, nám povedalo: „Pôjdem na učňovku a vyučím sa za krajčírku. Ako všetky dievčatá tu u nás.“

Učitelia málo očakávajú od rómskych žiakov, čo prispieva k ich horším výsledkom, takisto ako hlboko zakorenené predsudky a nedostatok individuálnej starostlivosti. To všetko posilňuje skutočné alebo predpokladané zníženie kvality vzdelávania v školách s vysokým počtom rómskych žiakov, čo môže viesť k ďalším prípadom „bieleho úteku“. Vina za slabé výsledky rómskych detí sa naďalej väčšinou pripisuje domácejmu prostrediu, nie škole. Väčšina učiteľov v skúmaných lokalitách inštitucionálnu diskrimináciu a štrukturálne prekážky, s ktorými sa rómske deti stretávajú vo vzdelávacom procese a v slovenskej spoločnosti ako takej, nevnímajú ako významný faktor prispievajúci k ich zlému prospechu.

Bez systémových a dlhodobých opatrení na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni zameraných na odstránenie predsudkov a rasizmu voči Rómom bude snaha desegregovať školy, zabrániť „bielemu úteku“ a zabezpečiť rovnaké príležitosti pre rómskych žiakov naďalej roztrieštená a neúčinná.

V Moldave nad Bodvou i Ostrovanoch sa plánuje výstavba nových škôl neďaleko rómskych osád alebo priamo v nich. Hoci možno tvrdiť, že tento prístup, ktorý sme zaznamenali aj iných lokalitách na Slovensku, uľahčuje prístup k vzdelávaniu, platí sa zaň neprijateľná cena. Takéto školy len zvyšujú a udržiavajú izoláciu rómskych detí nielen od ich nerómskych rovesníkov, ale aj od celkového nerómskeho obyvateľstva.

NADMERNÉ ZASTÚPENIE RÓMSKÝCH DETÍ V ŠPECIÁLNYCH ŠKOLÁCH

Rómske deti sú na Slovensku už po desaťročia neprimerane vysoko zastúpené v špeciálnych školách a triedach pre deti s „ľahkým stupňom mentálneho postihnutia“. Mnohým z nich stanovili nesprávnu diagnózu mentálneho postihnutia na základe kultúrne predpojatých diagnostických nástrojov a protirómskych predsudkov, rozšírených medzi psychologickými a pedagogickými odborníkmi. V dôsledku toho sú tieto deti

odsúdené na menej kvalitné vzdelávanie, čím sa obmedzujú ich šance získať ďalšie vzdelanie a zamestnanie.

Rokycany, jedna z dvoch prípadových štúdií v predkladanej správe, zameraných na špeciálne školy, vykresľuje znepokojivý systém nesprávnych diagnóz, stanovených súkromným poradenským centrom, na základe ktorého rómske deti umiestňujú do miestnej súkromnej špeciálnej školy. Po kontrole začiatkom roku 2016 Štátna školská inšpekcia a Krajský školský úrad prikázali zatvoriť Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a škole ukončiť činnosť do augusta 2017. Napriek tomuto rozhodnutiu bola škola zrenovovaná, aby vyhovela hygienickým požiadavkám, ktoré boli predtým porušené, získala od štátu ďalšie finančné prostriedky na asistentov učiteľa a naďalej ju navštevuje asi 80 výlučne rómskych detí.

Po tom, ako Európska komisia začala konanie o porušení povinností, ktoré vyvolalo najmä znepokojenie nad nadmerným zastúpením rómskych detí v špeciálnych školách, Národná rada Slovenskej republiky v júni 2015 zmenila Školský zákon, základný zákonodarný akt v oblasti školstva na Slovensku. Z novely zákona okrem iného vyplýva, že deti, ktorých špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby pramenia výlučne z toho, že pochádzajú zo „sociálne znevýhodneného prostredia“ (SZP), nesmú byť zaradované do špeciálnych škôl, ale musia byť začlenené do systému bežného vzdelávania. Hoci tento zákaz nie je sám o sebe nový, úlohou stanoviť, či deti pochádzajú zo „sociálne znevýhodneného prostredia“, ktorú dovtedy vykonávali miestne Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, boli poverené centrá psychologicko-pedagogického poradenstva. Tie mali pri rozhodovaní vychádzať z kritérií, súvisiacich výlučne s prostredím, v ktorom deti žijú a nie s ich intelektuálnymi schopnosťami. Diagnostickú prax mali ďalej zmeniť nové pravidlá pridelovania príspevkov na jedného žiaka pre deti zo „sociálne znevýhodneného prostredia“ tým, že boli zrušené dotácie určené pre špeciálne školy.

Prakticky všetky osoby zainteresované v slovenskom systéme školstva, ktoré sa nášho výskumu zúčastnili, hovorili o nedostatku koordinácie, jasných pokynov a informácií zo strany Ministerstva školstva, týkajúcich sa zmeny školského zákona. Hoci je možné, že v novom systéme hodnotenia „sociálne znevýhodneného prostredia“ sa prejavuje snaha zabrániť tomu, aby ďalšie deti boli nesprávne zaradené do špeciálnych škôl a tried, konkrétne požiadavky a uplatňovanie zákona v praxi sprevádzajú zmätky. V dôsledku tejto situácie novelizovaný školský zákon, nemal v praxi takmer žiaden účinok odkedy vstúpil do platnosti. Novela zákona nerieši problém súčasného nadmerného zastúpenia rómskych detí v tomto prostredí. Okrem toho neboli vyčlenené potrebné ľudské ani finančné zdroje a neboli ani podniknuté konkrétne kroky pre riešenie segregácie rómskych žiakov v bežných základných školách.

Ministerstvo školstva okrem toho nezbiera etnicky disagregované dáta, týkajúce sa škôl a metód posudzovania ani nezaviedlo systém monitorovania či hodnotenia praktického uplatňovania a účinnosti nového systému posudzovania „SZP“. Svedčí to o nedostatočnej snahe zo strany vlády plniť ciele, ktorými sa konanie zo strany Európskej komisie zaoberá.

V prípade čisto rómskej Špeciálnej školy v Kropáčoch novelizácia zákona nevyriešila nadmerné zastúpenie rómskych detí v špeciálnych školách a vplyv zmeny sa zatiaľ prejavil iba tým, že škola prišla o časť príspevkov. V roku 2016 bolo do školy zapísaných 16 nových detí s diagnózou „ľahkého stupňa mentálneho postihnutia“, čiže o 5 viac ako roku 2015.

Zjednodušené osnovy, ktorými sa riadi vyučovanie rómskych detí v špeciálnych školách, majú ďalekosiahly vplyv na ich budúcu vzdelávaciu dráhu. Takisto ako v segregovanom bežnom vzdelávaní, aj tu zohrávajú významnú úlohu všeobecne rozšírené predsudky a mimoriadne nízke očakávania učiteľov od rómskych žiakov. Na otázku o perspektívach ich žiakov sa mnohí učitelia a učiteľky zo špeciálnych škôl len pousmiali „nereálnymi“ snami detí stať sa učiteľmi či lekármi. Učiteľky v špeciálnej škole v Kropáčoch pokladajú rodinné prostredie, nie mentálne postihnutie detí za primárny faktor, ktorý rozhodol o tom, že boli zaradené do tejto školy. Povedali nám: „A ešte ďalšia vec je, že oni sa berú navzájom medzi sebou, bratrance a tak, proste to je degenerované, incesty...“

Bolo by chybou označiť segregáciu Rómov a Rómiok v špeciálnych školách za jediný alebo hlavný hnací motor diskriminácie a segregácie Rómov v školstve Slovenskej republiky. Segregácia, ktorú podnecujú nepriznané predsudky, je naďalej rozšírená v bežnom vzdelávacom systéme: pokiaľ sa tento problém nestane prioritným a nezačne sa riešiť, slovenské úrady naďalej nebudú schopné plniť záväzky, ktoré pre ne vyplývajú z medzinárodnej, európskej, ale aj slovenskej legislatívy.

HLAVNÉ ODPORÚČANIA:

- **Vláda Slovenskej republiky** by mala verejne priznať existenciu systémového problému etnickej diskriminácie a segregácie rómskych detí v systéme vzdelávania a v konzultácii s občianskou spoločnosťou, predstaviteľmi rómskych a nerómskych rodičov a ďalších zainteresovaných osôb bezodkladne sformulovať komplexný národný akčný plán boja proti diskriminácii a segregácii rómskych detí v základnom školstve;
- **Vláda Slovenskej republiky** by mala postupne zrušiť špeciálny vzdelávací program pre deti s „ľahkým stupňom mentálneho postihnutia“, takzvaný „A variant“ špeciálneho vzdelávania a vyhlásiť moratórium na zaradovanie rómskych detí do škôl a tried pre deti s „ľahkým stupňom mentálneho postihnutia“. Súčasne by mala vypracovať plán integrácie do bežného vzdelávania pre deti, ktorým bola predtým stanovená táto diagnóza, a ktorého súčasťou by mal byť reálny harmonogram, rozpočet, konkrétne ciele a záverečný termín;
- **Európska komisia** by mala zabezpečiť, aby konanie pre porušenie povinností, týkajúce sa Slovenska, pokračovalo dovedy, kým vláda neprijme účinné opatrenia, ktoré skončia s diskrimináciou a segregáciou rómskych detí vo vzdelávacom systéme. Vzhľadom na závery tejto správy vyzývame Európsku komisiu, aby záležitosť doviedla do ďalšieho štádia a vydala zdôvodnený posudok, po ktorom by prípad mohol byť odovzdaný Európskemu súdnemu dvoru, pokiaľ v priebehu budúceho roka nebudú zaznamenané preukázateľné pokroky.

2. METODOLÓGIA

Táto správa sa zaoberá súčasnou situáciou rómskych detí v základnom vzdelávaní na Slovensku. Vychádza zo spoločného výskumu Amnesty International a Európskeho centra pre práva Rómov (ERRC), ktorý bol realizovaný v októbri a novembri 2016.

Správa je založená na štyroch prípadových štúdiách, ktoré ilustrujú niektoré z hlavných obáv oboch organizácií v súvislosti s diskrimináciou a segregáciou rómskych detí v bežnom a špeciálnom systéme vzdelávania. Napriek tomu, že sa jedná o prípady, ktoré majú geograficky obmedzenú pôsobnosť, predstavujú systémové problémy, na ktoré už niekoľko rokov opakovane poukazujú nielen organizácie Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov ale aj mnohé ďalšie. Prípady tiež ilustrujú zlyhanie slovenskej vlády prijať opatrenia na efektívne riešenie diskriminácie a segregácie rómskych detí v školstve.

Na dva z týchto prípadov upozornili mimovládne organizácie a Štátna školská inšpekcia. Dostali sa tak do pozornosti orgánov na celoštátnej úrovni a boli medializované. Tieto prípady poukazujú na postoje miestnych a celoštátnych inštitúcií k už známemu problému diskriminácie. Ukazujú tiež opatrenia, ktoré boli orgány ochotné alebo schopné vykonať v rámci existujúceho legislatívneho rámca. Táto správa hodnotí nedávne zmeny právnych predpisov ako aj ich implementáciu v praxi, s ktorou sa Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov stretlo vo všetkých štyroch prípadoch.

Obe organizácie uznávajú, že oddelené vzdelávanie v rámci slovenského školského systému môže mať negatívny vplyv aj na žiakov a žiačky s mentálnym postihnutím. Táto správa je však svojím rozsahom obmedzená iba na problematiku segregácie rómskych detí na základe ich etnického pôvodu.

Výskumný tím navštívil štyri lokality v Prešovskom a Košickom kraji na východnom Slovensku. Tieto lokality patria k oblastiam s najväčšou koncentráciou rómskeho obyvateľstva na Slovensku.¹⁰ Prípadové štúdie pochádzajú z nasledovných štyroch lokalít:

1. Šarišské Michalany a neďaleké Ostrovany: prípad sa zameriava na historicky prvý rozsudok slovenského súdu z roku 2012, ktorý rozhodol, že Základná škola v Šarišských Michalanoch diskriminovala rómske deti (pochádzajúce prevažne z obce Ostrovany, kde sa nachádza iba špeciálna základná škola) ich oddelovaním v segregovaných triedach. Výskumný tím sa zameral na opatrenia, ktoré prijali jednotlivé verejné autority v súvislosti s implementáciou rozsudku. Preskúmal tiež súčasné možnosti vzdelávania detí z Ostrovian.
2. Moldava nad Bodvou: v meste existuje niekoľko štátnych aj súkromných škôl, ktoré vyučujú podľa učebných osnov pre bežné aj špeciálne základné školy. Poskytujú výučbu v slovenčine a maďarčine. Výskumný tím sa zameral na vzdelávacie možnosti rómskych detí, ktoré žijú v rómskej osade neformálne známej ako Budulovská.
3. Rokycany: mediálne známy prípad, ktorý upozorňuje na situáciu rómskych detí v lokalite, kde sa nachádza iba špeciálna základná škola. Výskum sa zameral na vzdelávacie možnosti rómskych detí, ktoré žijú v dvoch osadách v obci. Okrem špeciálnej základnej školy, tieto možnosti zahŕňali aj najbližšiu bežnú základnú školu v meste Bajerov.

¹⁰ *Atlas rómskych komunit na Slovensku*. (2013), ucelený prieskum rómskych mestských častí a osád na Slovensku, ktorý bol hradený z prostriedkov Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Realizovaný Regionálnym centrom Rozvojového programu OSN a Prešovskou univerzitou, dostupné tu: www.romadecade.org/cms/upload/file/9653_file2_atlas-romadecade.pdf. Špecifické údaje z Atlasu si je možné vyžiadať od ERRC.

4. Krompachy: prípad uverejnený v správe Ombudsmanky z roku 2013 o vzdelávaní rómskych žiakov a žiačok so „špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami“.¹¹ Rómske rodiny, s ktorými sme urobili rozhovor žili v dvoch z troch rómskych osád v obci: Družstevná a Hornádska.

Výskumníci navštívili šesť rómskych osád a urobili rozhovory celkovo s 37 rómskymi rodičmi a 54 rómskymi deťmi. Boli sme v šiestich bežných základných školách, v špeciálnej základnej škole pre žiakov a žiačky s „mentálnym postihnutím“, v materskej škole, v komunitnom centre, súkromnom centre pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a štátnom centre špecialno-pedagogického poradenstva. Hĺbkové rozhovory sme uskutočnili so siedmimi riaditeľmi a riaditeľkami a/alebo s ich zástupcami a zástupkyňami. 55 učiteľov a učiteľiek sa zúčastnilo skupinových rozhovorov. Výskumný tím sa tiež stretol so zástupcami a zástupkyňami miestnych úradov (starostovia a starostky alebo s ich zástupcami a zástupkyňami) zodpovednými za školy. Žiadosti o stretnutie s riaditeľmi a riaditeľkami ako aj učiteľským zborom odmietla jedna bežná základná škola a dve špeciálne základné školy v Moldave nad Bodvou a Rokycanoch.

Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov tiež zorganizovali stretnutia s príslušnými úradníkmi a úradníčkami, vrátane zástupcov a zástupkyň Ministerstva školstva, Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Kancelárie verejnej ochrankyne práv, Národného strediska pre ľudské práva (národný orgán pre rovnosť), Štátnej školskej inšpekcie a Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie. Výskumný tím sa tiež stretol s neziskovými organizáciami v Bratislave, Košiciach a Prešove vrátane: Centra pre výskum etnicity a kultúry (CVEK), EduRoma, Dokumentačno-informačným centrom rómskej kultúry, Poradňou pre občianske a ľudské práva a Inštitútom pre dobre spravovanú spoločnosť (SGI).

Okrem kvalitatívneho terénneho výskumu si organizácie vyžiadali aj kvantitatívne dáta celkovo z 31 škôl. Tieto zahŕňali 21 bežných a špeciálnych základných škôl z výskumu Ombudsmanky z roku 2013.¹² Tri z týchto škôl sa nachádzajú v lokalitách spomínaných v správe.¹³ Ďalších 10 špeciálnych a bežných základných škôl bolo zmapovaných v súvislosti s potencionálnymi vzdelávacími možnosťami detí v štyroch lokalitách, ktoré sme navštívili.¹⁴ Každú školu sme požiadali o poskytnutie nasledujúcich informácií: počet žiakov v rôznych vzdelávacích programoch; počet bežných, špeciálnych a špecializovaných tried; rediagnostických vyšetreniach a prípadných prestupov z bežného systému vzdelávania do špeciálnych škôl či tried a opačne; najvyššieho dosiahnutého vzdelania žiakov a žiačok a ich ďalšiu vzdelávaciu dráhu; etnické a sociálne zázemie žiakov v rámci jednotlivých vzdelávacích programov. Do februára 2017 nám poskytlo požadované údaje 20 škôl. Z toho iba 12 škôl poskytlo údaje o etnickom pôvode žiakov.

Rovnaký súbor údajov sme si vyžiadali aj na celoštátnej úrovni od Ministerstva školstva. Ministerstvo nám odpovedalo, že takéto údaje nemá k dispozícii a zaslalo odkazy na všeobecné štatistiky zo Štatistickej ročenky vzdelávania z roku 2015/2016, ktorej dáta neboli rozdelené na základe etnicity. Odtedy, Ministerstvo školstva tiež neskôr publikovalo podobné štatistiky pre školský rok 2016/2017, ktoré boli zaznamenané v septembri 2016.

Mená všetkých rómskych detí a ich rodičov uvedených v tejto správe boli zmenené z dôvodu ochrany ich bezpečnosti a súkromia. Každý z nich nám poskytol informovaný súhlas so zaradením svojho príbehu do tejto správy.

Amnesty International a ERRC ďakujú všetkým zainteresovaným osobám, ktoré nám poskytli rozhovor v rámci tohto výskumu. Ďakujeme aj školám a poradenským centrom, ktoré nám poskytli údaje a prediskutovali s nami výzvy, ktorým čelia. Obzvlášť sme vďační všetkým rómskym rodičom a ich deťom, ktorí sa s nami podelili o svoje príbehy.

¹¹ Kancelária verejného ochrancu práv, Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, 2013.

¹² Kompletný zoznam 21 škôl z prieskumu Ombudsmanky nájdete tu <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>.

¹³ Správa Ombudsmanky zahŕňala aj špeciálnu základnú školu v Moldave nad Bodvou, bežnú základnú školu v Šarišských Michaľanoch a špeciálnu základnú školu v Krompachoch.

¹⁴ V súvislosti so skúmanými lokalitami, Amnesty International a ERRC si vyžiadali údaje od: štyroch bežných základných škôl (“maďarská škola”, “katolícka cirkevná škola”, “severná slovenská škola” a “prvá základná škola”) a jedinej špeciálnej školy v Moldave nad Bodvou; jedinej špeciálnej základnej školy v Ostrovanoch; jedinej špeciálnej základnej školy v Rokycanoch a jedinej bežnej základnej škole v susednom meste Bajerov; troch bežných základných škôl v Krompachoch (Mauejerova, Zemanská a SNP). Amnesty International a ERRC si nevyžiadali údaje o dvoch nových nultých ročníkoch zriadených v komunitnom centre v Ostrovanoch. Napriek tomu bolo zorganizované stretnutie s učiteľmi a učiteľkami v tejto lokalite.

3. KONTEXT: PREHLAD

Monitoringu a výskumu práva na vzdelanie pre rómske deti sa Európske centrum pre práva Rómov (ERRC) venuje od roku 1996 a Amnesty International od roku 2006. Zistenia oboch organizácií boli zverejnené v niekoľkých správach, briefingoch a podaniach pre medzinárodné kontrolné orgány v oblasti ľudských práv a Európskej komisie.¹⁵

3.1 HISTÓRIA DISKRIMINÁCIE A SEGREGÁCIE

Na Slovensku žije približne 320.000 až 480.000 Rómov väčšinou na východe a juhu krajiny. To predstavuje približne 6% - 8% z celkového počtu obyvateľov.¹⁶ Rómovia historicky čelia systémovej diskriminácii a predsudkom vo všetkých oblastiach života vrátane bývania, zamestnanosti a vzdelávania. Táto diskriminácia pretrváva dodnes.

Segregácia je formu diskriminácie. Najvyšší súd Spojených štátov pred viac ako 60 rokmi uviedol, že rasovo segregované vzdelávania je zo svojej podstaty nerovné.¹⁷ Pred desiatimi rokmi, v prípade D. H. a ostatní proti Českej republike Velký senát Európskeho súdu pre ľudské práva odsúdil Českú republiku za rozšírenú segregáciu rómskych detí v špeciálnych školách, ktorá viedla k ich nepriamej diskriminácii.¹⁸ Počas viacej ako desať rokov sa Európsky súd pre ľudské práva zaoberal diskrimináciou Rómov v školských systémoch. V Grécku, napríklad priamou diskrimináciou, vyplývajúcou z oddelenia rómskych žiakov a žiačok od svojich nerómskych rovesníkov.¹⁹ V Chorvátsku nepriamou diskrimináciou, ktorá bola založená na vytváraní čisto rómskych tried pre žiakov a žiačky, ktorí nerozprávali štátnym jazykom v období, keď nastúpili do školy. Namiesto využitia tohto opatrenia na dočasné obdobie deti zostali v takýchto triedach po zvyšok školskej dochádzky.²⁰

¹⁵ Pozri, napríklad, ERRC, Poradňa, Spoločná *Alternatívna správa pre Výboru OSN proti mučeniu*, 13.7.2016, dostupné tu: www.errc.org/article/errc-submission-to-un-comitee-against-torture-on-slovakia-july-2015/4382; ERRC, Poradňa, *Spoločná Alternatívna správa o Slovensku pre výbor OSN pre práva detí*, 18.4.2016, dostupné tu: www.errc.org/article/joint-submission-to-un-crc-on-slovakia-april-2016/4472; ERRC, *Alternatívna správa pre Európsku komisiu o implementácii Rámca EÚ pre národné stratégie integrácie Rómov*, 19.2.2016, dostupné tu: www.errc.org/cms/upload/file/2015-eu-roma-framework-written-comments-19-february-2016.pdf; Amnesty International, *List predložený Medzinárodného výboru pre občianske a politické práva pred posudzovaním Slovenskej republiky v 2016*, dostupný tu: tinternet.ohchr.org/Treaties/CCPR/Shared%20Documents/SVK/IINT_CCPR_ICO_SVK_22792_E.pdf; ERRC, Poradňa, *Spoločná Alternatívna správa o Slovensku pre Výbor OSN na odstránenie diskriminácie žien*, 2.10.2015, dostupná tu: www.errc.org/article/joint-submission-to-un-cedaw-on-slovakia-october-2015/4421; ERRC, Amnesty International, *Nadácia otvorenej spoločnosti, Slovensko: Rasistické stereotypy by nemali podmieňovať vzdelávacie politiky*, 9.6.2015, dostupné tu: www.errc.org/article/slovakia-racist-stereotyping-should-not-determine-education-policy-international-ngos-criticize-slovak-government/4368; ERRC, Amnesty International, *Nadácia otvorenej spoločnosti, Komisia zastáva tvrdší postoj voči členským štátom, ktoré diskriminujú Rómov*, 29.4.2015, dostupné tu: www.errc.org/article/commission-takes-tougher-stance-on-member-states-discriminating-roma/4359; Amnesty International, *Slovenské "kontajnerové školy" zhoršujú segregáciu rómskych detí v spoločnosti*, 13.3.2015, dostupné tu: www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/slovakia-segregation-of-roma-schoolchildren-worsens/; Amnesty International, *Slovensko: Nesplnené sľuby, neschopnosť ukončiť segregáciu rómskych žiakov na Slovensku*, 2013, dostupné tu: www.amnesty.org/en/documents/EUR72/001/2013/en/.

¹⁶ Vláda Slovenskej republiky, *Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020*, 2012. ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_slovakia_strategy_en.pdf. Pozri tiež: UNDP, *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku*, Bratislava, 2012.

¹⁷ *Brown proti školskému zboru v Topeke*, Najvyšší súd Spojených štátov, 347 U.S. 483 (1954).

¹⁸ *D. H. a ostatní proti Českej republike, rozsudok Velkého senátu* (č. 57325/00), 13.11.2007.

¹⁹ *Sampanis a ostatní proti Grécku* (č. 32526/05), 5.6. 2008, odst. 96; *Sampani a ostatní proti Grécku* (č. 59608/09) 11.12.2012; *Lavida a ostatní proti Grécku, rozsudok Velkého senátu* (č. 7973/10), 30.5.2013.

²⁰ *Oršuš a ostatní proti Chorvátsku, rozsudok Velkého senátu* (č.15766/03), 16.3.2010, odst. 184 a 185.

Rómske deti sú na Slovensku často segregované v čisto rómskych bežných základných triedach a školách, špeciálnych triedach, alebo v špeciálnych školách určených pre deti s „ľahkým mentálnym postihnutím”.²¹ Výsledkom je, že dostávajú menej kvalitné vzdelávanie. Tieto dôsledky sú ešte posilnené celkovou štruktúrou slovenského vzdelávacieho systému. Bol označený za systém, ktorý bráni sociálnej mobilite.²² Podľa Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) u slovenských detí, ktorých rodičia nedosiahli stredné vzdelanie je oveľa vyššia pravdepodobnosť ako u detí s rovnakou nevýhodou v iných krajinách OECD, že taktiež zostanú bez sekundárneho vzdelania (42% oproti priemeru OECD 27%).²³

To nevyhnutne ovplyvňuje ich vyhliadky na zamestnanie a kariérne možnosti.²⁴ Podľa správy Rozvojového programu OSN (UNDP) o rómskych domácnostiach na Slovensku z roku 2010 takmer jeden z piatich Rómov a Rómiiek nedokončilo základné vzdelanie (18,4%) a iba 17% pokračovalo vo vzdelávaní na stredných školách, 15,2% z nich na stredných odborných učilištiach. Iba 0,3% Rómov a Rómiiek vstúpilo do terciárneho vzdelávania.²⁵

Dostupné dáta a výskumy, ktoré sa zaoberajú diskrimináciou a segregáciou rómskych detí vo vzdelávaní na Slovensku sú alarmujúce. V júli 2016 Výbor OSN pre práva dieťaťa vo svojej hodnotiacej správe o Slovensku vyjadril obavy, že rómske deti aj naďalej čelia segregácii vo vzdelávaní, pričom viac ako 50% z nich sa vzdeláva v čisto rómskych triedach a/alebo navštevujú triedy v oddelených školských zariadeniach. Tieto zariadenia často poskytujú nižšiu kvalitu vzdelania.²⁶ Prieskum Agentúry Európskej únie pre základné práva z roku 2016 o menšinách a diskriminácii v EÚ ukázal, že 62% rómskych detí na Slovensku navštevuje školy, kde všetci alebo väčšina spolužiakov sú Rómovia a Rómky.²⁷ Iný prieskum UNDP správa o vzdelávaní z roku 2012 poukazuje na to, že v roku 2011 bolo 43% rómskych detí v bežných základných školách na Slovensku zaradených do etnicky segregovaných tried.²⁸

Podľa štatistických údajov Ministerstva školstva bolo 21,498 žiakov a žiačok vzdelávaných v špeciálnych školách v septembri 2016. Tento údaj sa však ďalej nerozdeľuje podľa etnickej príslušnosti.²⁹ V roku 2013 slovenská Ombudsmanka upozornila, že rómske deti tvoria vyše 88% žiakov a žiačok prvého ročníka na špeciálnych základných školách a v špeciálnych triedach určených pre deti s „ľahkým mentálnym postihnutím“, ktoré boli mapované v rámci výskumu.³⁰ Správa Agentúry Európskej únie pre základné práva z roku 2016 hovorí, že 18% rómskych detí vo veku šesť až 15 rokov navštevuje špeciálne školy.³¹ V roku 2016 Výbor OSN pre práva dieťaťa poukázal na neprimerane vysoký počet rómskych detí, ktoré sú naďalej umiestňované v školách pre žiakov a žiačky s „ľahkým mentálnym postihnutím”.³²

V konečnom dôsledku je veľmi ťažké presne určiť smer a možný progres v tejto oblasti, keďže chýbajú komplexné a každoročne porovnateľné údaje, ktoré by boli rozdelené podľa etnicity. To je samo o sebe problém, ale aj indikátor nedostatočného záväzku bojovať proti diskriminácii vo vzdelávaní. Výsledky výskumu v lokalitách, ktoré sme navštívili, na pokrok však nepoukazujú. V skutočnosti na alarmujúce zhoršenie segregácie vo vzdelávaní rómskych detí na Slovensku.

Rómske deti, ktoré sú vzdelávané spolu s nerómskymi žiakmi a žiačkami v zmiešaných vzdelávacích zariadeniach čelia často rasovým predsudkom a obťažovaniu zo strany spolužiakov ako aj učiteľov a učiteľiek. Podľa správy Štátnej školskej inšpekcie z roku 2016 21,74% žiakov a žiačok uviedlo, že učitelia a učiteľky používajú hanlivý jazyk vrátane hanlivých protirómskych výrokov.³³

²¹ Amnesty International, *Výročná správa 2015/2016, Slovensko*, dostupná tu: <https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/slovakia/report-slovakia/> and ERRC, *Profil krajiny – Slovensko 2012*, dostupný tu: <http://www.errc.org/cms/upload/file/slovakia-country-profile-2011-2012.pdf>

²² OECD, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, *Pohľad na vzdelávanie*, 2016, dostupné tu: <http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm>.

²³ OECD, *Pohľad na vzdelávanie*, Pozri tiež: OECD Profil krajiny – Slovenská republika, dostupné tu: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2015/slovak-republic_eag-2015-78-en#page4.

²⁴ OECD, *Pohľad na vzdelávanie* s. 85-102.

²⁵ UNDP, Rozvojový program OSN, *Správa o životných podmienkach rómskych domácností na Slovensku 2010, 2012*, s. 92-93

²⁶ Výbor OSN pre práva dieťaťa, *Hodnotiaca správa pre Slovensko (CRC/C/SVK/CO/3-5)*, 2016, ods. 44(a).

²⁷ FRA, Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Druhý prieskum o menšinách a diskriminácii v EÚ – vybrané výsledky*, 2016, s. 27, dostupné tu <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>

²⁸ Brüggemann, C., *Vzdelávanie Rómov. Analýza UNDP /Svetová banka/ EK regionálny prieskum Rómov 2011. Inklúzia Rómov. Bratislava: Rozvojový program OSN*, 2012 s. 64.

²⁹ Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, *Štatistická ročenka 2015/2016 a 2016/2017*, dostupná tu: www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia.html?page_id=9580.

³⁰ Kancelária verejného ochrancu práv, *Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami*, 2013, s. 19, dostupné tu: <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>.

³¹ FRA, Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Druhý prieskum o menšinách a diskriminácii v EÚ – vybrané výsledky*, 2016, s. 28.

³² Výbor OSN pre práva dieťaťa, *Hodnotiaca správa pre Slovensko (CRC/C/SVK/CO/3-5)*, 2016, ods. 44(d).

³³ Štátna školská inšpekcia, *Správa o stave a úrovni výchovy a vzdelávania k ľudským právam v základnej škole v školskom roku 2015/2016 v SR*, máj 2016, s. 3, dostupná tu: https://www.ssiba.sk/admin/fckeditor/editor/userfiles/file/Dokumenty/SPRAVY/2016/SS_LP_ZS_15_16.pdf.

V máji 2016, rok po tom ako Európska komisia iniciovala konanie o porušení povinnosti voči Slovensku, riaditeľka Štátnej školskej inšpekcie Viera Kalmanová uviedla v rozhovore pre slovenský denník, že dochádza k diskriminácii rómskych detí v slovenskom vzdelávacom systéme. Tvrdila, že niektoré authority v slovenskom školstve úmyselne a vedome zaraďujú rómske deti do špeciálnych škôl. Hovorila tiež o existencii „primitívnych foriem (segregácie)“, keď rómske deti odsuniete do inej triedy, na iné poschodie, do iného pavilónu“, „nekorektných diagnostických procedúrach a nástrojov (na diagnostiku ľahkého mentálneho postihnutia)“ a rasistickým názorom a postojom niektorých zamestnancov a zamestnankýň Štátnej školskej inšpekcie voči Rómom a Rómkam.³⁴

Obavy, ktoré vyslovila riaditeľka Štátnej školskej inšpekcie boli tiež v posledných rokoch vyjadrené niekoľkými medzinárodnými inštitúciami na ochranu ľudských práv. Okrem vyššie uvedeného Výboru OSN pre práva dieťaťa to bol aj Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím. V máji 2016 sa vo svojej prvej hodnotiacej správe pre Slovensko vyjadril, že nie všetky deti a študenti so zdravotným postihnutím si môžu uplatňovať právo na inkluzívne vzdelanie. Výbor tiež poukázal na pokračujúce umiestňovanie rómskych detí do segregovaných škôl pre žiakov a žiačky so zdravotným postihnutím.³⁵

Komisár Rady Európy pre ľudské práva, po svojej návšteve Slovenska v júni 2015, vyjadril hlboké znepokojenie nad pokračujúcou segregáciou rómskych detí vo vzdelávacom systéme. Poukázal tiež na veľmi vysoký počet rómskych detí, ktoré nedokončia školu. Aj keď uvítal pilotné projekty a nedávne legislatívne návrhy zamerané na predchádzanie umiestňovania rómskych detí do špeciálnych škôl, komisár vyzval úrady, aby prijali a podporovali politiky zamierené na inkluzívne vzdelávanie. Zároveň žiadal štátne orgány, aby prijali opatrenia, ktoré povedú k zníženiu izolácie rómskych detí v čisto rómskych školách a budú podporovať spoluprácu rómskych a nerómskych žiakov a žiačok.³⁶

3.2 POLITIKY VLÁDY V OBLASTI VZDELÁVANIA

Zodpovedné slovenské orgány neboli doposiaľ schopné adekvátne riešiť diskrimináciu a segregáciu, ktorým čelia rómske deti v oblasti vzdelávania. Predchádzajúce vlády prijali iba čiastočné zmeny a reformy, ktorých implementácia v praxi mala len veľmi malý vplyv na každodenný školský život rómskych detí.

Kľúčovým faktorom naďalej zostáva, že slovenské úrady doposiaľ neuznali, že diskriminácia a segregácia, ktorej čelia rómske deti vo vzdelávaní je rozsiahly a systémový problém.

Povinnosť Slovenskej republiky implementovať zákaz diskriminácie podľa rasovej smernice EÚ³⁷ je obsiahnutá v dvoch zákonoch: antidiskriminačnom zákone³⁸ a školskom zákone. Školský zákon explicitne zakazuje akúkoľvek formu diskriminácie a obzvlášť segregácie vo vzdelávaní.³⁹ Avšak v praxi zákaz diskriminácie, najmä pokiaľ ide o segregáciu, nebol sprevádzaný konkrétnymi opatreniami, aby sa zabezpečilo jeho účinnému presadzovaniu. V dôsledku toho, de facto diskriminácia a segregácia rómskych detí na Slovensku pretrvávajú a vedie k porušovaniu zásady rovnakého zaobchádzania a práva na vzdelanie bez diskriminácie. Zlyhanie pri presadzovaní zákazu diskriminácie v prístupe k vzdelaniu má ďalekosiahle dôsledky pre tisíce rómskych detí, ktoré zostávajú segregované v systéme menej kvalitného vzdelávania. To ich drží v bludnom kruhu chudoby a marginalizácie.

³⁴ DennikN, Školská inšpektorka: Na východe neveria, že Róm sa zmení, my zo západu sme im na smiech.

3.5. 2016, dostupné tu: <https://dennikn.sk/450374/skolska-inspektorka-vychode-neveria-ze-rom-sa-zmeni-zo-zapadu-smiech/>.

³⁵ CRPD, Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, *Hodnotiaca správa pre Slovensko* (CRPD/C/SVK/CO/1), 17.5.2016, ods. 67.

³⁶ Comm DH(2015)21, Štrasburg, 13.10.2015.

³⁷ Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod.

³⁸ Antidiskriminačný zákon transponoval smernice EÚ o rovnakom zaobchádzaní - Smernica Rady 2000/43/ES, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod (tzv. rasová smernica) a Smernica Rady 2000/78/ES, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani - zaviedla zásadu rovnakého zaobchádzania a zákazu diskriminácie na základe rasy, národnosti a etnického pôvodu v oblasti vzdelávania, ako aj ďalších oblastiach, vrátane sociálneho zabezpečenia, zamestnanosti, zdravotnej starostlivosti a poskytovaní tovaru a služieb. Slovenský antidiskriminačný zákon zakazuje nielen priamu a nepriamu diskrimináciu, ale tiež ukladá povinnosť, aby boli prijaté opatrenia, ktoré budú chrániť osoby pred diskrimináciou.

³⁹ *Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon)*, článok 3(d). Nový zákon o výchove a vzdelávaní (školský zákon) vstúpil do platnosti v septembri 2008 a nahradil tak zákon z roku 1984.

ČASOVÁ OS ZOBRAZUJÚCA PRIJATÉ VLÁDNE OPATRENIA ZAMERANÉ NA VZDELÁVANIE RÓMSKÝCH DETÍ

- August 2010: bol prijatý vládny program, ktorý obsahoval prísľub prijať opatrenia, ktoré zabezpečia prevenciu a elimináciu segregácie vo vzdelávaní na základe etnickej príslušnosti. Napriek tomu neboli následne prijaté žiadne praktické opatrenia.
- Január 2011: vláda prijala Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie na roky 2011 – 2015. Zvýšenie kvality vzdelávania pre rómske deti nepatriło medzi jeho najdôležitejšie priority.⁴⁰ Participácia Slovenskej republiky v Dekáde rómskej inklúzie sa neprejavila v konkrétnej zmene vo vzdelávaní rómskych detí.
- Jún 2011: Ministerstvo školstva pripravilo “Konceptiu výchovy a vzdelávania v materských školách, základných školách a stredných školách”. Obsahovala niekoľko pozitívnych opatrení: odporúčanie zahrnúť definíciu segregácie do antidiskriminačného zákona, uznanie potreby monitorovania, vyhodnotenia a publikovania informácií o segregačných a desegregačných praktikách škôl. V tejto koncepcii bol však použitý jazyk, ktorý ďalej stigmatizoval rómske obyvateľstvo. Definícia segregácie nebola doposiaľ prijatá. Nedošlo ani k monitoring, vyhodnoteniu a uverejneniu údajov o segregácii.⁴¹
- Január 2012: vláda prijala Stratégiu Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020, ktorá definuje segregáciu ako jednu zo základných princípov verejnej politiky v oblasti inklúzie rómskych komunít.⁴² Dokument definuje segregáciu ako izoláciu jednej skupiny osôb. Rozlišuje medzi priestorovou (spojenou s bývaním) a sociálnou segregáciou. Uvádza tiež segregáciu vo vzdelávaní, ktorú zaraďuje pod sociálnu segregáciu. Stratégia tiež špecifikuje, že “vypracovanie a implementovanie štandardov desegregácie vo vzdelávaní” by malo byť jedným z princípov, na ktorom by mala byť založená komplexná reforma školstva, ktorú vzdelávací systém potrebuje. Jedným z cieľom zaradených do kapitoly o vzdelávaní, je postupne znižovať počet rómskych žiakov a žiačok v špeciálnom vzdelávaní. V stratégii nie je spomenutá problematika segregácie rómskych detí v bežnom prúde vzdelávania. Implementácia stratégie zatiaľ nevedla k žiadnemu zjavnému zníženiu počtu rómskych detí v špeciálnom a/alebo segregovanom vzdelávaní.
- September 2012: Vláda a splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity odmietli opatrenia v Stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov a pripravili novú „Rómsku Reformu – Správna Cesta“⁴³, ktorá navrhovala 14 opatrení špecificky súvisiacich so vzdelávaním. Medzi týmito opatreniami boli zaradené: povinná predškolská dochádzka pre deti z “rizikových rodín” (takéto rodiny by mali byť identifikované na základe viacerých kritérií ako napríklad: vzdelanie a materiálna situácia rodičov, miera kriminality rodičov); celodenný výchovno-vzdelávací systém pre deti „z rizikových rodín”; výchova detí „z rizikových rodín” počas letných prázdnin; predĺženie povinnej školskej dochádzky na 12 rokov; zastavenie prijímania detí s „ľahkým mentálnym postihnutím” do špeciálnych základných škôl. Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie (CERD) kritizoval opatrenia „Romskej Reformy”.⁴⁴ CERD napríklad uviedol, že povinná školská dochádzka pre deti z „rizikových rodín” môže viesť k diskriminácii a segregácii.⁴⁵ Vláda nepristúpila k implementácii tohto programu.
- Jún 2015: Novela školského zákona.⁴⁶ V reakcii na začatie konania Európskej komisie o porušení povinnosti prijala Národná rada Slovenskej republiky novelu školského zákona, ktorá obsahovala opatrenia zamerané naposťupné odstránenie segregácie rómskych detí vo vzdelávaní. Pre podrobnejšie informácie k tejto téme, prosím pozrite si podkapitolu 3.4.

⁴⁰ Slovensko, Revidovaný národný akčný plán Dekády začleňovania rómskej populácie 2005 - 2015 na roky 2011 – 2015, január 2011, dostupný tu: <http://www.romadecade.org/article/decade-action-plans/9296>.

⁴¹ Napríklad koncepcia naznačila, že nedostatočný prístup ku kvalitnému vzdelávaniu pre “marginalizované skupiny” je výsledkom, okrem iného, aj “nepriamej podpory segregácie zo strany rómskej komunity” a “z prirodzenej obrany majority voči neprispôsobivým občanom” ktorí sú ďalej opísaní ako náchylní k “nedostatočnej hygiene, krádežiam a fyzickým útokom”.

⁴² Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020, s. 9-10. dostupná tu: www.minv.sk/?programove_obdobie_2014-2020.

⁴³ Úrad splnomocnenca pre rómske komunity a Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Správna Cesta-Rómska Reforma. Napriek tomu, že sa dokument nazýva Rómska reforma, autori hovoria v súvislosti s Rómami ako o “sociálne neprispôsobivých občanoch”.

⁴⁴ CERD, Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie, Záverečné odporúčania pre Slovensko (CERD/C/SVK/CO/9-10), 1.3. 2013, dostupné tu: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/co/CERD-C-SVK-CO-9-10_en.pdf.

⁴⁵ CERD, Záverečné odporúčania pre Slovensko, ods. 11(d).

⁴⁶ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, novelizovaný 30.7. 2015.

- Október 2016: Ministerstvo školstva zahájilo nový národný program „Škola otvorená všetkým“, ktorý obsahuje programy určené pre marginalizované rómske komunity. Cieľom tohto programu je podporiť inkluzívne vzdelávanie a „zabezpečiť rovnaký prístup ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetky deti zo základných a materských škôl“. Program plánuje vytvoriť 500 pracovných miest pedagogických asistentov a odborných zamestnancov na zabezpečenie integrácie rómskych detí v bežných školách.⁴⁷

Namiesto eliminácie znevýhodnenia, ktorému čelia rómske deti prijali slovenské orgány v posledných rokoch opatrenia, ktoré ešte väčšmi umocňujú segregáciu. V roku 2012 slovenská vláda začala financovanie takzvaných „kontajnerových škôl“, ktoré vznikajú vo vnútri alebo v blízkosti rómskych osád. Táto prax posilňuje segregáciu a zabraňuje integrácii rómskych detí v etnicky zmiešaných bežných základných školách.⁴⁸ „Kontajnerové školy“ je termín vytvorený vládou a doslovne odkazuje na štýl stavby, keďže sa jedná o mobilné konštrukcie. Termín však môže byť chápaný aj obrazne, ako odkaz na školy, ktoré majú udržať rómske deti v danej lokalite.

V roku 2012 CVEK zrealizoval štúdiu, ktorá dospela k záveru, že existujúce nástroje na podporu integrácie a inklúzie rómskych detí v bežnom prúde vzdelávania (ako nulté/prípravné ročníky, inštitút asistenta učiteľa, multikultúrne vzdelávanie, individuálna integrácia, používanie rómskeho jazyka) mali veľmi malý vplyv, pretože neboli sprevádzané systémovými a komplexnými reformami s cieľom vyriešiť jadro problému diskriminácie a segregácie vo vzdelávaní.⁴⁹

V roku 2013 správa ombudsmanky o etnickom zložení v špeciálnych školách uvádza, že iba 15.02% rómskych detí navštevovalo materské školy. Na rozdiel od toho bolo 65.63%⁵⁰ rómskych detí zaradených do nultých/prípravných ročníkov. Nulté/prípravné ročníky boli založené s cieľom uľahčiť vstup a integráciu rómskych detí v bežnom vzdelávacom prúde. V praxi však mali v tejto oblasti iba malý vplyv. Nulté ročníky sa v mnohých prípadoch ukázali ako inštitúcie, ktoré posilňujú existujúcu segregáciu.⁵¹

3.3 KONANIE EURÓPSKEJ KOMISIE O PORUŠENÍ POVINNOSTI

29. apríla 2015 po pokračujúcej kritike zo strany národných a medzinárodných organizácií a inštitúcií začala Európska komisia (EK) kárne konanie (infringement) voči Slovensku za porušenie zákazu diskriminácie vo vzdelávaní zakotveného v Smernici EÚ o rasovej rovnosti (2000/43/ES, tzv. rasová smernica).⁵² Konanie sponchybuje dodržiavanie článku 2 ods. 2 písm. a), b); článku 2 ods. 3 písm. a); článku 3 ods. 1 písm. g), ktoré zakazujú diskrimináciu v prístupe k vzdelaniu na základe rasy alebo etnického pôvodu.⁵³

Konanie o porušení povinnosti poskytuje EK právny nástroj na spoluprácu s členskými štátmi EÚ pri zabezpečení súladu s legislatívou únie. Ak má EK podozrenie na možné porušenie právnych predpisov EÚ informuje o tom príslušný členský štát. Ten má potom možnosť reagovať a navrhnúť opatrenia na nápravu možného porušenia práva.⁵⁴ Ak EK nie je spokojná s odpoveďou, uvádza dôvody, prečo sa domnieva, že členský štát porušil právne predpisy EÚ (odôvodnené stanovisko). Ak členský štát neposkytne odpoveď, alebo táto odpoveď je neuspokojivá, môže EK predložiť prípad Súdnemu dvoru. V prípade, že súd zistí, že

⁴⁷ Ministerstvo školstva, Škola otvorená všetkým, dostupné tu <http://www.minedu.sk/vyzvanie-pre-narodny-projekt-%E2%80%9Eskola-otvorena-vsetkym%E2%80%9C/>.

⁴⁸ Amnesty International, Slovenské „kontajnerové školy“ prehľbujú segregáciu rómskych detí v rámci spoločnosti, 2015, dostupná tu: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/slovakia-segregation-of-roma-schoolchildren-worsens/>. Pozri tiež: https://www.oecd.org/edu/school/CBR_School%20Resources_SK_Slovak%20version.pdf.

⁴⁹ CVEK, Sú opatrenia na zlepšenie vzdelávania rómskych detí inkluzívne?, 2012, dostupné tu: http://www.multikulti.sk/ine/su_opatrenia_na_zlepsenie_vzdelavania_romskych_deti_inkluzivne_.html.

⁵⁰ Kancelária verejného ochrancu práv. Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, 2013, dostupné tu: <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>.

⁵¹ CVEK, Sú opatrenia na zlepšenie vzdelávania rómskych detí inkluzívne? 2012.

⁵² Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa zavádza zásada rovnakého zaobchádzania s osobami bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod. Článok 2: priama a nepriama diskriminácia, článok 3.1(g): smernica zahŕňa aj oblasť vzdelávania.

⁵³ Amnesty International, Európska sieť proti rasizmu, Európske centrum pre práva Rómov, a Nadácia Otvorenej Spoločnosti, tlačová správa, Komisia zastáva tvrdší postoj voči členským štátom, ktoré diskriminujú Rómov, apríl 2015, dostupné tu: <http://www.errc.org/article/commission-takes-tougher-stance-on-member-states-discriminating-roma/4359>.

⁵⁴ Pozri: http://ec.europa.eu/atwork/applying-eu-law/infringements-proceedings/index_en.htm.

členský štát nesplnil povinnosť vyplývajúcu z právnych predpisov EÚ, môže danému členskému štátu uložiť paušálnu pokutu a/alebo penále. Tieto pokuty a/alebo penále môžu mať niekoľko foriem: periodické (členský štát musí platiť po celú dobu, pokiaľ pretrváva porušenie práva EÚ), paušálne (založené na základe posúdenia dopadu porušenia právnych predpisov) a spojenie oboch foriem.⁵⁵ Hrozba penále sa javí ako efektívna. Nedodržanie rozsudku Súdneho dvora sa doteraz obmedzuje iba na pomerne málo prípadov.⁵⁶

Bohužiaľ, po rozhodnutí EK o začatí tohto konania slovenská vláda dost príznačne vo svojej odpovedi pre EK ospravedlnila nadmerné počty rómskych detí v špeciálnych školách a triedach pre žiakov a žiačky s „lahkým mentálnym postihnutím“ tvrdením, že medzi slovenskými Rómami je vyšší výskyt geneticky podmienených porúch, lebo je u nich najvyšší koeficient „incestu“ v Európe.⁵⁷

3.4 NOVELA ŠKOLSKÉHO ZÁKONA

V reakcii na začatie konania EK o možnom porušení rasovej smernice, Národná rada Slovenskej republiky prijala novelu školského zákona v reakcii na začatie konania o porušení povinnosti. Novela obsahovala opatrenia, ktoré mali byť zamerané na postupné odstránenie segregácie rómskych detí vo vzdelávaní.⁵⁸ Bola vypracovaná len v priebehu niekoľkých týždňov a bez odbornej konzultácie alebo dôsledného parlamentného pripomienkového procesu. Päť opatrení bolo narychlo prijatých v skrátanom legislatívnom konaní. Napriek tomu, že novela zákona prioritizuje integráciu do bežných škôl a poskytuje finančné stimuly pre školy vzdelávajúce žiakov a žiačky zo sociálne znevýhodneného prostredia, neobsahuje žiadne osobitné ustanovenia zamerané na odstránenie etnickej diskriminácie rómskych detí.

- Prvé dve opatrenia zákona uvádzajú, že deti, ktorých špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú výlučne z ich vývinu v „sociálne znevýhodnenom prostredí“ (bežne používaný termín na označenie rómskych detí), nemôžu byť prijaté do špeciálnej školy alebo do špeciálnej triedy⁵⁹ a majú byť zaradené do triedy „spolu s ostatnými deťmi alebo žiakmi“.⁶⁰ Hoci vláda predložila tieto ustanovenia ako nové opatrenia, v skutočnosti už boli obsiahnuté v školskom zákone.⁶¹
- Tretie opatrenie sa týka takzvaných „špecializovaných tried“. Tieto triedy môžu byť zriadené pre žiakov a žiačky, ktorí nemajú predpoklad úspešne zvládnuť obsah vzdelávania príslušného ročníka. Žiaci a žiačky môžu byť umiestnené v týchto triedach s informovaným súhlasom zákonného zástupcu po dobu maximálne jedného roka.⁶²
- Štvrté opatrenie zavádza nový systém finančných príspevkov pre školy, ktoré vzdelávajú žiakov a žiačky zo „sociálne znevýhodneného prostredia“ v bežných triedach.⁶³ Vzhľadom na veľmi nízku výšku príspevku (v roku 2016 predstavoval extra 109EUR na žiaka a žiačku na rok)⁶⁴ a trvalého podfinancovania bežných základných škôl,⁶⁵ je veľmi nepravdepodobné, že sám o sebe zlepší vyhliadky na vzdelanie pre rómske deti, ktorých vzdelávanie môže vyžadovať dodatočnú podporu.

⁵⁵ Európska komisia, MEMO/05/482, Brusel, 14.12. 2005, *Finančné sankcie pre členské štáty, ktoré nevyhoveli rozsudku Európskeho súdneho dvora: Európska komisia vysvetľuje pravidlá*. Dostupné tu: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-482_en.htm?locale=en.

⁵⁶ Európska Komisia, MEMO/05/482, Brusel, 14.12. 2005, dostupné tu: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-05-482_en.htm?locale=en.

⁵⁷ Amnesty International, ERRC, Nadácia Otvorenej Spoločnosti, *„Rasistické stereotypy by nemali podmieňovať vzdelávacie politiky“*, 9.6. 2015, dostupné tu: <http://www.errc.org/article/slovakia-racist-stereotyping-should-not-determine-education-policy--international-ngos-criticize-slovak-government/4368>.

⁵⁸ DenníkN, *„Vláda reaguje na kritiku Európy, deti z osád nesmú odsúvať do špeciálnych škôl.“*, 16.6.2015, dostupné tu: <https://dennikn.sk/161367/vlada-reaguje-na-kritiku-euro-py-pre-segregovanie-romov-prepisuje-zakon/>.

⁵⁹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, článok 107, ods.4.

⁶⁰ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 107, ods.3 .

⁶¹ Tretia časť školského zákona obsahovala pred novelizáciou nasledovný text: „princípy vzdelávania a výchovy“, „Podľa tohto zákona vychádza vzdelávanie a výchova z nasledovných princípov: ... (d) zákaz všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie“. Ďalej sa uvádzalo: „Vzdelávanie a výchova detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa uskutočňuje v školách podľa tohto zákona využitím špeciálnych metód a foriem“ (školský zákon).

⁶² Školský zákon, článok 29, ods.11 .

⁶³ Školský zákon, článok 107, ods. 4.

⁶⁴ Pozri <http://www.minedu.sk/prispevok-na-rok-2015/> .

⁶⁵ Podľa OECD, Slovenská republika vyčleňuje 3.7 % zo štátneho rozpočtu, čo je pod priemerom všetkých krajín OECD (5.2 %), Pozri: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2015/slovak-republic_eag-2015-78-en#page4; Slovenská tlačová agentúra (SITA), *„Regionálne školstvo je dlhodobo podfinancované tvrdí Sadlon“* (Šéf Asociácie riaditeľov štátnych gymnázií)”, 31.1.2016, dostupné tu: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/1034782-regionalne-skolstvo-je-dlhodobu-podfinancovane-tvrdi-sadlon/>.

- Piate opatrenie zákona rozširuje kompetencie Štátnej školskej inšpekcie v súvislosti s monitoringom práce školských zariadení výchovného poradenstva a prevencie (Centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaPs) a Centrá špeciálno-pedagogického poradenstva (CSPPs)). Jej kompetencie sa rozšírili aj na oblasť prehodnotenia diagnostických postupov.⁶⁶ Štátna školská inšpekcia nemala žiadne kompetencie a kontrolu nad fungovaním týchto zariadení pred novelizáciou zákona.⁶⁷ Napriek tomu bola zodpovedná za monitorovanie zákazu diskriminácie a segregácie a mala postihovať porušenie zákona v tejto oblasti. Napriek tomu, že došlo k rozšíreniu kompetencií Štátnej školskej inšpekcie, nedošlo k navýšeniu finančných a ľudských zdrojov na zabezpečenie tohto účelu.⁶⁸ Namiesto toho, aby sama v danej veci konala, Inšpekcia len posunula niektoré prípady mimovládny organizáciám, aby oni vykonali ďalšie právne kroky.⁶⁹

3.5 POSUDZOVANIE SOCIALNEHO ZNEVÝHODNENIA A DIAGNOSTIKA MENTÁLNEHO POSTIHNUTIA

Jedno z opatrení, ktoré prijali slovenské orgány v súvislosti s konaním EK o možnom porušení rasovej smernice bolo revidovanie systému finančnej podpory pre deti pochádzajúce zo „sociálne znevýhodneného prostredia“. Jedná sa o termín, ktorý sa bežne používa na označenie rómskych detí. Táto novela zákona z júna 2015 vstúpila do platnosti v januári 2016. Pred účinnosťou novely bola táto finančná pomoc koordinovaná úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny. Bežné základné a špeciálne základné školy, ktoré vzdelávali deti z rodín v hmotnej núdzi (prímý rodiny boli nižšie ako výška životného minima) mali nárok na osobitnú finančnú podporu, ktorá pokrývala ich vzdelávacie potreby, obedy a niekedy aj platy asistentov učiteľa.

Podľa novely zákona však nemôžu byť deti, ktorých špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby vyplývajú výlučne z ich vývinu v sociálne znevýhodnenom prostredí umiestnené do špeciálnej školy, alebo do špeciálnej triedy, a majú byť zaradené do bežnej triedy „spolu s ostatnými deťmi alebo žiakmi“. Podľa novej právnej úpravy tak dostanú tento dodatočný finančný príspevok iba tie školy, v ktorých sú žiaci a žiačky zo sociálne znevýhodneného prostredia vzdelávaní v „bežných triedach základných škôl“. Skutočným cieľom bolo zabránenie prijímania rómskych detí do špeciálnych škôl v prípade, keď ich špeciálne vzdelávacie potreby vychádzajú z ich sociálneho znevýhodnenia a nie mentálneho postihnutia. Vláda tvrdila, že opätovné zavedenie diagnostickej kategórie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a jeho prepojenia s finančným príspevkom bude pôsobiť ako významný odstrašujúci prostriedok proti rozšírenej praxi nesprávnej diagnostiky rómskych detí, pri ktorej sú zaradované do kategórie detí s „mentálnym postihnutím“.⁷⁰ Avšak, značný zmätok zavládol v implementácii nových opatrení a rovnako takvo vzťahu medzi týmito diagnostickými kategóriami. Keďže chýbali jasné usmernenia k tomuto opatreniu, žiadny zo zainteresovaných ľudí v tejto oblasti, s ktorými Amnesty International a ERRC hovorili, nebol schopný presne vysvetliť, ako nový systém funguje. Zdá sa tiež, že tieto zmeny školského zákona v praxi nepriniesli žiadny výrazný zlom v počte prijatých rómskych detí v špeciálnych školách v prvom školskom roku od nadobudnutia účinnosti.

Od januára 2016 došlo tiež k rozšíreniu definície sociálneho znevýhodnenia a zmenili sa inštitúcie zodpovedné za jeho posúdenie. Týmito inštitúciami sa stali centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaPs). Ich primárnou funkciou je posudzovanie školskej spôsobilosti, špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb a výšky inteligencie (IQ). CPPPaPs však nemajú žiadne inštitucionálne väzby alebo príslušné odborné znalosti súvisiace s činnosťou úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré boli zodpovedné za posúdenie sociálneho znevýhodnenia pred rokom 2016.

V marci 2016 vydalo Ministerstvo školstva metodické usmernenie pre centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaPs), ktoré špecifikovalo kritéria pre určenie „sociálne znevýhodneného prostredia“. Niektoré z kritérií sú vágne formulované a CPPPaPs tak zostali bez potrebných nástrojov na výkon takýchto posudzovaní. Usmernenie stanovuje osem kritérií pre určenie „sociálne znevýhodneného

⁶⁶ Zákon č. 596/2003 Z. z. Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, článok 13 (15-17).

⁶⁷ Pozri: Poradňa, ERRC, Spoločná alternatívna správa o Slovensku pre Výbor OSN pre práva dieťaťa, 18.4.2016, dostupné tu: <http://www.errc.org/article/joint-submission-to-un-crc-on-slovakia-april-2016/4472>.

⁶⁸ Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej pracovným tímom, Amnesty International and the ERRC, Bratislava, 4.11.2016.

⁶⁹ Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej pracovným tímom, Amnesty International and the ERRC, 4.11.2016.

⁷⁰ DenníkN, „Vláda reaguje na kritiku Európy, deti z osád nesmú odsúvať do špeciálnych škôl“, 16.6.2015, dostupné tu: www.dennikn.sk/161367/vlada-reaguje-na-kritiku-eurovy-pre-segregovanie-romov-prepisuje-zakon/.

prostredia". Všetky súvisia s prostredím, z ktorého dieťa pochádza a nie s jeho schopnosťami. Usmernenie nešpecifikuje koľko kritérií dieťa musí spĺňať, aby bolo zaradené do tejto kategórie.⁷¹

Zlyhanie Ministerstva školstva v súvislosti s poskytnutím komplexných a detailných inštrukcií pre CPPPaPs o postupe pri posudzovaní sociálne znevýhodneného prostredia znamená, že zamestnanci a zamestnankyne týchto inštitúcií boli ponechaní rozhodovať o tejto sociálno-ekonomickej kategórii bez potrebného školenia alebo odborných znalostí. Nie je zrejmé, prečo bolo posúdenie kategórie sociálne znevýhodneného prostredia zverené do kompetencií CPPPaPs. V rámci CPPPaPs tiež existuje určitý zmätok v tom, ako súvisí posudzovanie SZP a diagnostika mentálneho postihnutia.

Zdanlivo sa jedná o dva nesúvisiace testy: prvý súvisí s prostredím a druhý so schopnosťami dieťaťa. V zásade teda neexistuje žiadny dôvod, prečo dieťa nemôže pochádzať zo sociálne-znevýhodneného prostredia a byť diagnostikované s „ľahkým mentálnym postihnutím“. Ale napriek tomu sa však zdá, že novela školského zákona túto možnosť vylučuje, alebo aspoň ukladá dve protichodné požiadavky: rómske deti diagnostikované s ľahkým mentálnym postihnutím by mali byť vzdelávané v špeciálnych školách so súhlasom zákonného zástupcu. Napriek tomu je po novom zakázané umiestňovať ich do týchto škôl, ak boli zaradené do kategórie detí pochádzajúcich zo sociálne znevýhodneného prostredia. Je preto veľmi potrebné vytvoriť jasné pokyny, ktoré sa budú týkať vzťahu medzi diagnostikovaním mentálneho postihnutia a posúdením sociálne znevýhodneného prostredia.

Riaditeľka Štátnej školskej inšpekcie výskumnému tímu povedala, že deti zo SZP, ktoré navštevovali bežné základné školy pred novelizáciou zákona, musia mať túto „diagnózu“ potvrdenú znovu. Bez novej „diagnózy“ škola, ktorú navštevujú, nemôže naďalej poberať tento finančný príspevok.⁷² Finančný príspevok pre deti zo SZP bol odňatý špeciálnym školám, keďže dieťa nemôže byť posúdené ako pochádzajúce zo SZP a zároveň diagnostikované s mentálnym postihnutím. Zamestnanci a zamestnankyne školských zariadení výchovného poradenstva a prevencie a Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, učitelia a učiteľky povedali, že CPPPaPs sú zahŕňané počtom posudzovaní, ktoré musia vykonať na potvrdenie SZP.⁷³

Nie je zrejmé, kedy sa nový systém posudzovania SZP, po tom ako vstúpil do platnosti v januári 2016, začal používať v praxi. Aj keď je pravdepodobné, že sa tento proces začal po vydaní nového usmernenia v marci 2016, rôzne zúčastnené strany, ktoré boli oslovené v priebehu tohto výskumu, nám v tejto súvislosti poskytli odlišné informácie. To poukazuje na zmätok v súvislosti s novým systémom posudzovania SZP.

CPPPaPs po celom Slovensku boli vystavené tlaku, aby vyprodukovali nespočetné množstvo posúdení SZP do 15. novembra 2016. To bol termín stanovený ministerstvom.⁷⁴ Riaditeľka Štátnej školskej inšpekcie v tejto súvislosti opísala niektoré z problémov, ktoré táto situácia spôsobila:

„Informácie nemáme z veľkého počtu škôl, ale konkrétne viem povedať o situácii v škole v Jarovniciach. Škola na základe tejto diagnostiky, alebo nedokončenej diagnostiky, lebo naozaj nestíhajú to [15 November 2016]. Škola má veľmi veľa [rómskych] žiakov [zo sociálne znevýhodneného prostredia], príde o sumu 70,000EUR, ktorú vlastne využívali na platy asistentov učiteľa. Tým pádom si nebudú môcť zabezpečiť takú starostlivosť o deti akú mali doteraz.“⁷⁵

Zatiaľ čo panoval zhon v súvislosti s posudzovaním štatútu SZP rómskych detí v bežných základných školách, nezaznamenali sme žiadny prípad v školskom roku 2015/2016, kedy by dieťaťu bola zmenená diagnóza mentálneho postihnutia na status SZP a nasledovalo by jeho preloženie do bežnej základnej školy. Psychologičky z centra špeciálno-pedagogického poradenstva nás informovali, že prestupy zo špeciálnej do bežnej základnej školy sú veľmi nepravdepodobné, pretože študijné plány sú absolútne nezlučiteľné. To by malo prakticky za následok nezvládnutie študijných osnov bežnej základnej školy.⁷⁶

V každom prípade, riaditelia a riaditeľky špeciálnych základných škôl nemajú motiváciu posilať deti na posúdenie SZP, keďže ich školy nemajú nárok na tento finančný príspevok.

⁷¹ Kritéria sú: rodina, v ktorej dieťa žije, neplní základné funkcie; chudoba a hmotná núdza rodiny dieťaťa; aspoň jeden z rodičov dieťaťa je dlhodobo nezamestnaný, patrí k znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie; nedostatočné vzdelanie zákonných zástupcov – aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie; nevyhovujúce bytové a hygienické podmienky; vyučovacím jazykom školy je iný ako jazyk, ktorým dieťa hovorí v domácom prostredí; rodina dieťaťa žije v segregovanej komunite; sociálne vylúčenie komunity alebo rodiny dieťaťa z majoritnej spoločnosti. Ministerstvo školstva, *Postup centier pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pri posudzovaní školskej pripravenosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia - usmernenie*, 4.3.2016.

⁷² Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej pracovným tímom, Amnesty International a ERRC, 4.11.2016.

⁷³ Rozhovor so zamestnankyňou Výskumného ústavu detskej psychológie a patopsychológie, Amnesty International a ERRC, 4.11.2016.

⁷⁴ Konečný termín na oznámenie bol pôvodne 15. september. Tento termín bol predĺžený. Rozhovor s riaditeľkou CPPPaP v Sabinove, 28.10.2016; a Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej pracovným tímom, Amnesty International a ERRC, 4.11.2016.

⁷⁵ Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej pracovným tímom, Amnesty International a ERRC, 4.11.2016.

⁷⁶ Rozhovor so zamestnankyňami centra špeciálno-pedagogického poradenstva v Košiciach, Amnesty International, 24.10.2016.

Reforma taktiež nevedla k zníženiu počtu špeciálnych školských zariadení v tomto školskom roku. Ministerstvo školstva potvrdilo slovenskej Ombudsmanke, že ich počet vzrástol v roku 2016.⁷⁷ Podľa údajov Štatistickej ročenky Ministerstva školstva bolo otvorených 195 špeciálnych základných škôl v školskom roku 2015/2016. Ich počet sa zvýšil o jedno zariadenie v školskom roku 2016/2017.⁷⁸ Počet špeciálnych tried v rámci bežných základných škôl vzrástol o 6 (Pozri tabuľku 1 v prílohe 2).

Napriek zvýšeniu počtu špeciálnych vzdelávacích zariadení v školskom roku 2016/2017, najnovšia Štatistická ročenka Ministerstva školstva zo septembra 2016, ukazuje, že počet žiakov a žiačok diagnostikovaných s mentálnym postihnutím a inými špeciálno-vzdelávacími potrebami (ktoré pramenia, napríklad, z komunikačných, vývojových porúch) sa o trochu znížil 21,498 v septembri 2016 v porovnaní s 22,189 v septembri 2015. Pozri tabuľku 2 v prílohe 2).

Štatistická ročenka Ministerstva školstva neposkytuje údaje rozdelené na základe etnicity, a preto neobsahuje ani informácie o počte rómskych detí v špeciálnych školách a triedach.

Napriek predchádzajúcim záväzkom monitorovať, vyhodnocovať a zverejňovať informácie o segregácii a desegregačných opatreniach, Ministerstvo školstva oznámilo organizáciám, že nezbera údaje rozdelené na základe etnicity v súvislosti so školami a diagnostikovaním. Taktiež informovalo, že nemá údaje o počte rómskych detí vzdelávajúcich sa v jednotlivých typoch škôl.⁷⁹ Zdá sa, že ministerstvo nemonitoruje a nevyhodnocuje implementáciu a efektivitu nového systému testovania, čo je znepokojujúce. V prípade absencie týchto údajov je tiež nejasné, ako plánuje ministerstvo informovať Európsku komisiu o prograse a účinnosti nových opatrení.

Hoci nové úpravy by po odstránení závažných nedostatkov mohli potenciálne pomôcť zlepšiť problém s nesprávnym umiestňovaním rómskych detí do špeciálnych škôl a tried, predstavujú len jednu z mnohých hnacích síl segregácie a iba jeden z prejavov diskriminácie, ktorá je v slovenskom vzdelávacom systéme naďalej všadeprítomná, na čo sa snažíme poukázať v ďalšej časti tejto správy.

⁷⁷ Rozhovor so slovenskou Ombudsmankou a jej poradkyňami, 4.11.2016.

⁷⁸ Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, *Štatistická ročenka 2015/2016 a 2016/2017*, dostupná tu: www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statistica-rocenka-publikacia.html?page_id=9580.

⁷⁹ Email zaslaný Amnesty International, 21.11.2016.

4. SEGREGÁCIA V BEŽNOM SYSTÉME VZDELÁVANIA

Slovenské súdy označili segregáciu rómskych detí v bežnom systéme vzdelávania na Slovenku za protiprávnu. Dňa 5. decembra 2011 Okresný súd Prešov konštatoval, že základná škola v Šarišských Michalánoch porušila zákon a nariadil školu desegregovať.⁸⁰ Škola segregovala rómskych žiakov a žiačky v čisto rómskych triedach, ktoré boli umiestnené na osobitom poschodí školy. Rozhodnutie okresného súdu potvrdil Krajský súd Prešov v októbri 2012.⁸¹

4.1 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 1: ŠARIŠSKÉ MICHAĽANY/OSTROVANY

„Boli časy, kedy sme si mohli vytvárať väzby s nerómami. Ja som mal kamarátov, ktorí neboli Rómovia, keď som bol dieťa.”

Klement, rómsky rodič z Ostrovian

Obec Ostrovany má 1803 obyvateľov.⁸² Vo vzdialenosti 3km od tejto obce sa nachádzajú Šarišské Michalany, ktoré patria pod okres Sabinov v Prešovskom kraji. Väčšina rómskej populácie v Ostrovany žije v osade, ktorá leží na okraji obce. Osada je oddelená od zvyšku obce 150m dlhým múrom, ktorý postavil obecný úrad v roku 2009. Podľa správ z médií bol múr postavený na žiadosť nerómskych obyvateľov obce.⁸³

⁸⁰ Slovensko, Okresný súd Prešov, *Poradňa pre občianske a ľudské práva proti Základnej škole s materskou školou Šarišské Michalany (25C 133/10-229)*, 5.12.2011, dostupné tu: http://www.sarisskemichalany.sk/dokumenty/skola/rozsudok_zs_okres.pdf.

⁸¹ Poradňa pre občianske a ľudské práva, tlačová správa, *Krajský súd potvrdil segregáciu rómskych detí na základnej škole v Šarišských Michalánoch*, 2.11.2012, dostupné tu: <http://poradna-prava.sk/?p=579>.

⁸² *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*, dostupné tu: www.census2011.statistics.sk/tabulky.html, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, UNDP, *Atlas rómskych komunit*, 2013, dostupné tu: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9653_file2_atlas-romadecade.pdf.

⁸³ The Economist, "Múry sa znova stavajú", 25.7.2013, dostupné tu: <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/07/slovak-and-roma>.

V Šarišských Michalánoch sa nachádza jedna bežná základná škola. Najneskôr do 30 decembra 2016 patrila pod školský obvod tejto školy aj obec Ostrovany.⁸⁴ Podľa údajov poskytnutých školou ju navštevuje 440 žiakov a žiačok. 325 z nich sú rómske deti (pochádzajúce z osady v Ostrovanoch, zo Šarišských Michalían a iných lokalít).⁸⁵ V samotných Ostrovanoch sa bežná základná škola nenachádza. V obci žije približne 360 rómskych detí spĺňajúcich vek základnej školskej dochádzky.⁸⁶ 99 detí z osady navštevuje špeciálnu školu, ktorá sa nachádza v centre Ostrovian. Všetky deti v tejto škole sú rómske.⁸⁷

4.1.1 ZLYHANIE V ADEKVÁTNOM IMPLEMENTOVANÍ PRELOMOVÉHO SÚDNEHO ROZHODNUTIA

V školskom roku 2008/2009 bola väčšina rómskych žiakov a žiačok, ktorí navštevovali triedy s nerómskymi deťmi v Základnej škole s materskou školou Šarišské Michalany preradených do oddelených tried. V októbri 2012 Krajský súd v Prešove potvrdil rozsudok Okresného súdu v Prešove ohľadom žaloby slovenskej neziskovej organizácie, Poradňa pre občianske a ľudské práva z roku 2010. Súd rozhodol, že škola diskriminovala rómske deti, keď ich oddelila od ich nerómskych spolužiakov a spolužiačok.⁸⁸ Súd konštatoval, že škola porušila zásadu rovnakého zaobchádzania, ktorá je zakotvená v slovenskom antidiskriminačnom a školskom zákone. Škola tiež porušila ich právo na ľudskú dôstojnosť.⁸⁹ Bolo to po prvý raz, kedy slovenský súd konštatoval, že segregácia rómskych žiakov a žiačok v etnicky oddelenom vzdelávaní, porušuje právo na rovný prístup a medzinárodné záväzky Slovenskej republiky zabrániť diskriminácii.

Po viac ako štyroch rokoch od tohto rozsudku, aj napriek snahe vedenia školy a učiteľského zboru ukončiť segregáciu, sa situácia zhoršila. Viac ako polovica tried na základnej škole v Šarišských Michalánoch je navštevovaná iba rómskymi deťmi (14 z 23).⁹⁰ V školskom roku 2008/2009 mala škola 9 čisto rómskych tried. V školskom roku 2009/2010 bolo v škole 8 takýchto tried.⁹¹

Škola prijala niekoľko opatrení na zabezpečenie implementácie rozsudku. Tieto opatrenia boli prijaté bez jasných usmernení zo strany Ministerstva školstva a iných štátnych, regionálnych a lokálnych inštitúcií, ktoré sú zodpovedné za oblasť vzdelávania. Zamestnanec školy sa v tejto súvislosti vyjadril: „Nikoho nezaujímalo nám pomôcť... Nikto nám nevysvetli, ako máme desegregovať.“⁹²

Školská jedáleň, ktorá bola v minulosti určená iba pre rómske deti, bola zrekonštruovaná a zväčšená. Realizovala sa to z grantov poskytnutých obcou a Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.⁹³ Škola zorganizovala spoločné aktivity rómskych a nerómskych detí ako návšteva kina, divadla alebo výlet do Poľska.⁹⁴ Bola zorganizovaná bezplatná školská doprava pre deti z Ostrovian. V školskom roku 2012/2013 na škole prebiehal dvojročný projekt financovaný EÚ, ktorý poskytoval širokú podporu rómskym deťom prostredníctvom dvoch rómskych asistentov učiteľov. Boli zamestnaní na plný úväzok. Odkedy bol projekt ukončený, škola nezamestnávala žiadneho rómskeho, alebo rómsky hovoriaceho asistenta učiteľa a celkovo sa znížil počet asistentov učiteľa na škole.⁹⁵ Škola má v súčasnosti dvoch asistentov učiteľov a zabezpečila finančné zdroje na zamestnanie ďalších troch, ktorí by mali začať pracovať od februára 2017.⁹⁶

Približne 18 mesiacov škola spolupracovala so slovenskou neziskovou organizáciou EduRoma. Spolupráca začala v roku 2013. Organizácia pracovala s učiteľským zborom, členmi a členkami rómskej komunity, organizovala mimoškolské aktivity, zabezpečila dobrovoľníkov a dobrovoľníčky a darovala knihy.⁹⁷ Podľa Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach je štát zodpovedný za realizáciu

⁸⁴ Obecné zastupiteľstvo v Ostrovanoch, *Všeobecne záväzné nariadenie číslo 3/2016 o určení školského obvodu Základnej školy v Ostrovanoch* , 30.12. 2016, dostupné tu: http://www.ostrovany.sk/files/2016-12-02-105609-N_V_R_H_VZN_3-2016_o_ur_en_a_kolsk_ho_obvodu_Z_Ostrovany.pdf.

⁸⁵ Dotazník zaslaný Základnou školou Šarišské Michalany, 22.11.2016.

⁸⁶ Rozhovor so starostom obce Ostrovany, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁸⁷ Údaje čerpané z dotazníka, ktorý poskytla špeciálna škola v Ostrovanoch, 22.11.2016. Rozhovor so starostom obce Ostrovany, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁸⁸ Okresný súd Prešov rozhodol, dňa 5.12.2011, že škola diskriminovala rómske deti, keď ich vyučovala v oddelených triedach bez dostatočného zdôvodnenia. Škola sa proti rozsudku odvolala. 20. októbra 2012 Krajský súd Prešov potvrdil rozhodnutie okresného súdu.

⁸⁹ Rozsudok Krajského súdu Prešov, 20Co125/2012 20Co126/2012, 30.10.2012.

⁹⁰ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalánoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁹¹ Rozsudok Krajského súdu Prešov, 20Co125/2012 20Co126/2012, 30.10.2012.

⁹² Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalánoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁹³ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalánoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁹⁴ Rozhovor so zástupcom starostu v Šarišských Michalánoch, Amnesty International a ERRC, 27.10.2016.

⁹⁵ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalánoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁹⁶ Rozhovor s rodičmi a deťmi v Ostrovanoch, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

⁹⁷ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalánoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

⁹⁸ EduRoma, <http://www.eduroma.sk/en/home-2/>.

práva na vzdelanie pre každé dieťa.⁹⁸ Aj keď je možné, aby štát využil aj neštátne zdroje, táto povinnosť nemôže byť prenesená iba na mimovládne organizácie. Činnosť EduRoma nebola podporená národnými alebo regionálnymi inštitúciami. Skúsenosť zo Šarišských Michalian ukazuje, že podfinancované a nysystematické iniciatívy nemôžu nahradiť informované vedenie a adekvátnu podporu, ktorú by mali zabezpečiť miestne a celoštátne inštitúcie.

Riaditeľka a učiteľský zbor základnej školy v Šarišských Michalianoch, z veľkej časti, vinili z neúspechu pri desegregácii etnické zloženie školy, počet zapísaných rómskych detí do školy a meniacu sa demografickú situáciu v Šarišských Michalianoch a Ostrovianoch: „Na základe počtu rómskych detí, ktoré máme, nemôžeme eliminovať segregáciu... Po vynesení súdneho rozhodnutia sa nám počet rómskych detí zvýšil... Počas jedného roka [od rozsudku] odišlo 80 nerómskych detí zo školy a pomer rómsky/nerómsky sa zmenil”.⁹⁹ Bývalá učiteľka zo Šarišských Michalian odhadla, že od rozhodnutia súdu zo školy prestúpilo na iné školy približne 150 nerómskych detí: „To už je na takú školu a obec veľa. Hovorím to približne... A naozaj odchádzali iba kvôli Rómom”.¹⁰⁰ (pozri časť 4.1.2 VPLYV „bieleho úteku”)

Bývalá učiteľka zo školy v Šarišských Michalianoch tiež informovala výskumný tím, že desegregácia nebola úspešná aj preto, lebo väčšina rómskych detí preložených do nerómskych tried nedosahovala dobré výsledky.¹⁰¹

„Skúšali sa všetky možné varianty [ako desegregovať]... Najlepší variant, ktorý bol odsúhlasený aj rodičmi... Z rómskych tried, naozaj tých najlepších, sme sa snažili začleniť a preradiť na základe výsledkov do majority. To boli asi tak štyria-piati z triedy. Z týchto piatich, traja prestali chodiť do školy, lebo už neboli najlepší v triede, lebo oni boli tak na úrovni takých dobrých trojkárov... Čiže prestali chodiť do školy... a na základe toho rodičia prišli s tým, že nechcú, aby tam ich deti chodili, čiže sa presunuli naspäť”.¹⁰²

Riaditeľka Štátnej školskej inšpekcie je vo svojej funkcii od roku 2015. Výskumný tím informovala, že nebola zainteresovaná v prípade Šarišských Michalian, keďže sa udial pred jej nástupom. Taktiež povedala, že inšpekcia skúma nové prípady segregácie, skôr než sa venuje hľadaniu nápravy v záležitostiach, ktoré sa udiali v minulosti.¹⁰³ Aj napriek tomu, že je veľmi dôležité, aby sa vyšetrili nové prípady, je tiež potrebné, aby dochádzalo k monitorovaniu škôl, kde sa v minulosti segregácia vyskytla. Je dôležité, aby bola týmto školám poskytnutá dostatočná podpora, a aby ich činnosť bola vyhodnocovaná v súvislosti s progresom pri desegregácii. Napríklad učelia a učiteľky v Šarišských Michalianoch sa vyjadrili, že aktivity inšpekcie v súvislosti s činnosťou ich školy pozostávali iba z kontroly a žiadnej podpory, alebo usmernenia zo strany štátnych inštitúcií a autorít vrátane Ministerstva školstva.

Keď sme sa informovali o konkrétnych krokoch, ktoré prijalo Ministerstvo školstva v súvislosti so školou v Šarišských Michalianoch, štátny tajomník Ministerstva školstva informoval výskumný tím, že ministerstvo vytvorilo odporúčania pre vedenie školy. Taktiež povedal, že v konečnom dôsledku je náprava situácie v rukách vedenia školy a ministerstvo nie je schopné ovplyvniť etnické zloženie slovenských škôl.¹⁰⁴ Riešenie a predchádzanie segregácie v bežných základných školách je komplexný problém a vyžaduje si spoluprácu na všetkých úrovniach. Ministerstvo školstva má nielen prostriedky na riešenie tohto problému, a to prostredníctvom informovaných a systémových opatrení. Má tiež povinnosť takto konať na základe medzinárodných dohovorov v oblasti ľudských práv, antidiskriminačnej legislatívy EÚ a školského zákona.

4.1.2 VPLYV „BIELEHO ÚTEKU”

Najneskôr do 30 decembra 2016 patrili Ostrovany pod školský obvod základnej školy v Šarišských Michalianoch.¹⁰⁵ V Ostrovianoch sa nenachádza bežná základná škola a ostatné školy v okrese sú dosť ďaleko. Väčšina rómskych detí z Ostrovian navštevuje školu v Šarišských Michalianoch.

Spoločný školský obvod a prítomnosť rómskych detí z Ostrovian na základnej škole v Šarišských Michalianoch spôsobovali napätie. V roku 2014 samospráva v Šarišských Michalianoch vyskúšala oddeliť

⁹⁸ Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

⁹⁹ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalianoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

¹⁰⁰ Rozhovor s učiteľkami prípravných/nultých ročníkov v komunitnom centre Ostrovany, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹⁰¹ Rozhovor s bývalou učiteľkou zo školy v Šarišských, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

¹⁰² Rozhovor s učiteľkami prípravných/nultých ročníkov v komunitnom centre Ostrovany, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹⁰³ Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie, Amnesty International a ERRC, 4.11.2016.

¹⁰⁴ Rozhovor so zástupcami a zástupkyňami Ministerstva školstva, Amnesty International a ERRC, 2.11.2016.

¹⁰⁵ Obecné zastupiteľstvo v Ostrovianoch, Všeobecne záväzné nariadenie číslo 3/2016 o určení školského obvodu Základnej školy v Ostrovianoch) 30.12.2016, dostupné tu: http://www.ostrovany.sk/files/2016-12-02-105609-N_V_R_H_VZN_3-2016_o_ur_en_a_kolsk_ho_obvodu_Z_Ostrovany.pdf.

školský obvod od Ostrovian. Samospráva sa odvolala a prípad bol vrátený späť na okresný úrad. V júni 2016 úrad rozhodol, že spoločný školský obvod zostáva aj v školskom roku 2016/2017.¹⁰⁶

Obec Šarišské Michaľany je evidentne pod silným tlakom obyvateľov (iba 57 z celkového počtu 2,832 sú Rómovia a Rómky).¹⁰⁷ Napríklad nerómsky rodičia zorganizovali kampaň s cieľom rozdeliť školský obvod, aby bolo ľahšie pre rómske deti z Ostrovian navštevovať bežnú základnú školu v Šarišských Michaľanoch. V roku 2016 napísali petíciu adresovanú ministrovi školstva, ktorá vyzýva ministra oddeliť školský obvod. Do konca roka vyzbierali okolo 1000 podpisov.¹⁰⁸

30 decembra 2016 obecné zastupiteľstvo v Ostrovianoch vydalo všeobecne záväzné nariadenie “o určení školského obvodu Základnej školy” v obci.¹⁰⁹ Pre účel vzniku novej základnej školy je potrebná registrácia na Ministerstve školstva. V novembri 2016, v rozhovore pre Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov, zástupcovia a zástupkyne ministerstva školstva naznačili, že nepodporujú myšlienku rozdelenia školského obvodu a zriadenia novej základnej školy v rómskej osade v Ostrovianoch (pozri 4.1.4 “Zriaďovanie školských zariadení v blízkosti osád”).

“Asi pred dvoma rokmi mali mať spoločnú telesnú výchovu a z triedy rodičia zobrali štyroch nerómov. Len kvôli tomu.”

Bývala učiteľka zo základnej školy v Šarišských Michaľanoch

Zástupca starostu obce sa vyjadril, že od rozhodnutia krajského súdu, základná škola v Šarišských Michaľanoch prijíma každý rok viac rómskych detí z Ostrovian.¹¹⁰ Podľa údajov, ktoré nám škola poskytla, je v školskom roku 2016/2017 81 detí zaradených do prvého ročníka. 67 z týchto detí je rómskych. V predchádzajúcom školskom roku bolo v prvom ročníku 75 žiakov a žiačok. Z toho bolo 57 rómskych detí. Škola mala aj 31 detí (všetky rómske) v nultom ročníku.¹¹¹

Škola ani miestne úrady nepodnikli žiadne kroky, aby zabránili “bielemu úteku”. Keď sme sa pýtali na terénne programy, jedna zo zamestnankýň školy uviedla: „Žiadne programy sa nerealizujú. Každopádne by sa ich [rómsky rodičia] nezúčastnili, pretože im je to jedno”.¹¹² Zástupcovia a zástupkyne Ministerstva školstva, školských úradov, učiteľského zboru a samosprávneho úradu v Šarišských Michaľanoch poukázali na slobodnú voľbu rodičov ako na určujúci faktor segregácie. Vyjadrili sa, že takzvaný „biely útek“ (“white flight”) začal byť výraznejší po prijatí rozsudku v roku 2012.

Rómsky rodič, ktorý navštevoval školu v inej obci na východe Slovenska, povedal výskumnému tímu: „Boli časy, kedy sme si mohli vytvárať väzby s nerómami. Ja som mal kamarátov, ktorí neboli Rómovia, keď som bol dieťa.”¹¹³ Miestna učiteľka mala podobné spomienky: „Rodičia nás nemohli dať napríklad do školy v Prešove. Sme chodili tam [do školy], kde bol obvod. Ráno nás tam dali o siedmej a o štvrtej sme išli preč. Nikto neriešil, či je to Róm, či to nie je Róm”.¹¹⁴

Podľa zákona majú rodičia právo vybrať si školu pre svoje deti. Toto právo si začali uplatňovať od začiatku 90. rokov.¹¹⁵ Napriek tomu, že sa jedná o dôležité právo rodičov, niekoľkoročný výskum Amnesty International a ERRC poukazuje na fakt, že v určitom kontexte prispieva k segregácii a vedie k zníženej interakcii medzi rómskymi a nerómskymi deťmi na Slovensku.¹¹⁶

¹⁰⁶ Okresný úrad Prešov, Odbor školstva, 1.1.2016, dostupné tu:

http://sarisskemichalany.sk/dokumenty/uradna_tabula/2016_rozne/Rozhodnutie_o_urceni_spolocneho_skolskeho_obvodu.pdf.

¹⁰⁷ *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011*, dostupné tu: www.census2011.statistics.sk/tabulky.html.

¹⁰⁸ Petícia z 15.7.2016 Okresnému úradu v Prešove, odbor školstva. Rozhovor so zástupcom starostu v Šarišských Michaľanoch, Amnesty International a ERRC, 27.10.2016.

¹⁰⁹ Obecné zastupiteľstvo v Ostrovianoch, *Všeobecne záväzné nariadenie číslo 3/2016 o určení školského obvodu Základnej školy v Ostrovianoch*, 30.12.2016, dostupné tu: http://www.ostroviany.sk/files/2016-12-02-105609-N_V_R_H_VZN_3-2016_o_ur_en_a_kolsk_ho_obvodu_Z_Ostrovany.pdf.

¹¹⁰ Rozhovor so zástupcom starostu v Šarišských Michaľanoch, Amnesty International a ERRC, 27.10.2016.

¹¹¹ Údaje čerpané z dotazníka, ktorý poskytla základná škola v Šarišských Michaľanoch, 22.11.2016.

¹¹² Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michaľanoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

¹¹³ Rozhovor s rómskym rodičom v Ostrovianoch, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹¹⁴ Rozhovor s učiteľkami prípravných/nultých ročníkov v komunitnom centre Ostroviany, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹¹⁵ Napríklad, Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach článok 13(3), *Európsky Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* Protokol 1 článok 2, školský zákon, článok 20 (5-9).

¹¹⁶ Amnesty International, *Stále segregovaní, stále v nerovnom postavení* (Index: EUR 72/001/2007); ERRC, *Stigmaty: Segregované vzdelávanie Rómov v strednej a východnej Európe*, 2004, dostupné tu: <http://www.errc.org/article/stigmata-segregated-schooling-of-roma-in-central-and-eastern-europe/1892>.

Zástupca starostu v Šarišských Michalanoch, riaditeľka školy, učiteľský zbor a nerómski rodičia, s ktorými sme sa rozprávali, vyjadrili znepokojenie nad faktom, že veľa nerómskych detí z obce navštevuje školy v iných lokalitách. K tejto zmene prišlo najmä po vynesení rozsudku. Napriek tomu rómski rodičia nepoznajú svoje právo zvoliť si školu pre deti. Nemajú ani podobné možnosti a zdroje, aby mohli zapísať svoje deti do inej školy. Podľa zástupcu starostu existuje približne 800 voľných miest v školách v krajskom meste Prešov, ktoré sa nachádza 15 km od Ostrovian. Ministerstvo školstva však nebolo ochotné zvážiť zabezpečenie dopravy pre rómske deti z Ostrovian do Prešova. Toto opatrenie by mohlo pomôcť riešiť segregáciu vo Šarišských Michalanoch.¹¹⁷

4.1.3 „JE TO MALÁ ZOO“: INŠTITUCIONÁLNY RASIZMUS A PREDISUDKY

Malé očakávania učiteľov a učiteľiek od rómskych žiakov a žiačok môžu viesť k horším výsledkom. Rovnako tiež predsudky, nedostatok pochopenia a individuálna podpora. To všetko posilňuje skutočné alebo predpokladané zníženie kvality vzdelávania, čo môže viesť k zintenzívneniu tzv. „bieleho úteku“.

Všetky deti z osady v Ostrovianoch, s ktorými sme sa rozprávali, povedali, že po skončení základnej školy budú pokračovať na strednom odbornom učilišti. Spomenuli buď odbor cukrár-cukrárka alebo mechanik. Všetci mladí Rómovia a Rómky, s ktorými sme robili rozhovor, a ktorí navštevovali špeciálnu základnú školu v Ostrovianoch alebo bežnú základnú školu v Šarišských Michalanoch, navštevovali stredné odborné učilištia hlavne v Prešove. Nikto z nich nepokračoval v štúdiu na všeobecno-vzdelávacej strednej škole.

Podľa údajov poskytnutých základnou školou v Šarišských Michalanoch, od roku 2013 žiadne rómske deti nepokračovali vo svojom štúdiu na gymnáziu (v slovenskom školskom systéme je to kombinácia nižšieho stredného vzdelania a strednej školy). Od roku 2013 iba jeden rómsky žiak alebo žiačka za rok pokračovali v štúdiu na strednej škole, na ktorej mali možnosť získania "maturitného" vysvedčenia a možnosti pokračovať v štúdiu na vysokej škole. Väčšina detí pokračovala v štúdiu na dvojročných odborných učilištiach, niektorí išli na trojročné odborné školy a 16 detí nepokračovalo vo svojom vzdelávaní vôbec.

Personál na základnej škole v Šarišských Michalanoch pripisoval obmedzenú vzdelávaciu dráhu rómskych detí nedostatočnému záujmu rodičov v oblasti vzdelávania. Učiteľský zbor tiež naznačil, že rómske deti zvyčajne ukončia školskú dochádzku po dovŕšení 16 rokov, keď sa končí povinné vzdelávanie. Učitelia a učiteľky v Šarišských Michalanoch, ako aj v niekoľkých ďalších navštívených školách uviedli, že rómski rodičia využívajú svoje deti na získanie dávok sociálnej pomoci a nestarajú sa o nich alebo o ich vzdelávanie.¹¹⁸ Na otázku, či by bolo prospešné pre rómske i nerómske deti, aby boli vzdelávané v zmiešaných triedach jedna učiteľka odpovedala, že: „By bolo to dobré pre tie [rómske deti], ktoré sa chcú učiť, pretože ich prostredie im nedáva nič“.¹¹⁹

Takéto výroky boli bežnou súčasťou rozhovorov so školskými zamestnancami a zamestnankyňami a pomáhajú vysvetliť, prečo mnohí rómski rodičia vyjadrili obavy, že vzdelávanie v nerómskom prostredí môže vystaviť ich deti predsudkom a diskriminácii. Napríklad, jeden otec, po protirómskom pochode v Šarišských Michalanoch pred niekoľkými rokmi a "atmosfére strachu", ktorý tento pochod spôsobil, požiadal o diagnostiku svojho syna a jeho preradenie do špeciálnej školy v Ostrovianoch. Vysvetlil, že rómski rodičia sa obávajú o bezpečnosť svojich detí v školskom prostredí a podnikli kroky na zabezpečenie ich bezpečia.¹²⁰ To naznačuje, že sa nikto z predstaviteľov miestnych odborov školstva alebo pedagogických pracovníkov nezaoberal obavami rodičov a neponúkol iné riešenie zaistenia bezpečnosti ich detí, okrem preradenia do školy, ktorá by nespĺňala vzdelávacie potreby detí a obmedzila ich budúce vyhliadky.

Je samozrejmé, že názory a aktivity rodičov ovplyvňujú vzájomné chápanie sa a interakciu rómskych a nerómskych detí. Ako nám jeden rómsky rodič povedal, segregácia je príčinou aj dôsledkom pretrvávajúceho napätia.¹²¹ Situáciu ďalej zhoršujú hlboko zakorenené stereotypy a predsudky voči Rómom a Rómkam, ktoré sú zrejme aj z vyjadrení zamestnancov a zamestnankyň školy. Napríklad jedna učiteľka zo školy Šarišských Michalanoch uviedla, že ona by tam nikdy neposlala svoje vlastné deti kvôli vysokému počtu rómskych žiakov a žiačok: „Videli ste deti z Ostrovian? Ako hovoria? Ako zapáchajú? Niet divu, že nerómovia s nimi nechcú byť ... Je to malá ZOO“.¹²²

¹¹⁷ Rozhovor so zástupcom starostu v Šarišských Michalanoch, Amnesty International a ERRC, 27.10.2016.

¹¹⁸ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na špeciálnej základnej škole v Krompachoch, Amnesty International a ERRC, 24.11.2016. Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalanoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

¹¹⁹ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalanoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

¹²⁰ Rozhovor s rómskym rodičom v Ostrovianoch, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹²¹ Rozhovor s rómskym rodičom v Ostrovianoch, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹²² Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom na základnej škole v Šarišských Michalanoch, Amnesty International a ERRC, 26.10.2016.

Členovia a členky učiteľského zboru mali malé povedomie o dopade systémovej a inštitucionálnej diskriminácii na vzdelávanie rómskych detí. Rodinnému prostrediu a nie školskému bola pripisovaná nízka úroveň najvyššie dosiahnutého vzdelania rómskych detí. Bolo veľmi znepokojujúce, že učelia a učiteľky bez váhania odmietli vplyv inštitucionálnej diskriminácie a štrukturálnych prekážok, ktorým čelia rómske deti vo vzdelávacom systéme a v slovenskej spoločnosti. Vyjadrené názory zdôrazňujú naliehavú potrebu implementácie záverečných odporúčaní Výboru OSN pre práva, ktoré boli vydané v roku 2016. Výbor v nich vyzýva Slovenskú republiku, aby realizovala programy zamerané na zvyšovanie povedomia o zákaze diskriminácie a súvisiacich sankciách. Tieto programy majú venovať zvláštnu pozornosť rómskym deťom. Výbor tiež odporúča realizovať opatrenia zamerané na zvyšovanie povedomia s cieľom ukončiť stigmatizáciu rómskych komunit.¹²³

Rómske deti nezačínajú vzdelávací proces rovnocenne s nerómskymi deťmi a segregácia upevňuje ich nerovné postavenie v každej fáze ich života. Napríklad prieskum Agentúry Európskej únie pre základné práva z roku 2016 ukázal, že v roku 2015, iba 25% rómskych respondentov vo veku medzi 20 a 64 rokov bolo zamestnaných.¹²⁴ Dokonca aj tí, ktorým sa podarí ukončiť primárne alebo stredné vzdelanie, sa stretávajú s predsudkami a diskrimináciou na trhu práce, v oblasti bývania a v prístupe k verejným službám.¹²⁵ Rómsky rodič, ktorý mal ukončené stredoškolské vzdelanie, informoval výskumný, že aj napriek jeho kvalifikácii, mal problémy nájsť si prácu, pretože cítil, že bol ako Róm diskriminovaný.¹²⁶ Povedal: „Deti to vidia, a to ovplyvňuje ich motiváciu“.¹²⁷ Je zrejme, že v prípade absencie systémových a dlhodobých opatrení na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni, ktoré budú zamerané na odbúranie predsudkov a rasizmu voči Rómom a Rómkam, úsilie desegregovať školy, zabrániť "bielemu úteku" a zabezpečenie rovnakých príležitostí pre všetkých bude roztrieštené a neefektívne.

4.1.4 ZRIAĐOVANIE ŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ V BLÍZKOSTI OSÁD

„Nikto tieto deti nechce.“

Starosta obce Ostrovany

V septembri boli zriadené dva prípravné/nulté ročníky pre 31 rómskych detí z Ostrovian. Triedy sú umiestnené v komunitnom centre, ktoré sa nachádzajú na okraji osady.

Starosta obce povedal výskumnému tímu, že sa tam zriadi viacej tried v najbližších rokoch. Umiestnenie školského zariadenia je iba dočasné. Starosta hľadá pozemok, na ktorom sa by sa dala postaviť nová bežná základná škola. Vyjadril sa, že by sa jednalo o veľkú škola s približne 27 triedami, aby zabezpečila výuku pre všetky deti, ktoré bývajú v osade. Zriadenie školy je reakciou na želanie rómskych rodičov, ktorí chceli mať bežnú základnú školu v dedine.

Učiteľky prípravných / nultých ročníkov tiež vyjadrili nádej, že od školského roka 2017/2018 by mohli deti z Ostrovian navštevovať miestnu školu namiesto toho, aby museli cestovať do Šarišských Michalian (3 km ďaleko), alebo inde. Dúfali tiež, že po tomto kroku by už nerómske deti zo Šarišských Michalian „nemuseli“ cestovať do iných škôl kvôli prítomnosti rómskych detí.¹²⁸

Plán, zriadiť bežnú základnú školu v Ostrovianoch, je už pripravovaný nejaký čas. V roku 2015 mala byť zriadená kontajnerová škola, ktorá mala byť podporená grantom Ministerstva školstva. Avšak jej navrhované umiestnenie v blízkosti osady, by mohlo viesť k segregácii, a preto Ministerstvo školstva svoju podporu stiahlo. Škola mala byť postavená pri osade, z druhej strany múru, ktorý ju oddeľuje od zvyšku dediny. Starosta Ostrovian uviedol, že nesúhlasí, že zriadenie školy v blízkosti osady by viedlo k segregácii: „Ja sa nesnažím skrývať, že ak by bola škola zriadená tu, bola by čisto rómska... Zdá sa, že sú všetci proti etnickému vzdelávaniu, ale ja naozaj chcem dať týmto deťom šancu... Nechceme, aby tieto deti chodili do

¹²³ Výbor OSN pre práva dieťaťa, *Hodnotiaca správa pre Slovensko* (CRC/C/SVK/CO/3-5), 2016, ods 16(b),(f).

¹²⁴ FRA, Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Druhý Prieskum o menšinách a diskriminácii v EÚ – vybrané výsledky*, 2016, dostupné tu: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>, s 19.

¹²⁵ FRA, Agentúra Európskej únie pre základné práva, *Druhý Prieskum o menšinách a diskriminácii v EÚ – vybrané výsledky*, 2016, dostupné tu: <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/eumidis-ii-roma-selected-findings>.

¹²⁶ Rozhovor s rómskym rodičom v Ostrovianoch, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹²⁷ Rozhovor s rómskym rodičom v Ostrovianoch, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

¹²⁸ Rozhovor s učiteľkami prípravných/nultých ročníkov v komunitnom centre Ostrovany, Amnesty International a ERRC, 25.10.2016.

školy, kde ich nikto nechce. Preto im potrebujeme dať šancu. Každý ich odmietne, pred tým ako vykoná nejaké kroky”.¹²⁹

Ako alternatívne riešenie bývalý splnomocnenec pre rómske komunity navrhol rozšíriť priestory špeciálnej základnej školy v Ostrovanoch. Obec nesúhlasila s tým, že by škola poskytla dostatok priestoru.¹³⁰

Zástupcovia a zástupkyne Ministerstva školstva povedali výskumnému tímu, že neveria, že nová škola bude vybudovaná do budúceho školského roka. 30 decembra 2016 prijala obec Ostrovany všeobecne záväzné nariadenie, ktoré vymedzuje školský obvod pre novú základnú školu.¹³¹ Na základe toho, je veľmi pravdepodobné, že v školskom roku 2017/2018 budú deti z osady v Ostrovanoch, v medziobdobí chodiť do prvých tried v komunitnom centre, namiesto navštevovania školy v Šarišských Michalánoch. Toto centrum je umiestnené na okraji osady.

Zástupca Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity informoval Amnesty International a ERRC, že zriadenie bežnej základnej školy v Ostrovanoch je riešením problému segregácie v Šarišských Michalánoch.¹³²

Poskytovanie prípravných tried deťom z osady v Ostrovanoch, tak ako je to momentálne realizované komunitným centrom, je určite prínosné. Avšak, oddeľovanie rómskych detí tak, že sa vytvorí samostatná škola, nesie riziko ich ďalšej marginalizácie. V dedine, kde rómske obyvateľstvo tvorí drvivú väčšinu populácie školy, aj keď postavené na okraji obce, budú mať s najväčšou pravdepodobnosťou iba rómskych žiakov a žiačky. Aj keď vzdelávanie by malo byť prístupné, a je pochopiteľné, že rodičia môžu chcieť, aby sa ich deti vzdelávali v mieste bydliska, tlak od nerómskych obyvateľov Šarišských Michalían by nemal byť primárne posudzovaný v súvislosti so zriadením a prevádzkou vzdelávacích zariadení. Zvlášť v prípade, že zriadenie takýchto zariadení by malo mať negatívny vplyv na práva dieťaťa. Takéto rozhodnutia by mali byť založené na najlepšom záujme detí, ktorých sa týkajú a v súlade s medzinárodnými záväzkami krajiny v oblasti ľudských práv a povinnosti slovenských orgánov napomáhať integrácii a zabezpečiť nediskrimináciu a rovný prístup.

Slovenské ministerstvo školstva by malo zabezpečiť, aby neboli zriadené žiadne nové segregované školské zariadenia. Malo by tiež školám poskytnúť usmernenie, podporu a potrebné zdroje na prevenciu a pri riešení segregácie, aby adekvátne zvládali kapacitné problémy.

¹²⁹ Rozhovor so starostom obce Ostrovany, 26.10.2016.

¹³⁰ Rozhovor so starostom obce Ostrovany, 5.3.2015.

¹³¹ Obecné zastupiteľstvo v Ostrovanoch, *Všeobecne záväzné nariadenie číslo 3/2016 o určení školského obvodu Základnej školy v Ostrovanoch*, 30.12.2016, dostupné tu: http://www.ostrovany.sk/files/2016-12-02-105609-N_V_R_H_VZN_3-2016_o_ur_en_a_kolsk_ho_obvodu_Z_Ostrovany.pdf.

¹³² Rozhovor so zástupcami a zástupkyňami Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, 4.11.2016.

4.2 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 2: MOLDAVA NAD BODVOU

10% až 19% populácie v Moldave nad Bodvou, meste s približne 11,000 obyvateľmi¹³³ v Košickom kraji tvoria Rómovia a Rómky.¹³⁴ Zatiaľ čo niektorí Rómovia a Rómky žijú medzi nerómskym obyvateľstvom v meste, približne 900 z nich vrátane 420 detí, žije v osade na okraji mesta. Táto lokalita, ktorá je vzdialená asi 2 km od centra,¹³⁵ je neformálne nazývaná Budulovská. Nachádza v blízkosti priemyselných závodov, frekventovanej cesty za železničnou traťou.

Mnoho rómskych rodín v osade nemá prístup k oficiálnej dodávke elektriny a kanalizácii. Prístup k vode je obmedzený na ručnú pumpu, ktorá je v prevádzke dve hodiny denne.¹³⁶ V júni 2013 bol v osade uskutočnený policajný zásah. Počas písania tejto správy stále prebieha súdne konanie týkajúce sa neprimeraného použitia sily zo strany polície pri tomto zásahu.¹³⁷ Rómsky jazyk je prvým jazykom väčšiny ľudí žijúcich v Budulovskej. Po ňom sa tu používa maďarský a potom slovenský jazyk, ktorým hovorí hlavne staršia generácia. Rómovia a Rómky z Budulovskej často hovoria kombináciou všetkých troch jazykov.

V Moldave nad Bodvou je päť základných škôl: tri bežné, jedna špeciálna a jedna súkromná cirkevná škola, ktorá vyučuje podľa osnov bežnej základnej školy.

<p>„maďarská škola” (Základná škola a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským)</p>	<p>Približne 70% rómskych detí z osady Budulovská navštevuje bežnú základnú „maďarskú školu” s vyučovacím jazykom maďarským.¹³⁸ Približne 97% zo 470 detí, ktoré v súčasnosti navštevujú školu sú Rómovia a Rómky.¹³⁹</p> <p>Deťom trvá cesta z osady do školy približne pol hodiny. Počas tejto cesty musia ísť popri rušnej miestnej komunikácii, ktorá nemá chodník a pokračovať cez centrum mesta. Nie je zabezpečený žiadny školský autobus a žiadna verejná doprava nejazdí medzi Budulovskou a centrom mesta.</p> <p>Primátor mesta sa vyjadril, že nezvažovali pomoc rómskym deťom s prepravou do školy s využitím mestskej dopravy, pretože by si takéto opatrenie vyžadovalo štátne dotácie, ktoré by pravdepodobne neboli k dispozícii. Pre výskumný tím sa vyjadril, že podľa jeho názoru by použitie rozpočtu mesta na tento účel predstavovalo „diskrimináciu voči majorite”.¹⁴⁰ Výskumy v minulosti poukazujú na fakt, že nedostatok bezplatnej školskej dopravy je jedným z aspektov, ktoré spôsobujú segregáciu vo vzdelávaní na Slovensku.¹⁴¹</p>
<p>špeciálna škola (Spojená škola s organizačnými zložkami Špeciálna základná škola,</p>	<p>Zvyšných 30% rómskych detí z osady navštevuje špeciálnu základnú školu.¹⁴² Je to spojená škola, ktorá sa skladá zo špeciálnych základných tried. V časti tried je vyučovacím jazykom maďarčina a v niektorých zase slovenčina. Súčasťou školy je aj odborné učilište. Škola nám neposkytla</p>

¹³³ Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011, dostupné tu: <https://census2011.statistics.sk/tabulky.html>.

¹³⁴ Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011; Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny/UNDP, *Atlas rómskych komunít*, 2013, dostupné tu: www.romadecade.org/cms/upload/file/9653_file2_atlas-romadecade.pdf.

¹³⁵ Rozhovor s rómskym aktivistom Moldave nad Bodvou, 19.10.2016.

¹³⁶ Rozhovor s Rómami a Rómkami v osade Budulovská, 20.10.2016.

¹³⁷ Spoločné vyhlásenie ERRC a Amnesty International, dostupné tu: www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/slovakia-segregation-of-roma-schoolchildren-worsens/.

¹³⁸ Rozhovor s rómskym aktivistom v Moldave nad Bodvou, 19.10.2016; rozhovor s riaditeľom komunitného centra v Moldave nad Bodvou, 20.10.2016; Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom z „maďarskej školy”, 21.10.2016.

¹³⁹ Rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom z „maďarskej školy”, 21.10.2016; dotazník zaslaný „maďarskou školou”, 23.11.2016.

¹⁴⁰ Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

¹⁴¹ Amnesty International, *Stále segregovaní, stále v nerovnom postavení. Porušovanie práva na vzdelanie rómskych detí*, 2007 (Index: EUR 72/001/2007) s.16. Slovenská republika je zmluvná strana Medzinárodného paktu o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, preto je povinná zabezpečiť, že vzdelanie je „prístupné pre všetkých, najmä pre najzraniteľnejšie skupiny, v zákone aj v praxi, bez diskriminácie založenej na zakázaných dôvodoch”, toto ustanovenie zahŕňa fyzickú prístupnosť. Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár 13, Právo na vzdelanie, UN Doc. E/C.12/1999/10, článok 6(b)(i) a (ii).

¹⁴² Rozhovor s rómskym aktivistom Moldave nad Bodvou, 19.10.2016; rozhovor s riaditeľom komunitného centra v Moldave nad Bodvou, 20.10.2016; rozhovor s riaditeľkou a učiteľským zborom z „maďarskej školy”, 21.10.2016.

<p><i>Speciális alapiskola a Praktická škola)</i></p>	<p>informácie o percentuálnom zastúpení rómskych detí z celkového počtu žiakov a žiačok. Celkovo školu navštevuje 135 detí. Atlas rómskych komunit hovorí, že v roku 2012 mala škola celkovo 163 rómskych žiakov a žiačok.¹⁴³ Rómske deti z Budulovskej nás informovali, že školu navštevuje aj niekoľko nerómskych detí.¹⁴⁴</p> <p>Rómske deti z Budulovskej navštevujú prevažne triedy s vyučovacím jazykom maďarským. Rómski žiaci a žiačky sa pre výskumný tím vyjadrili, že všetky nerómske deti, ktoré navštevovali školu, sú ťažko postihnuté. Nerómskych detí je na škole iba niekoľko.¹⁴⁵ Správa ombudsmanky z roku 2013 ukazuje, že v septembri 2013 škola zapísala štyri deti do prvej triedy a všetci z nich boli Rómovia a Rómky. Napriek opakovaným žiadostiam sa riaditeľka školy odmietla stretnúť s výskumným tímom Amnesty International a ERRC v októbri 2016.</p>
<p>„prvá základná škola“ (<i>Základná škola, Československej Armády 15</i>)</p>	<p>„Prvá základná škola“ sa nachádza hneď vedľa „maďarskej“ základnej školy. Vyučuje sa v nej podľa osnov bežných škôl a vyučovacím jazykom je slovenčina. Navštevuje ju niekoľko rómskych detí, ktoré bývajú v meste. Podľa informácii výskumného tímu, túto školu nenavštevujú rómske deti z osady.</p> <p>Riaditeľka „prvej základnej školy“ sa odmietla stretnúť so zástupcami a zástupkyňami Amnesty International a ERRC v októbri 2016. Neodpovedala na písomnú žiadosť o informácie a neodpovedala na telefonáty.</p>
<p>„severná základná škola“ (<i>Základná škola, Severná 21</i>)</p>	<p>Navštevuje ju niekoľko rómskych detí žijúcich v severnej časti mesta v blízkosti školy. Žiaci a žiačky sa na tejto škole učia podľa učebných osnov bežného vzdelávania. Vyučovacím jazykom je slovenčina.</p>
<p>cirkevná škola (<i>Cirkevná MŠ, ZŠ a gymnázium bl. Sára Salkaházi s vyučovacím jazykom maďarským</i>)</p>	<p>Cirkevná škola bola založená v roku 2015, podľa riaditeľa školy, na žiadosť nerómskych rodičov, ktorí chceli pre svoje deti náboženské vzdelanie.¹⁴⁶ Podľa riaditeľky „maďarskej školy“ a rómskych obyvateľov z Budulovskej, škola, ktorej vyučovacím jazykom je maďarčina, bola do značnej miery zriadená preto, aby prijala žiakov maďarskej národnosti odchádzajúcich z „maďarskej školy“.</p> <p>Je to súkromná škola riadená katolíckou diecézou. Je financovaná zo štátnych finančných prostriedkov z Ministerstva školstva aj dotáciami od maďarskej vlády. Prevažná väčšina (150 z 196) nerómskych detí bola priradená na cirkevnú školu z bežnej „maďarskej školy“. Podľa riaditeľa cirkevnej školy má v súčasnosti 15 rómskych žiakov a žiačok z celkového počtu 196 (vrátane tých, ktorí navštevujú materskú školu).¹⁴⁷</p>

„Maďarská škola“ a „prvá základná škola“ sa nachádzajú vedľa seba, ale každá z nich prijíma iných žiakov a žiačky. Rómovia a Rómky, s ktorými sme sa rozprávali, označovali prvú spomínanú školu ako „rómsku školu“ a druhú ako „slovenskú školu“. Školy majú spoločnú hlavnú bránu a futbalové ihrisko, ktoré sa nachádza na zadnej strane školských budov. Za prednou bránou sú tieto dve školy úplne oddelené.

Niektorí rómski rodičia z osady Budulovská povedali výskumnému tímu, že podľa nich je jedným z dôvodov, prečo rómske deti z osady - na rozdiel od niektorých z mesta – nenavštevovali „slovenskú školu“ to, že osada patrí pod školský obvod školy. Bola to prekvapujúca reakcia vzhľadom na to, že obe školy sa nachádzajú iba

¹⁴³ Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny/UNDP, *Atlas rómskych komunit*, 2013.

¹⁴⁴ Rozhovor s rómskymi deťmi z osady Budulovská, 20.10.2016.

¹⁴⁵ Rozhovor s rómskymi deťmi z osady Budulovská, 20.10.2016.

¹⁴⁶ Rozhovor s riaditeľom cirkevnej školy, 21.10.2016.

¹⁴⁷ Rozhovor s riaditeľom cirkevnej školy, 21.10.2016.

viac ako 50 metrov od seba. Podľa záväzného nariadenia vydaného mestom Moldava nad Bodvou v roku 2004, ktoré je dostupné na webovej stránke mesta, je v meste iba jeden školský obvod pre všetky základné školy.¹⁴⁸ V každom prípade školské obvody samotné neurčujú, ktorú školu bude dieťa navštevovať, pretože rodičia majú právo vybrať si školu. Škola musí mať kapacitu, aby dieťa prijalo.

„Maďarská škola“ má 27 bežných a dve špeciálne triedy. 97% zapísaných žiakov a žiačok tvoria rómske deti pochádzajúce z osady Budulovská. V októbri 2016 mala škola 470 žiakov a žiačok, z ktorých bolo 313 klasifikovaných ako deti pochádzajúcich zo „sociálne znevýhodneného prostredia“ a 36 diagnostikovaných s „ľahkým mentálnym postihnutím“.¹⁴⁹ Škola je preplnená a po mnoho rokov fungovala v dvojzmennej prevádzke, pričom niektoré deti sa zúčastňovali vyučovania v ranných hodinách a niektoré v popoludňajších hodinách. Riaditeľka informovala výskumný tím, že v školskom roku 2017/2018 očakávajú 70 nových zapísaných detí. Z tohto dôvodu budú musieť pravdepodobne znova zaviesť dvojzmennú prevádzku, aby bola škola schopná prijať všetky deti.¹⁵⁰

Škola je založená pre deti patriace k maďarskej národnostnej menšine. Rodičia aj škola dostávajú finančný príspevok od maďarskej vlády. Podľa Rómov a Rómiek, s ktorými sme hovorili, predstavuje tento ročný príspevok 80 EUR na dieťa, z ktorého musia 10 EUR uhradiť na združenie rodičov.¹⁵¹ Riaditeľka školy povedala, že mnohí rómski rodičia „nechávajú svoje deti v tejto v škole kvôli dotáciám pre rodičov“.¹⁵² Riaditeľka tiež povedala výskumnému tímu, že škola dostala finančné prostriedky na základe zloženia žiakov a žiačok (maďarsky hovoriace deti a deti s „ľahkým mentálnym postihnutím“), ktoré sa využili na rekonštrukciu interiéru.

Susedná „prvá základná škola“ má veľkú jedáleň, kam sa chodia stravovať aj deti z cirkevnej školy. Podľa riaditeľky „maďarskej školy“ deti navštevujúcej jej školu (predovšetkým Rómovia a Rómky) nemajú povolené ju využívať z kapacitných dôvodov.¹⁵³ V súčasnej dobe je zabezpečené studené stravovanie pre žiakov a žiačky, hoci poskytovanie teplých jedál je na „maďarskej škole“ plánované do budúcnosti.

4.2.1 VPLYV „BIELEHO ÚTEKU“

„Predtým to bolo tak, ako to má byť. Rómovia a nerómovia, všetci v jednej budove. Teraz [sú] oddelení.“

Jozef, rómsky rodič, ktorého deti navštevujú „maďarskú školu“

Jedným z faktorov, ktorý prispel ku segregácii rómskych detí v „maďarskej škole“ je takzvaný „biely útek“. Preraďovanie veľkého počtu nerómskych žiakov zo škôl s veľkým počtom rómskych detí do škôl v iných lokalitách sa začalo v Moldave nad Bodvou približne v roku 2014.¹⁵⁴ Z nášho výskumu vyplýva, že rodičovská voľba bola dôvodom pre takéto preraďovanie nerómskych žiakov. Uviedli to v rozhovoroch rómski rodičia, riaditeľka a riaditelia škôl, zástupcovia a zástupkyne miestnych úradov a Ministerstva školstva. Nikto z opýtaných zodpovedných osôb za vzdelávanie na celoštátnej alebo lokálnej úrovni nespochybnil potenciálne diskriminačné účinky tohto trendu. V skutočnosti to v niektorých prípadoch ulahčilo, ako tomu bolo napríklad so zriadením súkromnej cirkevnej školy v Moldave nad Bodvou.

Primátor mesta Moldava nad Bodvou povedal výskumnému tímu, že „bieli Maďari“ odišli z bežnej základnej školy, pretože nemohli už viacej „tolerovať rómsky hodnotový systém“.¹⁵⁵ Podľa primátora mesta cirkevná škola „vznikla na podnet riešenia problému Rómov. ... Rómovia žijú dnes, ich nezaujímajú včerajšok a nezaujímajú ich zajtrajšok. To je základný princíp ich nažívania aj spolunažívania...sú na sociálne veľmi slabej úrovni a základné potreby sú pre nich to najdôležitejšie, čo je dávané do popredia.“¹⁵⁶

Tlak zo strany nerómskych rodičov oddeliť svoje deti od rómskych bol tak veľký, že cirkevná škola bola zriadená predtým ako bola zabezpečená jej budova. Až do septembra 2016 si škola prenajímala budovu od

¹⁴⁸ Moldava nad Bodvou, *Všeobecné záväzné nariadenie* 47, 2004, dostupné tu: www.moldava.sk/web_object/vzn-47.pdf.

¹⁴⁹ Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁵⁰ Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁵¹ Rozhovor s Rómami a Rómkami z osady Budulovská, 20.10.2016.

¹⁵² Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁵³ Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁵⁴ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Budulovskej, 19.10.2016; rozhovor s riaditeľom cirkevnej školy, 21.10.2016.

¹⁵⁵ Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

¹⁵⁶ Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

"maďarskej školy". Rómske deti využívali inú školskú budovu. V septembri 2016 sa cirkevná škola presťahovala do jej aktuálneho umiestnenia. Riaditeľ cirkevnej školy uviedol: „Ludia z organizácií sa na to pozerajú [na zriadenie cirkevnej školy] z rôznych uhlov. Môžete povedať, že je to segregácia, ale tu sa na to pozeráme ako na potrebnú zmenu.“¹⁵⁷

Zástupcovia a zástupkyne škôl, miestnych úradov a ministerstva školstva v rozhovoroch pre túto správu hovorili o rodičovskom výbere školy ako absolútnom práve, ktoré majú povinnosť rešpektovať a nemajú žiadnu moc, autoritu alebo schopnosť ho ovplyvňovať. Napriek tomu je vplyv rodičovského výberu kľúčovým faktorom segregovaného vzdelávania. Nerómski rodičia v drivej väčšine hľadali školy so žiadnym alebo nízkym počtom rómskych žiakov a žiačok. V mnohých prípadoch, ale v žiadnom prípade nie všetci rómski rodičia uprednostňujú školy, ktoré si môžu dovoliť, ktoré podľa nich vítajú a neodmietajú ich deti a školy, ktoré sú prístupné (pretože nemajú prostriedky na dochádzanie do väčších vzdialeností). Nedávajú prednosť zápisu svojich detí do „čisto rómskych škôl“. Školy, ktoré uprednostňujú sa stanú „čisto-rómskymi“ kvôli „bielemu úteku“. Mnoho rómskych rodičov priznáva skutočnosť, že kvalita vzdelávania v týchto školách môže byť horšia, alebo sa môže zhoršiť v porovnaní s ostatnými. Zdráhajú sa však, alebo im chýbajú potrebné zdroje na zapísanie detí do zmiešaných škôl. Všetky tieto faktory predstavujú prekážky pre jednotlivé školy a miestne samosprávy v boji proti segregácii. Napriek tomu sa Amnesty International a ERRC nestretli s tým, že zástupcovia a zástupkyne na miestnej, regionálnej alebo celoštátnej úrovni by sa pokúsili desegregovať, bojovať proti predsudkom a motivovať nerómskych rodičov, aby zapísali, či udržali svoje deti v miestnych zmiešaných školách.

4.2.2 POSILNENIE SEGREGÁCIE PROSTREDNÍCTVOM JAZYKA

Základné školy na Slovensku vrátane tých, ktoré boli zriadené pre maďarskú národnostnú menšinu sú zo zákona povinné vyučovať slovenský jazyk.¹⁵⁸ Mnoho rómskych detí z osady Budulovská, ktoré navštevujú „maďarskú školu“ a špeciálnu školu neovládali slovenský jazyk. Riaditeľka komunitného centra nachádzajúceho sa v osade sa taktiež vyjadrila, že deti navštevujúce „maďarskú školu“, ktoré si do centra chodia robiť domáce úlohy, nerozprávali dobre po slovensky.¹⁵⁹

Učiteľ z „maďarskej školy“ povedal pre výskumný tím: „To môže byť náročné, pretože ich najskôr musíte naučiť jazyk.“¹⁶⁰ Rodičia žijúci v osade potvrdili, že maďarský jazyk bol pre ich deti druhým a nie ich prvým jazykom. To má dopad na interakciu detí s okolím a ich budúcnosť v širšej slovensky hovoriacej spoločnosti. Vzdelávanie detí v maďarčine a nie v slovenčine výrazne znižuje šance detí pokračovať v štúdiu na stredných a vysokých školách s vyučovacím jazykom slovenským ako aj ich budúce životné šance.

„Maďarská škola“ je jedinou školou v Moldave nad Bodvou s prípravnými / nultými ročníkmi, kam sú zvyčajne zaradované rómske deti po testovaní školskej spôsobilosti s cieľom pripraviť sa na primárne vzdelávanie. Ich šance na pokračovanie vo vzdelávaní na základných školách alebo triedach s vyučovacím jazykom slovenským sa tým výrazne znížia, ak nie úplne odstránia. Rodičia informovali Amnesty International a ERRC, že v posledných rokoch boli rómske deti rutinne umiestňované do prípravných/nultých ročníkov bez adekvátneho testovania školskej spôsobilosti.¹⁶¹ Riaditeľka „maďarskej školy“ vyjadrila určité obavy v súvislosti so súčasnou praxou a spomenula, že umiestňovanie rómskych detí do maďarských škôl „nie je cesta k integrácii“.¹⁶²

Umiestňovanie rómskych detí v školách a triedach s vyučovacím jazykom maďarským v Moldave nad Bodvou nie je zjavne založené na ich jazykových potrebách, jazykových schopnostiach pri nástupe do školy, ale ani na ich príslušnosti k maďarskej národnostnej menšine. Ján, ktorého niektoré z detí navštevovali bežnú „maďarskú školu“ a iné špeciálnu školu, povedal výskumnému tímu, že bol sklamaný, že vyrastajú a neučia sa jazyk svojej krajiny. Ján hovoril o svojom najstaršom synovi Milošovi, ktorý nie je schopný čítať, písať alebo rozprávať po slovensky. Má 17 rokov a dokončil základné vzdelanie ukončením povinnej školskej dochádzky v špeciálnej škole.¹⁶³

¹⁵⁷ Rozhovor s riaditeľom cirkevnej školy, 21.10.2016.

¹⁵⁸ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 8(3).

¹⁵⁹ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Budulovskej, 19.10.2016.

¹⁶⁰ Rozhovor s učiteľom „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁶¹ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Budulovskej, 19.10.2016.

¹⁶² Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁶³ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Budulovskej, 19.10.2016.

4.2.3 KVALITA VZDELÁVANIA A VZDELÁVACIA DRÁHA

„Pôjdem na učňovku a vyučím sa za krajčírku. Ako všetky dievčatá tu u nás.”

Soňa, rómske dievča z osady Budulovská

Soňa žije v osade Budulovská a navštevuje ôsmy ročník špeciálnej školy v Moldave nad Bodvou. Povedala, že nikdy neprešla diagnostickým testovaním za účelom zaradenia do špeciálnej školy. Toto tvrdenie, ktoré ak bude dokázané, bude v rozpore so školským zákonom.¹⁶⁴ Všetky deti v Soninej triede sú z osady a ona nemá nerómskych kamarátov ani kamarátky. Povedala, že všetky nerómske deti v škole, na rozdiel od rómskych, sú ťažko postihnuté. Matematiky a slovenčina sú jej obľúbené predmety. Slovenčinu však neovláda na takej úrovni, aby v nej mohla viesť konverzáciu. Soňa povedala, že má učiteľov a učiteľky celkom rada s výnimkou jednej, ktorá volá deti „opice”.¹⁶⁵

Kvalitné vzdelávanie je základnou zložkou práva na vzdelanie, a to je „neoddeliteľne spojené s rovnosťou príležitostí”.¹⁶⁶ Väčšina rómskych rodičov a detí označila kvalitu vzdelávania v bežnej „maďarskej škole” za uspokojivú.¹⁶⁷ Prvýkrát po niekoľkých rokoch zriadila škola deviaty ročník. Pred tým mnoho žiakov a žiačok opakovalo ročníky a opustilo školu po dosiahnutí veku 16 rokov po 10 rokoch povinnej školskej dochádzky bez toho, aby dokončili celé učivo, ktoré patrí do osnov základnej školy.¹⁶⁸

Kvalita vzdelávania v škole je oslabená tým, že v súčasnej dobe nezamestnáva žiadneho rómskeho asistenta učiteľa. Nikto zo zamestnancov a zamestnankýň školy nehovorí po rómsky. Riaditeľka povedala pre Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov, že by chcela zamestnať rómskych asistentov učiteľa, ale má problém nájsť vhodných kvalifikovaných kandidátov.

Pri pohľade na vzdelávacie dráhy sa veľa dozvieme o kvalitu vzdelávania, ktoré deti dostávajú. Prevažná väčšina rómskych detí z osady Budulovská, ktorí pokračujú v štúdiu po dosiahnutí veku 16 rokov navštevujú „elokované pracovisko” odborného učilišťa, ktorá sa nachádza v rovnakej budove ako špeciálna škola.¹⁶⁹ Odborné učilišťa prijímajú žiakov a žiačky, ktorí nedokončili všetkých 9 tried základnej školy a ponúka dvojročné odborné programy (pre krajčírky, kuchárov, automechanikov a stavbárov) s výučným listom. Neponúka možnosť získania certifikátu potvrdzujúceho dosiahnutie úplného stredného vzdelania, ďalej len „maturita”, ktorá je nevyhnutnou podmienkou prístupu k vysokoškolskému vzdelaniu.¹⁷⁰

Vo svojej správe z roku 2013 slovenská ombudsmanka jednoznačne konštatovala, že systém slovenských škôl „robí prakticky nemožným, aby žiaci vzdelávaní v špeciálnej základnej škole alebo špeciálnej triede ukončili stredné odborné vzdelanie alebo úplné všeobecné / odborné stredoškolské vzdelanie.”¹⁷¹

Údaje poskytnuté bežnou „maďarskou školou” – nerozdelené na základe etnicity - ukazujú, že v roku 2015 iba 20 detí ukončilo všetkých deväť ročníkov základnej školy. Dáta ukazujú, že veľký počet detí v škole opakuje ročníky.¹⁷² Keď sme sa pýtali rómskych rodičov na budúcnosť svojich detí, povedali, že si myslia, že ak sa ich deťom darilo v škole, malo by sa to prejavíť v ich lepšom živote a v ich lepšej budúcnosti.¹⁷³ Samotné deti často uviedli, že budú pokračovať v štúdiu na odbornom učilišti.

Niektorí mladí Rómovia a Rómky neboli ani zďaleka zmierení s dosiahnutím nízkeho vzdelania a obmedzenými kariérnymi možnosťami. Jeden rómsky chlapec nám povedal, že plánuje stať sa učiteľom a

¹⁶⁴ Stanovisko školy sa autorom tejto správy nepodarilo získať, pretože riaditeľka odmietla stretnutie s výskumným tímom.

¹⁶⁵ Rozhovor s rómskymi žiakmi a žiačkami z osady Budulovskej, 19.10.2016.

¹⁶⁶ Špeciálny spravodajca OSN pre právo na vzdelanie, Kishore Singh, A/HRC/20/21, 2012, s. 19.

¹⁶⁷ Rozhovor s rómskymi rodičmi a s rómskymi žiakmi a žiačkami z osady Budulovskej, 19.10.2016.

¹⁶⁸ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 19-20. Povinná školská dochádzka trvá do konca školského roka, v ktorom žiak dovŕši 16. rok veku.

¹⁶⁹ Rozhovor s Rómami a Rómkami z osady Budulovská, 20.10.2016.

¹⁷⁰ Slovenské národné stredisko pre ľudské práva poukázalo na to, že existuje iba niekoľko škôl, ktoré poskytujú možnosť dokončenia kompletného základného vzdelania po ukončení povinnej školskej dochádzky. Toto spôsobuje, že je veľmi zložitá ukončiť základné vzdelanie mimo rámca povinnej školskej dochádzky. Rozhovor s riaditeľom Slovenského národného centra pre ľudské práva, 3.11.2016.

¹⁷¹ Kancelária verejného ochrancu práv, *Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami*, 2013, s. 8.

¹⁷² Údaje čerpané z dotazníka, ktorý poskytla „maďarská škola”, 23.11.2016.

¹⁷³ Rozhovor s rómskym rodičom z osady Budulovská, 19.10.2016.

otvoriť si svoju vlastnú školu v Moldave nad Bodvou, pretože „lepšie vzdelanie prinesie zmenu pre rómske deti a tie sa budú vedieť lepšie brániť pred diskrimináciou.“¹⁷⁴

4.2.4 DISKRIMINÁCIA ZO STRANY UČITEĽOV A UČITELIEK

Očakávania a postoje vyjadrené učiteľmi a učiteľkami sú dôležitými faktormi kvalitného vzdelávania a výsledkov detí. Niektoré z názorov vyjadrených učiteľským zborom „maďarskej školy“ počas rozhovorov boli znepokojujúce, a preto zvýrazňujú nedostatok motivácie k riešeniu problémov. Napríklad učiteľka deviatej triedy povedala, výskumnému tímu, že: „vzdelanostná úroveň [detí] je nízka. Nemajú žiadnu vôľu učiť sa a žiadny záujem“. Pokiaľ ide o vzdelávacie dráhy detí, jeden z učiteľov povedal, že „je ťažké formovať ich ciele“, zatiaľ čo iný naznačil, že deti „nedostávajú podporu od rodičov“. Na otázku, čo je potrebné urobiť, aby sa pomohlo deťom zlepšiť v škole, okamžitá reakcia bola: „nemali by ísť domov ... oni [rodičia] sa zabávajú do neskorých nočných hodín a malé[deti] spia v triede [na druhý deň]“. ¹⁷⁵ Neposkytli žiadne návrhy týkajúce sa podpory, ktoré by im sami poskytli v takýchto situáciách.

Mnoho rodičov a detí uviedlo, že učelia a učiteľky urážali, vyhrážali sa a kričali na žiakov a žiačky. Uložili im tresty, napríklad kľačať alebo stáť v rohu učebne po dlhú dobu. ¹⁷⁶ Podľa informácií od rodičov, ak boli takéto prípady nahlásené, riaditeľka ich zamietla. Povedali tiež výskumnému tímu, že keď sa sťažovali, bolo im pohrozené, že ich deti budú preradené do špeciálnej školy alebo „niekde inde“. ¹⁷⁷ Primátor Moldavy nad Bodvou odmietol tieto obvinenia ako „absurdné“ a oznámil, že nikdy nedostal oficiálnu sťažnosť. ¹⁷⁸ Keď sme sa v tejto súvislosti pýtali riaditeľky „maďarskej školy“ uviedla, že aj keď je jej povinnosťou vyšetrovať sťažnosti týkajúce sa násilia, jediné správy, ktoré dostala sa týkali hádok medzi deťmi alebo útokov na zamestnancov zo strany rodičov, a že každé z takýchto obvinení sa ukázalo byť deťmi vymyslené. Povedala tiež, že v záujme ochrany svojich zamestnancov má škola CCTV kamery na niekoľkých miestach, a že učelia by nikdy nepoužili fyzickú silu voči rómskym deťom, pretože „komunita by ich zabila“. ¹⁷⁹ Dodala, že učelia dostávajú kontinuálne školenia zamerané na boj so šikanou a obťažovaním. ¹⁸⁰

Predsudky voči rómskym deťom nemali iba zamestnanci a zamestnankyne „maďarskej školy“. Riaditeľka komunitného centra uviedla, že oproti predchádzajúcim generáciám sú deti oveľa zložitejšie, pretože nemajú „žiadne vzory vo svojich dospelých“. ¹⁸¹ Primátor zmieňoval problémy s rómskymi deťmi ako „krádeže“ alebo „bitky o jedlo“ a skutočnosť, že „ich hodnotový systém je iný“. ¹⁸² Podľa primátora by sa im malo pomôcť „zavedením hodnotového systému majority“. ¹⁸³

Opatrenia na odstránenie segregácie musia byť sprevádzané stratégiami a aktivitami smerujúcimi k odbúravaniu predsudkov a rasizmu voči Rómom a Rómkam zo strany pedagogických pracovníkov a pracovníčok a spoločnosti ako celku. Učelia a učiteľky by mali absolvovať kontinuálne školenia zamerané na boj proti rasizmu a podpory diverzity. Mal by sa zaviesť adekvátny systém na podávanie sťažností a ich vyšetrovania.

4.2.5 ZRIAĎOVANIE ŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ V BLÍZKOSTI OSÁD

Rómski rodičia, riaditeľka „maďarskej školy“ ako aj primátor Moldavy nad Bodvou sa vyjadrili pre výskumný tím Amnesty International a Európskeho centra pre práva Rómov o pláne vybudovania novej školy v blízkosti osady Budulovská. Riaditeľka našla vhodnú budovu v blízkosti osady, ktorá by mohla byť využitá na tento účel. Uviedla však, že mestské zastupiteľstvo chce postaviť novú školu vo vnútri osady. Zatiaľ čo nemala námietky proti zriadeniu školy pri osade verila, že škola vybudovaná vo vnútri osady by bola preplnená, a že „by bolo ťažké zabezpečiť bezpečnosť učiteľov a zariadenia“. Dodala: „Ako chcete integrovať Rómov, keď ich nenecháte vyjsť z osady?“ Podľa riaditeľky je povinnosťou mesta zabezpečiť, aby rómske deti neboli segregované v dôsledku vzniku školy umiestnenej vo vnútri osady. ¹⁸⁴

¹⁷⁴ Rozhovor s rómskym rodičom z osady Budulovská, 20.10.2016.

¹⁷⁵ Rozhovor s učiteľským zborom „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁷⁶ Rozhovor s rómskym rodičom z osady Budulovská, 19.10.2016.

¹⁷⁷ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Budulovská, 19. – 20.10.2016.

¹⁷⁸ Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

¹⁷⁹ Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁸⁰ Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

¹⁸¹ Rozhovor s riaditeľkou komunitného centra v osade Budulovská, 20.10.2016.

¹⁸² Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

¹⁸³ Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

¹⁸⁴ Rozhovor s riaditeľkou „maďarskej školy“, 21.10.2016.

Starosta potvrdil, že myšlienka na vybudovanie novej školy vo vnútri osady bola navrhnutá ako riešenie otázky kapacity, a že obyvatelia osady potrebovali zariadenie v rámci komunity, aby nemuseli chodiť do školy v dopravnom ruchu a za nepriaznivého počasia. Poskytovanie bezplatnej prepravy pre rómske deti do škôl v meste nebolo jedným z navrhovaných riešení. Podľa jeho názoru by predstavovalo "diskrimináciu voči majorite".¹⁸⁵

Tendencia stavať nové školy, často kontajnerové, v blízkosti alebo vo vnútri rómskych osád nie je novým fenoménom na Slovensku. Amnesty International napríklad zdokumentovala tri takéto prípady v roku 2015.¹⁸⁶ Aj keď by sa dalo argumentovať, že takýto prístup robí vzdelanie dostupnejšie, je to za neprijateľnú cenu. Takéto školy zhoršujú a podporujú izoláciu rómskych detí nielen od svojich nerómskych rovesníkov ale aj celkovo od nerómskeho obyvateľstva. Mnoho ľudí žijúcich v osadách nie je formálne zamestnaných a prichádza do kontaktu s majoritnou populáciou iba v obmedzenom kontexte, z ktorého sú školy významnou inštanciou.

Na stretnutí s Amnesty International v máji 2016 sa zástupcovia a zástupkyne slovenského Ministerstva školstva vyjadrili, že budú zabezpečovať, aby sa žiadne nové "kontajnerové školy" nestavali v sociálne vylúčených alebo prevažne rómskych komunitách.¹⁸⁷ Všetky lokálne plány, ako napríklad ten v Moldave nad Bodvou, by mali byť starostlivo sledované. Miestnym úradom a školám musí byť poskytnuté usmernenie a podpora na prevenciu a boj proti segregácii, aby sa zabezpečilo riešenie otázok kapacity vzdelávacích zariadení zodpovedajúcim spôsobom.

Segregácia rómskych detí v bežných základných školách na Slovensku porušuje slovenskú, európsku a medzinárodnú legislatívu v oblasti ľudských práv. Rozdielne zaobchádzanie s rómskymi a nerómskymi deťmi prostredníctvom segregovaného vzdelávania ako napríklad vo vyššie zdokumentovaných prípadoch, nie je založené na objektívnom a rozumnom zdôvodnení a je teda porušením Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv ako bolo potvrdené napríklad v prípade *Sampanis a ďalší proti Grécku* v roku 2008¹⁸⁸, *Lavida a ďalší proti Grécku*.¹⁸⁹ Nízka kvalita poskytovaného vzdelávania v segregovaných školách vplyva na vzdelávacie dráhy rómskych žiakov a predstavuje porušenie zákazu diskriminácie a práva na vzdelanie.

¹⁸⁵ Rozhovor s primátorom mesta Moldava nad Bodvou, 21.10.2016.

¹⁸⁶ Amnesty International, *Slovenské "kontajnerové školy" zhoršujú segregáciu rómskych detí v spoločnosti*, 2015, dostupné tu: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/slovakia-segregation-of-roma-schoolchildren-worsens/>.

¹⁸⁷ Stretnutie so zástupcami a zástupkyňami Ministerstva školstva, Amnesty International, 23.5.2016.

¹⁸⁸ *Sampanis a ostatní proti Grécku* (č. 32526/05), 5.6.2008.

¹⁸⁹ *Lavida a ostatní proti Grécku*, rozsudok Veľkého senátu (č. 7973/10), 30.5.2013.

5. SEGREGÁCIA V ŠPECIÁLNYCH ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH

Už desaťročia je mnoho rómskych detí zaradovaných do takzvaných špeciálnych základných škôl a tried pre žiakov s mentálnym postihnutím a s takzvanými „špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami“. Mnohé rómske deti boli nesprávne diagnostifikované na základe kultúrne predpojatých diagnostických nástrojov a protirómskych predsudkov v radoch odborníkov v oblasti psychológie a pedagogiky.¹⁹⁰

V správe verejnej ochrankyne práv Slovenskej republiky o prístupe rómskych detí k vzdelávaniu na Slovensku sa konštatuje, že rómske deti predstavovali vyše 88 percent žiakov v prvom ročníku sledovaných špeciálnych základných škôl a tried.¹⁹¹ Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov (ERRC) sa zamerali na dve obce so špeciálnymi základnými školami, ktorými sa zaoberala ochrankyňa práv a preskúmali, aké vzdelávacie perspektívy majú dnes rómske deti z týchto škôl.

5.1 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 3: ROKYCANY

Obec Rokycany sa nachádza asi 12 km od okresného mesta Prešov. V meste sú dve rómske osady, Jastrabie a Svinka. Rómovia tvoria o čosi viac ako polovicu celkového počtu 1036 oficiálne registrovaných obyvateľov Rokycan.¹⁹² V obci nie je žiadna bežná základná škola. Obec prevádzkuje materskú školu a vedenie špeciálnej základnej školy zverila v roku 2006 súkromnému podnikateľovi.¹⁹³ Predstavitelia špeciálnej základnej školy sa s výskumníkmi odmietli stretnúť. Podľa zriaďovateľa bola škola v ten deň, keď sa malo stretnutie konať, zatvorená pre chorobu.¹⁹⁴ Opakované pokusy Amnesty International a ERRC oboznámiť sa s názormi tejto školy nevedli k úspechu.

13. novembra 2015 zvolal vtedajší splnomocnenec vlády pre rómske komunity tlačovú konferenciu, na ktorej predstavil správu o súkromnej špeciálnej základnej škole v Rokycanoch. Vyhlásil, že rómske deti boli

¹⁹⁰ E. Friedman, E. Gallová Kriglerová, M. Kubánová, and M. Slosiarik, REF, School as Ghetto: Systemic Overrepresentation of Roma in Special Education in Slovakia (Škola ako geto: systémové nadmerné zastúpenie Rómov a Rómiek v špeciálnom vzdelávaní na Slovensku), Budapešť, 2009.

¹⁹¹ Kancelária verejného ochrancu práv, *Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami*, 2013.

¹⁹² Oficiálne webové stránky obce Rokycany <http://www.obcerokycany.sk/-sucasnost>. Traja zo siedmich členov súčasnej samosprávy obce sú Rómovia.

¹⁹³ Materská škola v Rokycanoch, <http://www.obcerokycany.sk/-skolstvo>. Na oficiálnych webových stránkach obce sa síce spomína špeciálna základná škola, nenachádza sa však na nich žiadna ďalšia zmienka o tejto škole ani link. Podľa jej súčasnej riaditeľky bola materská škola v Rokycanoch založená v roku 1974, no prvé rómske deti sem boli zapísané až v roku 2005. V súčasnosti materskú školu navštevuje päť rómskych detí. Rozhovor s riaditeľkou materskej školy v Rokycanoch, 28.10.2016.

¹⁹⁴ Telefónny rozhovor s Amnesty International, 24.10.2016. Počas návštevy Rokycian vysvitlo, že informácia o vypuknutí choroby bola falošná; rómski rodičia i riaditeľka materskej školy potvrdili, že škola v ten deň fungovala normálne.

podrobené kolektívnej diskriminácii, keď ich do tejto školy protiprávne zaradili bez toho, aby spĺňali právne predpoklady pre diagnostické vyšetrenie a rozhodnutie o preložení.¹⁹⁵

Splnomocnenec pre rómske komunity sa odvolal na Štátnu školskú inšpekciu, ktorá pri preverke odhalila množstvo porušení školského zákona v oblasti hygienických predpisov, pracovných zmlúv i ďalšie právne pochybenia.¹⁹⁶ Inšpekcia ďalej zistila, že trinásť náhodne vybraných rómskych žiakov a žiačok, ktorým v štátnom centre pedagogicko-psychologického poradenstva nediagnostikovali žiadne postihnutie, o krátky čas neskôr poslali na ďalšie vyšetrenie do súkromného centra pedagogicko-psychologického poradenstva, kde im stanovili nesprávnu diagnózu „lahkého stupňa mentálneho postihnutia“, na základe ktorej ich preložili do súkromnej Špeciálnej základnej školy v Rokycanoch.¹⁹⁷ Správy o tomto prípade priniesli mnohé slovenské médiá a ľudskoprávne organizácie.¹⁹⁸

5.1.1 SPORNÁ DIAGNOSTIKA

Najbližšia bežná základná škola pre deti z Rokycian sa nachádza o tri kilometre ďalej v susednej dedine Bajerov. Do školského obvodu Základnej školy v Bajerove patrí päť susedných dedín a obcí, z ktorých Rokycany sú najväčšie. Rómske deti z Rokycian tvoria asi 40 percent žiakov, ktorí sa tu v školskom roku 2016/2017 vzdelávajú.¹⁹⁹ V škole nie sú zriadené triedy výlučne pre rómskych žiakov a žiačky, sú tu len zmiešané triedy.²⁰⁰ Počet rómskych detí v tejto škole sa však v posledných rokoch prudko znížil, keďže čoraz viac rómskych detí začalo navštevovať súkromnú Špeciálnu základnú školu v Rokycanoch.

Špeciálna základná škola sa nachádza v centre Rokycian, v tej istej budove ako úrad starostu a obchod. Navštevujú ju výlučne miestne rómske deti, ktorých počet presahuje kapacitu školy natoľko, že vyučovanie prebieha v dvoch zmenách: deti chodia do školy buď predpoludním alebo popoludní. V škole funguje aj prípravny/nultý ročník. Na 80 žiakov pripadá jeden asistent učiteľa. V škole nie je jedáleň.

Riaditeľka a zástupkyňa riaditeľky základnej školy v Bajerove po prvý raz upozornili orgány na problémy so súkromnou Špeciálnou základnou školou v roku 2013. Čoskoro po tom, ako riaditeľka nastúpila do funkcie, požiadala miestne úrady piatich obcí vo svojom školskom obvode o zoznamy detí v školskom veku. Zistila, že hoci niektoré rómske deti z Rokycian mali byť zaregistrované v jej škole, rodičia sa na oficiálny zápis nedostavili. Skontaktovala sa so starostom Rokycian a oslovila aj rómske rodiny, dozvedela sa však, že deti boli na základe žiadosti rodičov zapísané priamo do súkromnej Špeciálnej základnej školy. Základná škola v Bajerove má kapacitu asi 400 žiakov, no odkedy funguje súkromná Špeciálna základná škola v Rokycanoch, počet detí, zaregistrovaných v Bajerove, sa prudko znížil. V školskom roku 2016/2017 školu v Bajerove navštevovalo 151 detí, z toho 85 rómskych detí z Rokycian.

V roku 2014 sa riaditeľka základnej školy v Bajerove pokúsila zapísať všetky deti v školskom veku do prvého ročníka svojej školy. Podľa slov riaditeľky jej rozhodnutie vyvolalo rozruch a prudkú reakciu zo strany zriaďovateľa školy, Odboru školstva Prešovského kraja, riaditeľky súkromnej špeciálnej školy a miestnych orgánov v Bajerove a Rokycanoch.²⁰¹ Keď riaditeľka základnej školy v Bajerove napriek nátlaku odmietla svoj prístup zmeniť, dostala od starostu Rokycian zoznam detí v školskom veku s vyškrtnutými menami rómskych detí, ktoré mali byť zapísané do špeciálnej základnej školy. Po jarných prázdninách v marci 2015 sa tiež niekoľko rómskych detí nevrátilo do školy v Bajerove. Riaditeľku o tejto zmene neinformoval žiaden oficiálny predstaviteľ ani poručník detí, onedlho jej však doručili výsledky diagnostických vyšetrení. Podľa nich chýbajúcim deťom stanovilo súkromné centrum pedagogicko-psychologického poradenstva zastaranú diagnózu „lahkej debility“ s odporúčaním, že majú byť preradené konkrétne do súkromnej špeciálnej

¹⁹⁵ Správy o prípade školy Rokycanoch v slovenských médiách: <http://www.teraz.sk/slovensko/pollak-specialne-zs-preverenie/166109-clanok.html>; http://www.gipsytv.eu/gipsy-television/spravy/slovensko/peter-pollak-vladny-splnomocnenec-podava-trestne-oznamenie-pre-obchodovanie-s-detmi..html?page_id=3787; <http://www.ta3.com/clanok/1077848/ministerstvo-zatvara-dve-skolske-zariadenia-dovodom-su-vazne-pochybenia.html>; <https://dennikn.sk/314579/specialnu-skolu-chce-draxler-zavriet-mentalnu-retardaciu-podla-inspekcie-vymysleli/?ref=tit>; <https://dennikn.sk/450374/skolska-inspektorka-vychode-neveria-ze-rom-sa-zmeni-vo-zapadu-smiech/?ref=tit>.

¹⁹⁶ Webové stránky Ministerstva školstva, „Škola v Rokycanoch by mala skončiť“, 7.12.2015, dostupné tu: <https://www.minedu.sk/skola-v-rokycanoch-by-mala-skoncit/>.

¹⁹⁷ DenníkN, „13 detí poslali do špeciálnej školy v Rokycanoch, hoci neboli retardované“, 7.12.2015, dostupné tu: <https://dennikn.sk/314579/specialnu-skolu-chce-draxler-zavriet-mentalnu-retardaciu-podla-inspekcie-vymysleli/>.

¹⁹⁸ ERRC, Poradňa, Joint Submission to the UN Committee on the Rights of the Child on Slovakia (Spoločná alternatívna správa pre Výbor OSN pre práva detí venovaná Slovensku) 18.4.2016, dostupná tu: <http://www.errc.org/article/joint-submission-to-un-crc-on-slovakia-april-2016/4472>.

¹⁹⁹ 30 rómskych detí z Bajerova, 85 detí z Rokycian, 24 z Kvačan, tri z Brežan, jedno z Bzenova a jedno z Prešova. Škola bola nedávno zrenovovaná s finančnou podporou Európskeho sociálneho fondu (The Operational Programme Education, 2011-2015). Jedným z kritérií získania dotácie bolo, že sa v škole vzdelávajú rómske deti. Škola sa aj v minulosti zapojila do niekoľkých projektov, zameraných na vzdelávanie detí z marginalizovaných rómskych komunít (MRK).

²⁰⁰ 22 žiakov a žiačok tejto školy sa okrem toho učí podľa individuálneho študijného plánu, podľa riaditeľky však poväčšine ide o nerómske deti.

²⁰¹ Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Základnej školy v Bajerove, 27.10.2016.

základnej školy v Rokycanoch.²⁰² Poradenské centrá smú odporúčať len typ školy (bežnú alebo špeciálnu), nesmú však navrhovať konkrétne školy.

Podľa riaditeľky bajerovskej školy navyše mnohých rómskych žiakov z vyšších ročníkov preradili do špeciálnej základnej školy len na základe žiadosti ich rodičov.²⁰³

5.1.2 KVALITA VZDELÁVANIA

Jolana, rómska matka troch detí, povedala výskumníkom, že jej syna preradili zo školy v Bajerove do Špeciálnej základnej školy v Rokycanoch v ôsmom ročníku pre zlú dochádzku; predstavitelia školy neakceptovali jej ospravedlnenie a hrozili jej, že synovu dochádzku budú hlásiť na Úrade sociálno-právnej ochrany detí a na polícii. Podľa Jolany v špeciálnej základnej škole synove problémy s dochádzkou nikoho neznepokojovali. Výskumníkom povedala, že jej syna nepodrobili žiadnym vyšetreniam a že jej len dali podpísať nejaké papiere. Jolanina dcéra navštevuje špeciálnu základnú školu od prvého ročníka a v súčasnosti je v šiestom ročníku. Po problémoch s touto špeciálnou základnou školou, ktoré vyšli najavo v roku 2015, Jolana zapísala svojho najmladšieho syna do základnej školy v Bajerove. Čoskoro zaznamenala výrazný rozdiel medzi týmito dvomi školami:

„Staršie deti si nenosia domov učebnice ani domáce úlohy, nemajú žiadne mimoškolské aktivity. Ale môj najmladší syn si nosí domov aj jedno aj druhé a má aj popoludňajšie aktivity.“²⁰⁴

Hoci riaditeľka a zástupkyňa riaditeľky základnej školy v Bajerove o situácii informovali rôzne regionálne a celoštátne orgány osobne i v oficiálnych písomných správach, Štátnej školskej inšpekcii trvalo 18 mesiacov, kým podnikla prvé kroky.²⁰⁵

Po tom, ako Rokycany navštívil splnomocnenec pre rómske komunity a záležitosť bola medializovaná, niekoľko rómskych rodičov preložilo svoje deti do bežnej základnej školy v Bajerove. Medzi nimi boli i Pavol a Ján, bratia z osady Jastrabie. Ján takto spomína na stretnutie so splnomocnencom pre rómske komunity: „Opýtal sa nás: ‚Sú vaše deti hlúpe?‘ My sme povedali, že nie a on sa spýtal: ‚Tak čo potom robia v špeciálnej škole?‘“²⁰⁶ Riaditeľka špeciálnej základnej školy tvrdila, že ich deti by bežnú školu nezvládli a že by sa im tam nevenovala dostatočná pozornosť. Bratia však už boli odhodlaní poslať svoje deti do Bajerova. Poslednou kvapkou bolo, keď riaditeľka povedala, že obaja Pavlovi synovia sa výborne učia a že je v ich záujme ostať v jej škole. Pavol odpovedal, že ak sú takí dobrí, nemajú čo hľadať v špeciálnej základnej škole.

Preradenie do bežnej školy podľa bratov prebehlo pomerne hladko. Navštívili riaditeľku bajerovskej školy, vyplnili žiadosť a deti boli preradené bez akýchkoľvek ďalších administratívnych prieťahov. Bajerovská škola zorganizovala vyšetrenie vzdelávacích schopností (pracovníci poradenského centra v Prešove prichádzajú do školy a vyšetrenia vykonávajú v miestnosti špeciálne prispôbenej pre tento účel) a ich deti boli zaradené do zmiešaných tried. Pavol povedal, že jeho synovia Erik a Samo, ktorým predtým diagnostikovali problémy s komunikáciou, bajerovskú školu zvládajú.²⁰⁷

Mnohé rómske deti, najmä z väčšej osady Svinka, však i naďalej navštevujú Špeciálnu základnú školu z niekoľkých dôvodov. Pre niektorých rodičov je to pohodlnejšie, keďže cesta do Špeciálnej základnej školy trvá niekoľko minút pešo, zatiaľ čo škola v Bajerove je vzdialená 3 km. Cesta do nej vedie popri lese, je veľmi frekventovaná a nemá chodník, a rodičia sa boja aut a iných prípadných nehôd. Medzi Rokycanmi a Bajerovom síce premáva autobus, ale detský lístok stojí 0,5 EUR, čo pre mnohé rodiny znamená značný výdavok. Bezplatné školské autobusy neexistujú. Podľa jedného z rómskych rodičov cestovné môže rodinám preplácať obec, ale takmer žiadna s rodín, s ktorými sme hovorili, o tejto možnosti nevedela.²⁰⁸ Špeciálna základná škola v Rokycanoch okrem toho prevádzkuje aj prípravný/nultý ročník; materská škola v Rokycanoch má obmedzenú kapacitu a štandardná škola v Bajerove nulté ročníky nemá.

²⁰² Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Základnej školy v Bajerove, 27.10.2016. Riaditeľka ukázala výsledky diagnostických vyšetrení výskumníkovi ERRC.

²⁰³ Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Základnej školy v Bajerove, 27.10.2016.

²⁰⁴ Rozhovor s Rómami a Rómkami z osady Svinka v Rokycanoch, 29.10.2016.

²⁰⁵ Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Základnej školy v Bajerove, 27.10. 2016. Tím inšpektorov bol zostavený krátko predtým. Okrem inšpektorov zo Štátnej školskej inšpekcie v Bratislave a krajskej inšpekcie v Prešove pozostával z predstaviteľov Úradu splnomocnenca pre rómske komunity a zástupcov občianskej spoločnosti. Tento tím, zostavený len pre túto príležitosť, v priebehu roku 2015 uskutočnil previerky v ôsmich školách. Po previerkach sa školy na východnom Slovensku obrátili na Ministerstvo školstva s petíciou, v ktorej žiadali, aby ich nevykonávali pracovníci centrály, ale len inšpektori z krajských inšpekcii v Prešove a Košiciach. Štátny tajomník pre školstvo odmietol na petíciu reagovať a inšpektori z bratislavskej centrály vykonali v roku 2016 ďalších sedem previerok na východnom Slovensku. Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej spolupracovníkmi, 4.11.2016.

²⁰⁶ Rozhovor s Pavlom a Jánom v osade Jastrabie v Rokycanoch, 28.10.2016.

²⁰⁷ Rozhovor s Pavlom a Jánom, 28.10.2016.

²⁰⁸ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Svinka v Rokycanoch, 28.10.2016.

Mnohé rómske deti zaraďujú do prvého ročníka Špeciálnej základnej školy bez akejkoľvek skúsenosti s predškolskou výchovou.²⁰⁹ Niektoré deti sa dostanú do nultého ročníka Špeciálnej základnej školy. Do školy ich prichádza vyšetriť psychológ alebo psychologička zo súkromného centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a mnohí rómski rodičia hovoria, že rodičov nechávajú čakať vonku počas vyšetrenia, ktoré trvá iba 30 minút na dieťa.²¹⁰ Iveta, rómska matka, si spomína, že po vyšetrení jej povedali: „Chlapec je veľmi bystrý a výborne hovorí po slovensky.“ Napriek tomuto pozitívnemu posudku však centrum poradenstva bez akéhokolvek ďalšieho vysvetlenia odporučilo zaradiť chlapca do prvého ročníka Špeciálnej základnej školy.

Martina z osady Svinka navštevuje Špeciálnu základnú školu. Podľa vysvedčenia za rok 2014/2015 chodila do štvrtého ročníka, preberala však učivo piateho ročníka a bola v šiestom roku povinnej školskej dochádzky. Dôvodom bolo, že Martina chodila do prípravného/nultého ročníka Špeciálnej základnej školy, ktorý sa počíta do povinnej školskej dochádzky, a tiež že opakovala ročník. Povinnú školskú dochádzku tak ukončí už v siedmom ročníku. Školy mnoho rómskych detí priamo alebo nepriamo odrádzajú od toho, aby pokračovali vo vzdelávacom procese po siedmom alebo ôsmom ročníku, ak dosiahli vek 16 rokov alebo navštevovali školu desať rokov, napriek tomu, že ešte neprebrali celé učivo. Má to jednoduché ekonomické dôvody: v tomto veku sa príspevok na každé dieťa zníži o 90 percent, a školy nemajú ekonomickú motiváciu udržať si takýchto žiakov.

Martininho osemročného brata Šimona minulý rok zapísali do prvého ročníka súkromnej Špeciálnej základnej školy. Do materskej školy ani do nultého ročníka nechodil. Zo Šimonovho vysvedčenia je jasné, že sa výborne učí a dostáva najlepšie známky. Šimonove vynikajúce školské výsledky mohli byť signálom pre učiteľov a poradenské centrum, že by bolo vhodné chlapca preradiť do bežnej základnej školy, k tomu však zatiaľ nedošlo a Šimon neprešiel ďalším vyšetrením.

Na Martininom a Šimonovom školskom vysvedčení síce figurujú vyučovacie predmety vrátane slovenského jazyka, niekoľkí rodičia a deti však výskumníkom povedali, že deti na hodinách slovenčiny často nechávajú kresliť a maľovať.²¹¹

5.1.3 VYHLIADKY DO BUDÚCNOSTI - ZLYHANIE ÚRADOV PRI HĽADANÍ RIEŠENÍ

V roku 2015 Štátna školská inšpekcia a splnomocnenec pre rómske komunity požiadali Ministerstvo školstva, aby súkromnú Špeciálnu základnú školu v Rokycanoch a súkromné centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie pôsobiace v Rokycanoch vyradili zo siete registrovaných školských zariadení na Slovensku. Splnomocnenec ďalej informoval médiá, že podal trestné oznámenie na Generálnu prokuratúru a obrátil sa na ministra školstva, ministra vnútra, ako aj na Výbor Národnej Rady SR pre vzdelávanie, vedu, mládež a šport so žiadosťou, aby okamžite podnikli kroky na zastavenie praxe hromadného zaraďovania rómskych detí do systému špeciálneho vzdelávania.²¹²

Odbor školstva Prešovského kraja najprv nariadil školu zatvoriť, no škola a poradenské centrum sa proti tomuto rozhodnutiu odvolali. V máji 2016 odvolací orgán (pod Ministerstvom školstva) ich odvolanie prijal a prípad vrátil správneho orgánu na Ministerstve, ktoré svoje pôvodné rozhodnutie potvrdilo. Súkromné centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie bolo zrušené začiatkom roku 2016 a do 31. augusta 2017 má byť aj škola zatvorená a vyradená zo siete škôl Slovenskej republiky, ako počas stretnutia s Amnesty International a ERRC potvrdilo Ministerstvo školstva.²¹³ Škola sa však stále môže obrátiť na súd.

Štátny tajomník a ďalší predstavitelia Ministerstva školstva neboli schopní výskumníkom vysvetliť, čo bude s deťmi, ak škola bude v roku 2017 zrušená. Odvolávali sa na to, že starosta Rokycian plánuje postaviť novú školu, nevedeli však, či nová škola bude špeciálna alebo bežná. Štátny tajomník Ministerstva priznal, že novú školu nebude možné postaviť do augusta 2017.

²⁰⁹ Riaditeľka centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie v Sabinove povedala, že zriaďovateľ špeciálnej školy v Rokycanoch sa na ňu obrátil s prosbou vykonať diagnózy pre jeho školu. Ponuku odmietla, keď zistila, že deti nemali žiadne predškolské skúsenosti. Rozhovor s riaditeľkou Centra pedagogicko-psychologického poradenstva v Sabinove, 28.10.2016.

²¹⁰ Rozhovory s rómskymi deťmi z osady Svinka, 28-29.10.2016.

²¹¹ Rozhovor s rómskymi rodičmi z osady Svinka, 29.10.2016.

²¹² Gipsytv.eu, "Vládny splnomocnenec pre rómske komunity Peter Pollák podáva trestné oznámenie pre obchodovanie s deťmi" dostupné tu: http://www.gipsytv.eu/gipsy-television/spravy/slovensko/peter-pollak-vladny-splnomocnenec-podava-trestne-oznamenie-pre-obchodovanie-s-detmi.html?page_id=3787.

²¹³ Ministerstvo školstva, Vyhlásenie k rokovaniu s Amnesty International a ERRC, dostupné tu: <https://www.minedu.sk/statny-tajomnik-peter-krajnak-rokoval-so-zastupcami-amnesty-international-a-europskeho-centra-pre-prava-romov/>.

Vzhľadom na demografické zloženie obce bude nová škola v Rokycanoch prevažne rómskou školou. Je dokonca možné, že v dôsledku toho bude potrebné základnú školu v Bajerove zatvoriť, pretože nebude mať dostatočný počet žiakov, aby bola finančne udržateľná. Riaditeľka bežnej základnej školy v Bajerove prijala niektoré rómske deti zo špeciálnej základnej školy. Povedala však výskumníkom, že nerómski rodičia z Bajerova ju informovali, že ak do jej školy bude priradená väčšina z 80 rómskych detí, budú pred školou protestovať.²¹⁴

Aj v prípade, že sa podarí prekonať miestny odpor a deti z Rokycian budú prijaté do školy v Bajerove, ostane množstvo nevyriešených otázok, týkajúcich sa kvality vzdelávania. Riaditeľka priznala, že odkedy nastúpila do funkcie, ani jedno rómske dieťa nepokračovalo v štúdiu na strednej škole až po maturitu. Takmer všetky rodiny, ktoré sa výskumu zúčastnili, mali dieťa v odbornom učilišti v Prešove, o ktorom hovorili ako o „našej škole“ alebo „odbornej škole pre deti s postihnutím“.²¹⁵

5.2 PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA 4: KROMPACHY

Krompachy sú bývalé banské mesto, ktoré sa v šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia rozrástlo v okolí zlievarenských závodov SEZ Krompachy.²¹⁶ Rómovia a Rómky tvoria asi 10 percent z celkového počtu 8000 obyvateľov Krompach a väčšina z nich žije v dvoch častiach mesta, na Hornádskej a Družstevnej ulice, ktoré susedia so SEZ Krompachy.

V roku 2013 verejná ochrankyňa práv zistila, že do prvého ročníka štátnej Špeciálnej základnej školy v Krompachoch bolo v školskom roku 2013/2014 zapísaných 13 nových žiakov. Všetkých trinásť detí malo rómsku etnickú príslušnosť.²¹⁷ Toto zistenie je znepokojujúce už samo o sebe vzhľadom na to, že Rómovia a Rómky tvoria iba 10 percent obyvateľov mesta, je to však len zlomok celkového, ešte znepokojivejšieho obrazu. V Špeciálnej základnej škole sa vyučuje na dve zmeny a v súčasnosti sa tu vzdeláva 145 žiakov a žiačok s diagnózou postihnutia, všetci z nich sú rómskeho pôvodu.²¹⁸

V roku 2016 bolo do prvého ročníka tejto školy zapísaných 16 nových rómskych detí s diagnózou „ľahkého stupňa mentálneho postihnutia“, o päť viac ako v roku 2015.²¹⁹ Všetci prváci sem prišli z prípravného/nultého ročníka neďalekej bežnej školy. Skutočnosť, že v roku 2016 diagnostikovali a do Špeciálnej základnej školy zapísali ešte viac nových detí ako o rok predtým svedčí o tom, že novela Školského zákona, ktorej explicitným cieľom bolo riešiť nadmerné zastúpenie rómskych detí v špeciálnych základných školách, sa zatiaľ v v Krompachoch minula účinkom.

Špeciálna základná škola v Krompachoch sa nachádza iba 30 km od Rokycian a 40 km od Šarišských Michalán. Zdá sa však, že miesto toho, aby medializácia prípadov segregácie v týchto dvoch obciach zvýšila povedomie o danej problematike, miestnych ľudí v ich postojoch skôr utvrdila. V roku 2013 sa vtedajší riaditeľ Špeciálnej základnej školy verejne ohradil proti takzvanej „Rómskej reforme“, ktorú presadzovalo Ministerstvo vnútra spolu s vládnym splnomocnencom pre rómske komunity a ktorá mala viesť k postupnému zrušeniu špeciálnych škôl. Riaditeľ podpísal petíciu, ktorá žiadala vládu, aby špeciálne základné školy boli zachované v systéme vzdelávania. Za posledných päť rokov však Štátna školská inšpekcia neuskutočnila v Špeciálnej základnej škole v Krompachoch ani jednu inšpekciu.²²⁰

V meste sú tri bežné základné školy (Základná škola Zemanská, Základná škola Maurerova a Základná škola SNP) a jedna špeciálna základná škola. Dve bežné školy sa nachádzajú v centre a hoci ich navštevuje niekoľko rómskych detí, prevažná väčšina rómskych detí je zapísaná do dvoch škôl – Základnej školy SNP a Špeciálnej základnej školy v jej susedstve – v blízkosti štvrtí, v ktorých bývajú. Týmto dvom školám, spolu so Strednou odbornou školou, Rómovia hovoria „naše školy“.

V oboch základných školách, v bežnej škole SNP i v špeciálnej škole, sa vyučuje na dve zmeny, keďže nemajú dostatočnú kapacitu pre množstvo rómskych žiakov, ktorí sú do nich zapísaní.²²¹ V budove školy

²¹⁴ Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Základnej školy v Bajerove, 27.10.2016.

²¹⁵ Rozhovory s rómskymi rodičmi z Rokycan, 28-29.10.2016.

²¹⁶ Ďalšie informácie o zlievárni v Krompachoch sú dostupné tu: <http://www.zlievaren-sez.sk/app/index.php>.

²¹⁷ Kancelária verejnej ochrankyne práv, *Správa verejnej ochrankyne práv o uplatňovaní práva na vzdelanie detí/žiakov príslušníkov rómskej národnostnej menšiny so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami* 2013, s. 18, dostupná tu: <http://www.vop.gov.sk/files/Sprava%20VOP-Vzdelavanie%20Romov.pdf>.

²¹⁸ Diagnóza ľahkého stupňa mentálneho postihnutia (tzv. A variant), bola stanovená celkom 121 rómskym deťom, 16 deťom diagnostifikovali stredný stupeň mentálneho postihnutia (tzv. B variant) a ôsmim ťažký stupeň mentálneho postihnutia (tzv. C variant). Rozhovor s riaditeľkou Špeciálnej základnej školy v Krompachoch 24.10.2016.

²¹⁹ Údaje čerpané z dotazníka, ktorý poskytla špeciálna základná škola v Krompachoch.

²²⁰ Rozhovor s riaditeľkou Špeciálnej základnej školy a jej zástupkyňou, 24.10.2016.

²²¹ Popoludňajšia zmena platí len pre žiakov piateho a vyšších ročníkov. Zmeny sa striedajú každý druhý týždeň. Rozhovor s riaditeľkou Základnej školy SNP, 25.10.2016.

SNP na druhej strane ulice fungujú tiež tri prípravné/nulté ročníky a materská škola, kde sú všetky deti rómske.

Špeciálnu základnú školu založili v roku 1968 a pôvodne sa nachádzala v centre mesta. V roku 2008 škola zakúpila novú budovu na okraji Krompách, v blízkosti dvoch rómskych štvrtí. Onedlho potom sa riaditeľ a zamestnanci presťahovali do novej budovy, ktorá je teraz hlavnou administratívnou budovou školy.²²²

5.2.1 „VYKONŠTRUOVANÉ“ POSTIHNUTIE

V súčasnosti v Krompachoch žije asi 500 rómskych detí v školskom veku: 315 z nich chodí do čisto rómskej bežnej Základnej školy SNP, 145 navštevuje Špeciálnu základnú školu a niekoľko ďalších chodí do dvoch bežných škôl v centre mesta.²²³ Základná škola SNP má tri špeciálne triedy, z ktorých v každej sa vzdeláva do osem žiakov. To znamená, že spolu s rómskymi deťmi, ktoré navštevujú Špeciálnu základnú školu, bola približne jednej tretine všetkých rómskych detí v Krompachoch stanovená diagnóza „mentálneho postihnutia“ a ich vyučovanie prebieha podľa osnov špeciálnych škôl.

Riaditeľka Špeciálnej základnej školy ďalej poukázala na to, že väčšine detí v jej škole diagnostikovali dyslexiu a komunikačné problémy.²²⁴ Psychológovia z Centra špeciálno-pedagogického poradenstva v Košiciach potvrdili, že rómske deti s dyslexiou často umiestňujú v špeciálnych základných školách.²²⁵

Mária žije v okolí Družstevnej ulice. Jej dve dcéry boli najprv zapísané do Základnej školy SNP a neskôr ich preradili do Špeciálnej základnej školy. Mária s rodinou sa odsťahovala do Veľkej Británie, kde chceli začať nový život, nevedeli si tam však zvyknúť a vrátili sa do Krompach.²²⁶ Máriu informovali, že jej dcéry boli preradené do špeciálnej základnej školy, pretože školský systém vo Veľkej Británii je nekompatibilný so slovenským systémom a pretože v slovenčine mali problémy s komunikáciou. Mária nám povedala, že učiteľky zo Základnej školy SNP jej dcére nepomáhali, a že mala problémy dohnať zameškané učivo. Výskumníci a výskumníčky sa stretli s niekoľkými ďalšími rómskymi deťmi, ktoré mali podobné skúsenosti.

Učiteľky zo Špeciálnej základnej školy priznali, že pre deti, ktoré strávili istý čas vo vzdelávacom systéme vo Veľkej Británii je ťažké prispôbiť sa slovenskému vzdelávaciemu systému, a že majú problémy so slovenčinou. Žiadna z učiteľiek neprejavila záujem a nemala ani predstavu o tom, ako pomôcť deťom v prechode z jedného vzdelávacieho systému do druhého.

„Práveže by som povedala, že je to problém, že chodia do Anglicka, trochu chytia tam čosi-kdesi, nejaké slovíčka, vrátia sa späť a potom je problém. Ani poriadne rómsky, ani poriadne anglicky, ani poriadne slovensky, už je to taký mix. Čiže je problém s čítaním, aj s písaním s tým, že v Anglicku píšú len tlačným, a my prepisujeme do písaného písma a nevedia to, takže máme problémy s tým, a meškajú s čítaním.“²²⁷

Najparadoxnejšie je asi to, že tieto deti boli preradené do Špeciálnej základnej školy čiastočne práve v dôsledku toho, že majú skúsenosť s britským systémom vzdelávania a anglickým jazykom, no v tejto škole sa nevyučuje žiaden cudzí jazyk.

Zaujímavé je, že deti, ktoré odišli do Veľkej Británie alebo inej krajiny sú naďalej registrované ako na Základnej škole SNP (69 žiakov), tak aj na Špeciálnej základnej škole (15). Riaditeľka špeciálnej základnej školy priznala, že škola naďalej dostáva finančné príspevky na tieto deti, hoci v redukovanom rozsahu. To, že existuje možnosť znížiť príspevky na neprítomné deti svedčí o tom, že orgány si tento problém prinajmenšom uvedomujú.

Niektoré učiteľky Špeciálnej základnej školy v Krompachoch prejavili znepokojujúcu mieru predpojatosti, keď pri vysvetľovaní dôvodov pre umiestnenie rómskych detí v tejto škole ako hlavný faktor uviedli ich rodinné prostredie. Jedna z nich povedala:

„Rodičia nemajú záujem o vzdelanie, tým pádom netlačia na svoje deti, lebo viete, každý [nerómsky] rodič chce, aby z neho niečo bolo, ale pre nich [rómskych rodičov] je vzdelanie až tá posledná ve. V iných [nerómskych] rodinách sa rodičia snažia svojim deťom zabezpečiť dostatočné vzdelanie, aby mohli študovať na vysokej škole alebo si aspoň nájsť zamestnanie. Rómskym rodičom je to jedno. Mentálna úroveň hrá istú úlohu v tom, že toľko rómskych detí končí v špeciálnych základných školách, ale je to hlavne rodinným prostredím. Oni nevedia, čo je

²²² Rozhovor s riaditeľkou Špeciálnej základnej školy a jej zástupkyňou, 24.10.2016.

²²³ Tieto údaje poskytli riaditeľky škôl počas rozhovorov.

²²⁴ Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

²²⁵ Rozhovor s Centrom špeciálno-pedagogického poradenstva v Košiciach, 24.10.2016.

²²⁶ Podľa učiteľky Špeciálnej základnej školy niektoré deti strávili šesť rokov vo Veľkej Británii a potom sa vrátili do Krompach. Rozhovor s učiteľkami Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

²²⁷ Rozhovor s učiteľkami Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

ovocie, čo je zelenina, katastrofálny štýl života. Fajčenie, alkohol, užívanie omaných látok, a potom v takomto stave robia deti. A ešte ďalšia vec je, že oni sa berú navzájom medzi sebou, bratrance a tak, proste to je degenerované, incesty.”²²⁸

Okrem toho, že sa o Rómoch hovorí predpojatým a vecne nesprávnym jazykom slovenské zákony nepripúšťajú ani jeden z vyššie spomenutých faktorov ako dôvod pre umiestnenie v špeciálnej základnej škole. Jediným právnym dôvodom je diagnóza mentálneho postihnutia a plný a informovaný súhlas rodičov. Pre učiteľov zo Špeciálnej základnej školy v Krompachoch to však bola len dodatočná okolnosť, ktorá hovorila v prospech preradenia dieťaťa z „dysfunkčnej“ rodiny do „funkčného“ prostredia špeciálnej základnej školy.

Po prijatí novely Školského zákona z roku 2015, ktorou sa zrušil nárok špeciálnym základným školám na príspevok pre deti z rodín zo sociálne znevýhodneného prostredia, Špeciálna základná škola v Krompachoch prišla o značnú časť príspevkov, keďže podľa predchádzajúcich smerníc všetci jej žiaci boli zaradení do kategórie detí pochádzajúcich z takéhoto prostredia. V dôsledku toho škola v tomto školskom roku neposkytla deťom učebné pomôcky, ako napr. ceruzky a zošity, a prešla od teplej stravy na studenú. Škola prišla aj o asistenta učiteľa.²²⁹

5.2.2 KVALITA SEGREGOVANÉHO VZDELÁVANIA A ŽIVOTNÁ VOĽBA

Bežná Základná škola SNP je čisto rómska.²³⁰ Podľa informácií riaditeľky bola škola pôvodne zmiešaná a takzvaný „biely útek“ sa začal asi pred 20 rokmi, keď bol zaznamenaný prudký nárast počtu rómskeho obyvateľstva a veľký počet nerómskych rodín sa buď z tejto štvrte odsťahoval alebo preložili svoje deti do škôl v centre mesta.²³¹

V škole nie sú žiadni rómski učitelia či učiteľky ani asistenti učiteľa, niektoré učiteľky materskej školy však hovoria po rómsky. Škola poskytuje vzdelanie len do siedmeho ročníka. Riaditeľka potvrdila, že v súčasnosti v škole nie je ani jeden ôsmy ani deviaty ročník a povedala, že sa nepamätá, že by škola za takmer desať rokov jej pôsobenia ponúkala deviaty ročník. Preto deti na tejto škole nemôžu ukončiť základné vzdelanie a musia byť preradené do niektorej zo škôl v centre.²³²

Riaditeľka ďalej povedala, že v roku 2015 len päť detí pokračovalo do ôsmeho ročníka. Obvykle to prebieha tak, že po skúške školskej spôsobilosti vo veku šiestich rokov rómske dieťa odporučia do prípravného/nultého ročníka, ktorý sa počíta do povinnej školskej dochádzky. Po skončení nultého ročníka by deti mali byť podrobené ďalšiemu diagnostickému vyšetreniu. V skutočnosti však deti diagnostikujú po šiestich mesiacoch v nultom ročníku, hoci takéto krátke obdobie deťom nedáva zmysluplnú príležitosť naučiť sa slovenský jazyk (ktorý väčšinou nie je ich materčinou) a zabezpečiť všetko ostatné na to, aby zložili skúšku školskej spôsobilosti. Súčasťou stanovenia druhej diagnózy je aj vyšetrenie, ktoré má zistiť mentálne postihnutie.²³³

Veľa rómskych detí, prijatých do Základnej školy SNP, opakuje jeden alebo viac ročníkov. To znamená, že sa ich povinná školská dochádzka končí v čase, keď sa dostanú do siedmeho ročníka, ak nie skôr. Vedenie škôl nemá motiváciu za týchto okolností motivovať žiakov k tomu, aby ukončili základné vzdelanie, keďže príspevok, ktorý škola dostáva na jedného žiaka, je po dovŕšení 10 rokov vzdelávania znížený na 10 percent bežného príspevku na dieťa.²³⁴

Ak chce mať rómske dieťa, ktoré navštevuje Základnú školu SNP, ukončené základné vzdelanie, musí byť prijaté do posledných dvoch ročníkov na jednej z dvoch ďalších bežných škôl v meste. Výskumný tím zistil, že sa to podarilo len hŕstke rómskych detí a že pri tom narazili na množstvo prekážok. Patrí k nim napríklad veľká vzdialenosť od miesta bydliska, alebo to, že rómske deti museli sedieť v zadných laviciach, ako nám povedala jedna respondentka.

Albertovu dcéru Annu, ktorá sa výborne učila na Základnej škole SNP, prijali do ôsmeho ročníka Základnej školy Maurerova. V novej škole sa jej prospech podľa Alberta rýchlo zhoršil, pretože vyučovanie bolo na podstatne vyššej úrovni. Základná škola SNP sa totiž pri vyučovaní v mnohých ohľadoch pridrižiava systému zaužívanému v špeciálnych základných školách: žiaci si nesmú nosiť učebnice domov a nedostávajú domáce úlohy. Anna povedala, že v novej škole sa musela oveľa viac učiť a dlhá cesta domov tiež

²²⁸ Rozhovor s učiteľkami Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

²²⁹ Rozhovor s riaditeľkou a zástupkyňou riaditeľky Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

²³⁰ Rozhovor s riaditeľkou Základnej školy SNP, 27.10.2016.

²³¹ Rozhovor s riaditeľkou Základnej školy SNP, 27.10.2016.

²³² V školskom roku 2015/2016 bolo päť detí preradených na inú školu, kde pokračovali v ôsmom ročníku, ostatní žiaci a žiačky ukončili vzdelávanie po skončení siedmeho ročníka. Rozhovor s riaditeľkou Základnej školy SNP, 25.10.2016.

²³³ Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej tímom, 4.11.2016.

²³⁴ Rozhovor s riaditeľkou Štátnej školskej inšpekcie a jej tímom, 4.11.2016.

nepomohla. Rómske deti museli sedieť v zadných laviciach a nerómske deti „nevedeli, ako sa k nim správať“, pretože sa dovtedy v škole nestretli s rómskymi deťmi.

Drvivá väčšina mladých Rómov a Rómiek, s ktorými výskumníci a výskumníčky hovorili a ktorí navštevovali Základnú školu SNP, ukončila vzdelanie v siedmom ročníku. Ak chceli pokračovať v štúdiu, takisto ako deťom zo špeciálnych základných škôl, im preto neostávalo takmer nič iné ako sa prihlásiť na súkromné odborné učilište, ktoré vedie firma, ktorej patrí priemyselný závod.

Odborné učilište sa rómskym deťom okrem toho priblížilo založením *elokovaného pracoviska* v blízkosti rómskych štvrtí.²³⁵ Niekoľko rómskych chlapcov, ktorí toto učilište navštevovali, nám povedalo, že väčšinu času v škole venovali montovaniu elektrických zástrčiek, ktoré firma, financujúca školu, predáva. Žiaci potvrdili, že dostávali finančnú 64 EUR mesačne.²³⁶

Miesto toho, aby im dali príležitosť uplatniť právo na vzdelanie, súkromná firma rómske deti v Krompachoch používa ako lacnú pracovnú silu. Stredné vzdelávanie rómskych dievčat v tomto odbornom učilišti je obmedzené na program „Praktická žena“, kde sa učia variť a domáce práce.²³⁷ Tento celoštátny program vysiela jasný a vedomý signál o tom, aké je miesto rómskych žien a dievčat v slovenskej spoločnosti a výrazne obmedzuje ich životnú voľbu, najmä v segregovaných prostrediach ako Krompachy.

Učitelia zo Špeciálnej základnej školy sa sťažovali na to, že rómske dievčatá majú často veľmi skoro deti, ďalej si podľa ich názoru v rómskych komunitách necenia vzdelanie a prácu a radšej „žijú zo sociálnych dávok.“²³⁸ Takéto tvrdenie nie je podložené žiadnymi dôkazmi a je prejavom protirómskych predsudkov. Je prekvapujúce, že učitelia nevnímajú, že programy typu „Praktická žena“, ani metódy, ktoré sami v škole používajú, by mohli prispievať k problémom, s ktorými sa mnohí Rómovia, a najmä rómske ženy a dievčatá, stretávajú pri hľadaní zamestnania.

5.2.3 GENERÁCIE, ODSÚDENÉ NA STIGMU A BEZNÁDEJ

Na obmedzovaní vzdelávacích šancí miestnych rómskych detí sa podieľa niekoľko faktorov. Patria k nim najmä všadeprítomné a všeobecne rozšírené postoje učiteľského zboru a to, že od rómskych detí mimoriadne málo očakávajú. Keď sme sa napríklad učiteliek opýtali, ako vidia vyhliadky týchto detí do budúcnosti, len sa pousmiali nad ich „nereálnymi“ snami o tom, že z nich raz budú učitelia či lekári. Výskumníkom napríklad povedali :

„Všetky by chceli byť učiteľky alebo lekári, ale oni nevedia, čo všetko sa za tým skrýva, čo to obnáša. Takže je tu veľký rozpor medzi tým, čo by si priali a ako nakoniec dopadnú. Tí starší, najmä chlapci, tí už vedia, aké majú možnosti a vyučia sa napríklad za murárov.“

„Tešíme sa, že v našom meste nedávno otvorili odborné učilište, kde môžu pokračovať v štúdiu... Praktická žena bola jeden z najužitočnejších programov pre dievčatá, lebo tam sa naučili vlastne aj [robiť] okolo domácnosti, opatrovať deti.“²³⁹

Riaditeľka Základnej školy SNP síce pripustila, že zmiešané vzdelávanie má isté pozitívne stránky, aj ona sa však skepticky stavala k predstave, že by sa rómske deti mohli vyrovnáť svojim nerómskym rovesníkom:

„Myslím, že z hľadiska vzdelávania by to [desegregácia] nebolo dobré, pretože tieto [rómske] deti by [v zmiešaných triedach] sedeli v zadných laviciach a nič by nerobili. Nehovorím, že to sú nešikovné deti, práve preto niektorí idú ďalej, napredujú, ale nie sú v takom stave, aby zvládali to tempo učenia, stagnovali by.“²⁴⁰

Dva prípady, analyzované v tejto kapitole sú ilustráciou toho, že vláda Slovenskej republiky nedokázala prijať a uviesť do života solídny právny rámec a primerané politiky, ktoré by sa zaoberali a riešili problém umiestňovania nadmerného množstva rómskych detí do špeciálneho vzdelávania. Novela Školského zákona

²³⁵ V októbri 2015 Centrum pre výskum etnicity a kultúry (CVEK) vydalo výskumnú správu, ktorá upozornila na prehliadanú prax výstavby tzv. „*elokovaných*“ stredných odborných učilišť (školských zariadení, situovaných ďaleko od hlavnej budovy školy) v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Zo záverov výskumu vyplýva, že tieto tzv. „*elokované*“ školské zariadenia upevňujú segregáciu a prehlbujú sociálne vylúčenie znevýhodnených rómskych detí. Pozri : CVEK, *Elokované pracoviská stredných odborných škôl pri marginalizovaných rómskych komunitách Cesta k začleneniu alebo vylúčeniu rómskej mládeže?*, 2015, správa je dostupná tu: <http://cvek.sk/publikacie/>. Pozri tiež článok v denníku SME, dostupný tu: <http://komentare.sme.sk/c/20384073/vzdelavanie-romov-je-nastavene-tak-aby-neuspeli.html#ixzz4QpV97T1U>.

²³⁶ Rozhovory s rómskymi rodinami z Hornádskej a Družstevnej ulice, 22-23.10.2016.

²³⁷ Podrobnejšie informácie o tomto programe sú dostupné na: www.web.stonline.sk/spozs/files/svp-3161200.pdf.

²³⁸ Rozhovor s učiteľkami Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

²³⁹ Rozhovor s učiteľkami Špeciálnej základnej školy v Krompachoch, 24.10.2016.

²⁴⁰ Rozhovor riaditeľkou Základnej školy SNP, 25.10.2016.

z roku 2015, ktorá mala prispieť k väčšej inklúzii rómskych detí v bežnom vzdelávaní, obsahuje veľmi obmedzené možnosti na uskutočnenie týchto cieľov. Opatrenia, ktoré vláda prijala, neboli dostačujúce a slovenský systém vzdelávania naďalej diskriminuje rómske deti tým, že ich zaraďuje do škôl, kde sa preberá zredukované učivo, určené pre žiakov s „ľahkým stupňom mentálneho postihnutia“, bez toho, aby odstránili nedostatky v kvalite a predpojatosti týchto diagnóz. Tým, že Slovenská republika umiestňuje rómskych žiakov do špeciálnych základných škôl či tried pre žiakov s „ľahkým mentálnym postihnutím“, naďalej porušuje slovenské zákony, ako aj medzinárodné a regionálne ľudskoprávne normy, čo vedie k porušeniam práv, na ktoré v minulosti poukázali rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva vynesené proti Českej republike a Maďarsku.²⁴¹

²⁴¹ *D.H. a ostatní proti Českej republike* [57325/00] ECHR 13.11.2007, *Horvath a Kiss proti Maďarsku*, App 11146/11, 29.01.13, rozsudok Veľkého senátu Európskeho súdu pre ľudské práva.

6. MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

6.1 DOHOVOR OSN O PRÁVACH DIEŤAŤA

Ako zmluvná strana Dohovoru o právach dieťaťa OSN je Slovenská republika povinná zabezpečiť, aby sa pri všetkých krokoch týkajúcich sa detí – vrátane administratívnych opatrení v školách – v prvom rade prihliadalo k najlepším záujmom dieťaťa.²⁴² Vzdelávanie detí musí byť okrem iného zamerané na to, aby dieťa pripravilo na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia, mieru, znášanlivosti, rovnosti pohlaví a priateľstva medzi všetkými národmi, etnickými, národnými a náboženskými skupinami a pôvodnými obyvateľmi.²⁴³ Takéto chápanie vzdelávania presahuje formálne vzdelávanie: patrí sem široké spektrum životných skúseností a učebných procesov, ktoré deťom umožňujú individuálne a kolektívne rozvíjať svoju osobnosť, nadanie a duševné schopnosti a viesť plný a uspokojujúci život v rámci spoločnosti.²⁴⁴ Len účinná inklúzia rómskych detí v integrovanom bežnom systéme vzdelávania spoločne s nerómskymi deťmi môže viesť k vzdelávaciemu modelu, ktorý tieto hodnoty napĺňa.

6.2 PRÁVO NA VZDELANIE PODĽA ĎALŠÍCH MEDZINÁRODNÝCH DOHOVOROV

Orgány Slovenskej republiky majú povinnosť rešpektovať, chrániť a uplatňovať právo na vzdelanie bez diskriminácie v rámci niekoľkých ďalších medzinárodných a regionálnych ľudskoprávných dohovorov. Patrí k nim napríklad Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Európsky dohovor o ľudských právach) a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR). Tieto štandardy zaručujú prístup k vzdelaniu podľa litery zákona i v praxi každému bez diskriminácie, vrátane najzraniteľnejších skupín.²⁴⁵

Vzdelávanie zohráva životne dôležitú úlohu pri propagácii ľudských práv a demokracie a je základným nástrojom, ktorý pomáha ekonomicky a sociálne marginalizovaným jednotlivcom, dospelým i deťom vymaniť sa z chudoby a získať prostriedky, ktoré im umožnia plne sa podieľať na živote svojich komunít.²⁴⁶ Krajiny, ktoré podpísali Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, vrátane Slovenska, súhlasili, že vzdelanie má umožniť všetkým osobám účinnú účasť v slobodnej spoločnosti, napomáhať vzájomné porozumenie, znášanlivosť a priateľstvo medzi všetkými ... rasovými, etnickými a náboženskými skupinami”.²⁴⁷

Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, ktorý publikuje oficiálne komentáre k záväzkom, vyplývajúcich z ICESCR, špecifikoval, že základné vzdelanie musí byť:

²⁴² Dohovor OSN o právach dieťaťa, článok (1).

²⁴³ Dohovor OSN o právach dieťaťa článok 29(1)d.

²⁴⁴ Výbor OSN pre práva dieťaťa (CRC), Všeobecný komentár č. 1, Ciele výchovy a vzdelávania, CRC/GC/2001/1, ods. 2.

²⁴⁵ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č. 13, právo na vzdelanie, E/C.12/1999/10, ods. 6(b).

²⁴⁶ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č. 13, ods. 1.

²⁴⁷ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č. 13, (1).

- povinné a bezplatné pre každého – vzdelávanie musí mať primeranú kvalitu, musí byť pre dieťa relevantné a napomáhať realizáciu jeho ostatných práv;
prístupné – fyzicky a ekonomicky – pre každého bez diskriminácie;
- uspokojivé – inými slovami, relevantné, kultúrne primerané a kvalitné
- adaptabilné na potreby meniacich sa spoločností a komunít a citlivo reagovať na potreby študentov v rámci rôznorodého sociálneho a kultúrneho prostredia.²⁴⁸

6.3 OCHRANA PRED NEDISKRIMINÁCIOU

Medzinárodné organizácie, monitorujúce dodržiavanie ľudských práv, medzi inými Rada OSN pre ľudské práva, Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie (CERD),²⁴⁹ Špeciálny spravodajca OSN pre právo na vzdelanie a Rada Európy zdôrazňujú, že štáty musia obzvlášť prihliadať na vzdelávacie potreby ekonomicky a sociálne marginalizovaných skupín, ako napríklad ľudí, ktorí trpia núdzou, etnických a jazykových menšín, detí s postihnutím a domorodých detí.²⁵⁰

V roku 2011 Rada OSN pre ľudské práva apelovala na členské štáty, aby umožnili plné uplatnenie práva na vzdelanie tým, že zabezpečia primeranú právnu ochranu a zavedú komplexné politiky na riešenie rozličných foriem nerovnosti a diskriminácie vo vzdelávaní.²⁵¹ CERD odporučil štátom, medzi nimi aj Slovenskej republike, aby „rezolútne pristúpili k odstráneniu všetkých prejavov diskriminácie či rasového prenasledovania.“²⁵²

V rámci krokov, ktoré CERD odporúča, by štáty mali okrem iného predchádzať a vyvarovať sa segregácii rómskych študentov; získavať pracovníkov škôl z radov rómskej komunity; v spolupráci s rodičmi uvažovať o opatreniach, zvyhodňujúcich rómske deti v oblasti vzdelávania.²⁵³

Z medzinárodného práva jednoznačne vyplýva, že rozdielny spôsob zaobchádzania, vrátane núteného oddelovania osôb na základe etnickej príslušnosti a bez objektívneho a rozumného zdôvodnenia, predstavuje špecifický prejav rasovej diskriminácie, ktorý porušuje ľudské práva.²⁵⁴ Diskriminácia v prístupe k vzdelávaniu, založená na rasovom alebo etnickom pôvode – ktorej špecifickou formou je segregácia – je výslovne zakázaná.²⁵⁵ Článok 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach vyžaduje od štátnych orgánov, aby zabezpečili, že ľudia žijúci na území členských štátov môžu uplatniť svoje práva na vzdelanie bez diskriminácie z akýchkoľvek dôvodov vrátane rasového či sociálneho pôvodu, narodenia alebo iného postavenia. V rámci medzinárodného systému ľudských práv sa zákaz diskriminácie musí presadiť okamžite – rovné zaobchádzanie sa nemá uvádzať do praxe postupne a nemá byť závislé od finančných prostriedkov.²⁵⁶

V Dohovore UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní, ktorého je Slovenská republika zmluvnou stranou,²⁵⁷ sa jasne hovorí, že zakladanie oddelených inštitúcií – vrátane oddelených tried – pre jednotlivé osoby alebo skupiny osôb porušuje právo na rovné zaobchádzanie a znamená diskrimináciu.²⁵⁸

Hoci medzinárodné právo pripúšťa, že oddelené vzdelávacie systémy alebo zariadenia – ako napríklad školy, založené z náboženských či jazykových dôvodov – za určitých okolností nemusia predstavovať porušenie

²⁴⁸ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č.13, ods. 6.

²⁴⁹ Výbor OSN na odstránenie rasovej diskriminácie (CERD), Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination on the Slovak Republic (Záverečné zistenia Výboru na odstránenie rasovej diskriminácie týkajúce sa Slovenskej republiky, CERD/C/SVK/CO/9-10), 1.3.2013 dostupné tu: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/co/CERD-C-SVK-CO-9-10_en.pdf.

²⁵⁰ CERD, Všeobecné odporúčanie č. 27: Diskriminácia Rómov, správa Špeciálneho poradcu OSN pre právo na vzdelanie, ods. 83.

²⁵¹ Právo na vzdelanie, kontrola plnenia rezolúcie 8/4, A/HRC/17/L.11, 9.6.2011, ods. 4b.

²⁵² CERD, Všeobecné odporúčanie č. 27, ods. 20.

²⁵³ CERD, Všeobecné odporúčanie č. 27, ods. 17 a 19.

²⁵⁴ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č. 27, Nediskriminácia vo sfére ekonomických, sociálnych a kultúrnych práv, ods.19, CERD, Všeobecné odporúčanie č.27, ods. 18.

²⁵⁵ Článok 26 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach znie: “Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú ochranu zákona bez akýchkoľvek diskriminácií. Zákon zakáže akúkoľvek diskrimináciu a zaručí všetkým osobám rovnakú a účinnú ochranu proti diskriminácii z akýchkoľvek dôvodov, napr. podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku a rodu a článok 2(1) prikazuje: “Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zaväzuje rešpektovať práva uznané v tomto Pakte a zabezpečiť tieto práva všetkým jednotlivcom na svojom území podliehajúcim jeho jurisdikcii bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby, pohlavia, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.”

²⁵⁶ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č.13, ods.31.

²⁵⁷ Oznámenie o pristúpení 31.03.1993.

²⁵⁸ Dohovor UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní, Článok 1(1)c.

zákazu diskriminácie,²⁵⁹ takéto oddelovanie musí byť dobrovoľné a poskytované vzdelávanie musí byť na rovnakej úrovni ako vzdelávacie normy, stanovené príslušnými orgánmi.²⁶⁰

6.4 EURÓPSKY SÚD PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

V prípadoch, súvisiacich s právom rómskych detí na vzdelanie bez diskriminácie Európsky súd pre ľudské práva dospel k rozhodnutiu, že vytváranie oddelených inštitúcií pre rozličné skupiny na základe etnického pôvodu či z iných podobných dôvodov porušuje Európsky dohovor o ľudských právach.

Pred desiatimi rokmi v prípade *D.H. a ostatní proti Českej republike* Veľký senát Európskeho súdu pre ľudské práva odsúdil Českú republiku za široko rozšírenú segregáciu rómskych detí v špeciálnych základných školách, ktorú možno pokladať za nepriamu diskrimináciu.²⁶¹ Segregované vzdelávanie rómskych žiakov odsúdil Európsky súd pre ľudské práva aj v prípade *Sampanis a ostatní proti Grécku* v roku 2008. Súd neuznal tvrdenie gréckej vlády, že rozdiel medzi zaobchádzaním s rómskymi a nerómskymi deťmi bol „objektívne a rozumne zdôvodnený a že vzťah medzi prostriedkami a sledovaným cieľom bol racionálny a primeraný“. Súd dospel k záveru, že napriek tomu, že štátne orgány mali úmysel vzdelávať rómske deti, odlišné metódy registrácie rómskych detí a ich zaradovanie do segregovaných prípravných tried v podstate znamenali diskrimináciu.²⁶² V ďalšom prípade, *Sampani a ostatní proti Grécku* v roku 2012, Európsky súd znovu skonštatoval porušenie: kroky, ktoré príslušné orgány podnikli pri vykonávaní predchádzajúceho rozsudku boli natoľko nedôsledné, že opätovne porušili Dohovor.²⁶³

V roku 2010 Veľký Senát Európskeho súdu v rozsudku vo veci *Oršuš a ostatní proti Chorvátsku* skonštatoval, že zaradovanie rómskych žiakov do čisto rómskych tried v určitých fázach základného vzdelávania nebolo objektívne a rozumne zdôvodnené a rozhodol, že Chorvátsko porušilo článok 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ako aj článok 2 protokolu č. 1.²⁶⁴

V roku 2013 v kauze *Lavida a ostatní proti Grécku* Európsky súd dospel k záveru, že neschopnosť podniknúť protisegregačné opatrenia nepriamo svedčí o diskriminácii a porušovaní práva na vzdelanie. Prípád sa týkal základnej školy, ktorú navštevovali výlučne rómske deti. Pokusy zapísať ich do iných škôl v okolí stroskotali pre nepriateľský postoj nerómskych rodičov. Napriek tomu, že grécke Ministerstvo školstva bolo informované o etnickej segregácii v tejto škole, nepodniklo žiadne kroky, aby situáciu vyriešilo. K takýmto krokom mohla patriť napríklad úprava školských obvodov alebo preradenie rómskych žiakov do iných škôl.²⁶⁵

Aj v roku 2013 Európsky súd v prípade *Horvath a Kiss proti Maďarsku* potvrdil sťažnosť dvoch mužov rómskeho pôvodu, že boli nesprávne zaradení do škôl pre žiakov s mentálnym postihnutím, čo predstavovalo diskrimináciu. Súd obzvlášť podčiarkol, že Maďarsku má dlhú tradíciu nesprávneho zaradovania rómskych detí do špeciálnych škôl. Súd dospel k záveru, že okolnosti vzdelávania navrhovateľov nasvedčovali tomu, že úrady nevali do úvahy ich zvláštne potreby ako príslušníkov znevýhodnenej skupiny. V dôsledku toho sa navrhovatelia ocitli v izolácii a získali vzdelanie, ktoré sťažilo ich integráciu vo väčšinovej spoločnosti.²⁶⁶ Rozsudok bol pozoruhodný tým, že zdôraznil jednoznačnú povinnosť štátnych orgánov zvrátiť tradíciu segregácie.

6.5 MONITORING A ZBER DÁT

Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie a ďalšie ľudskoprávne normy zaväzujú Slovensku republiku „zvlášť odsúdiť rasovú segregáciu“ a zaväzujú zmluvné krajiny „predchádzať, zakázať a odstrániť všetky praktiky tohto typu“. ²⁶⁷ Za týmto účelom má Slovenská republika povinnosť pozorne monitorovať vzdelávanie, vrátane všetkých relevantných politík, inštitúcií, programov, schém výdavkov a ďalších praktík s cieľom identifikovať všetky prejavy *de facto* diskriminácie a podniknúť kroky, smerujúce k ich riešeniu. Príslušné orgány majú v rámci zberu dát v oblasti vzdelávania zabezpečiť, že údaje budú disagregované s ohľadom na zakázané príčiny diskriminácie, vrátane rodu a etnickej príslušnosti.²⁶⁸ Slovenská republika, ako

²⁵⁹ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č.13, ods.33

²⁶⁰ Dohovor UNESCO proti diskriminácii vo vzdelávaní, Článok 2.

²⁶¹ *D.H. a ostatní proti Českej republike* [57325/00] ECHR (13.11.2007).

²⁶² *Sampanis a ostatní proti Grécku*, príloha č. 32526/05, 2008-IX ECHR ods. 96).

²⁶³ *Sampani a ostatní proti Grécku* [59608/09] ECHR 11/12/2012, rozsudok senátu Európskeho súdu pre ľudské práva.

²⁶⁴ *Oršuš a ostatní proti Chorvátsku*, rozsudok Veľkého senátu Európskeho súdu pre ľudské práva, čl.184, 185.

²⁶⁵ *Lavida a ostatní proti Grécku*, rozsudok Veľkého senátu (č. 7973/10), 30.5.2013, ods. 73.

²⁶⁶ *Horvath a Kiss proti Maďarsku*, Príloha č. 11146/11, 29/01/13, rozsudok Senátu Európskeho súdu pre ľudské práva.

²⁶⁷ Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, článok 3.

²⁶⁸ Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, Všeobecný komentár č. 13, ods. 37.

zdôraznilo viacero medzinárodných a regionálnych organizácií, zaoberajúcich sa monitoringom, naďalej nie je schopná zabezpečiť adekvátne monitorovanie a disagregovaný zber dát.

V júli 2016 sa Výbor OSN pre práva dieťaťa pripojil k Európskej komisii proti rasizmu a intolerancii Rady Európy, a prejavil znepokojenie nad nedostatočným monitorovaním realizácie Dohovoru proti diskriminácii a nad tým, že Slovenské národné centrum pre ľudské práva, ako monitorovacia organizácia, nevyvíja účinnú a nezávislú činnosť. Výbor zopakoval svoje predchádzajúce odporúčanie, že vláda má bezodkladne zlepšiť systém zberu informácií, súvisiacich so všetkými aspektmi Dohovoru, a zabezpečiť tak efektívnu analýzu a monitorovanie situácie všetkých detí, predovšetkým tých, ktoré sú v zraniteľnej situácii, a tiež zhodnotiť účinok prijatých opatrení. Dáta majú byť disagregované s ohľadom na rozličné príčiny diskriminácie ako napríklad rod, vek, etnická príslušnosť či socioekonomické postavenie, a spolu s relevantnými ukazovateľmi postúpené príslušným ministerstvám, aby na ich základe mohli sformulovať, monitorovať a vyhodnocovať politiky, programy a projekty, ktorých cieľom je účinná implementácia Dohovoru.²⁶⁹

²⁶⁹ CRC/C/SVK/CO/3-5, 20.7.2016, ods. 10.

7. ZÁVERY A ODPORÚČANIA

Rómske deti sú v Slovenskej republike naďalej vystavené rôznym formám segregácie v základnom vzdelávaní napriek rozličným iniciatívam a stratégiám zo strany medzinárodných organizácií, vlády a občianskej spoločnosti.

Výsledky, predkladané v tejto správe vykresľujú bezútešný obraz situácie rómskych detí v oblasti vzdelávania. Štyri predstavané prípadové štúdie upozorňujú na štrukturálne problémy, ktoré udržiavajú diskrimináciu a segregáciu.

Reformy, zavedené v posledných rokoch nevedli k riešeniu segregácie, ba dokonca možno spôsobili zhoršenie situácie. Novela Školského zákona, prijatá v roku 2015, nepriniesla konkrétne opatrenia, ktoré by odstránili segregáciu rómskych žiakov a žiačok v bežných základných školách.²⁷⁰ Medzi doterajšími cieľmi, vytýčenými v rámci pripravovanej celoštátnej reformy vzdelávania a zverejnenými v októbri 2016, chýba akákoľvek zmienka o plánoch na desegregáciu.²⁷¹ Realizácia právneho zákazu diskriminácie nie je dostatočne monitorovaná a vyhodnocovaná. Ba čo viac, slovenské orgány na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni odmietajú zodpovednosť za riešenie a prevenciu segregácie a existenciu čisto rómskych bežných škôl a tried odôvodňujú výlučne dvomi faktormi: miestom bydliska a voľbou rodičov.

Novela školského zákona bola prijatá v roku 2015, no zatiaľ mala iba minimálny vplyv na vzdelávaciu dráhu rómskych detí, zaradených do špeciálnych škôl, ako aj na praktiky nadmerného umiestňovania rómskych detí v špeciálnych školách a nedokázala s nimi skoncovať, ba ani len začať s nápravou situácie. Napriek rozšírenej právomoci Štátnej školskej inšpekcie tento úrad nemá dostatočné ľudské ani finančné zdroje na to, aby mohol účinne riešiť nedostatky v systéme diagnostiky a segregácie v špeciálnych školách. Tým sa zmarili sľubné plány, ktoré si stanovilo nové vedenie Štátnej školskej inšpekcie.

Od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia majú rodičia možnosť zvoliť si školu, ktorú budú ich deti navštevovať.²⁷² Zákon, ktorý túto voľbu povoľuje síce znie neutrálne, no výsledky výskumov Amnesty International a ERRC v posledných rokoch ukázali, že v skutočnosti jeho praktické uplatnenie prispelo k segregácii a zhoršeniu komunikácie medzi rómskymi a nerómskymi deťmi na Slovensku.²⁷³ O úkaze „bieleho úteku“, t.j. hromadnom preraďovaní nerómskych detí zo škôl s veľkým počtom rómskych žiakov sa už hovorilo v predchádzajúcich správach.²⁷⁴

V Moldave nad Bodvou napríklad k segregácii prispelo to, že bola založená súkromná cirkevná škola, čo malo za následok masové preradenie nerómskych detí. Viac ako štyri roky po tom, ako Okresný súd v Prešove nariadil, že škola v Šarišských Michaľanoch má byť desegregovaná, opatrenia zo strany vedenia školy zlyhali pre nedostatok systémovej podpory zo strany Ministerstva školstva. V Moldave nad Bodvou

²⁷⁰ Zákon č. 245/200, Z.z.8 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, novela prijatá 30.6.2015.

²⁷¹ Návrh cieľov Národného programu rozvoja výchovy a vzdelávania, 14.10.2016.

²⁷² Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), článok 20(5).

²⁷³ Amnesty International, *Still separate, still unequal* (Index: EUR 72/001/2007). ERRC, *Stigmata: Segregated Schooling of Roma in Central and Eastern Europe*, (Stále segregovaní, stále v nerovnom postavení: Porušovanie práva na vzdelanie rómskych detí na Slovensku), 2004, správa dostupná tu: <http://www.errc.org/article/stigmata-segregated-schooling-of-roma-in-central-and-eastern-europe/1892>.

²⁷⁴ Pozri napr. Amnesty International, *Unfulfilled Promises: Failing to End Segregation of Roma Pupils in Slovakia* (Nesplnené sľuby: Neschopnosť ukončiť segregáciu rómskych žiakov na Slovensku) (Index: EUR 72/001/2013).

i Ostrovanoch hrozí, že plánovaná výstavba nových škôl v bezprostrednej blízkosti rómskych osád udrží a prehĺbi segregáciu rómskych detí od zvyšku spoločnosti.

Rómske deti sú navyše pri uplatňovaní práva na vzdelanie neustále konfrontované s ďalšími prekážkami, ako rasizmus, predsudky, stigmatizácia a malé očakávania zo strany pedagogického zboru, ktoré sa vyskytli vo všetkých lokalitách, o ktorých sa píše v tejto správe. Segregácia sa často začína ešte pred základnou školou. Rómske deti, ktoré nenavštevujú materskú školu, sú bežne hodnotené ako nepripravené pre prvý stupeň školskej dochádzky a zaradované do prípravných/nultých ročníkov s prevažnou väčšinou rómskych žiakov. Rómske deti obvykle pokračujú v základnom vzdelávaní v tej istej čisto rómskej skupine ako v nultom ročníku.²⁷⁵

V kontexte protirómskych predsudkov možnosť rodičovskej voľby zjavne predstavuje faktor, podporujúci segregáciu rómskych detí. Rodičia majú teoreticky právo slobodne si zvoliť školu, ktorú ich dieťa bude navštevovať. V uplatnení tohto práva ich však obmedzujú ekonomické faktory. V praxi si rozhodnutie poslať dieťa do školy mimo školského obvodu, kam patrí, môžu dovoliť iba tie rodiny, ktoré majú finančné prostriedky na dopravu. To je medzi rómskymi rodinami zriedkavý prípad. Na druhej strane, ako ukazuje príklad Moldavy nad Bodvou a Šarišských Michalán, nerómski rodičia často vyhľadávajú školy, ktoré navštevuje malý počet alebo žiadne rómske dieťa a vyberajú svoje deti zo škôl, keď majú pocit, že je v nich priveľa rómskych detí. Na to, aby možnosť rodičovskej voľby mohli v praxi využiť všetci rodičia, by sa malo cestovné deťom preplácať bez ohľadu na to, akú školu navštevujú.

Delegáciu Amnesty International a ERRC znepokojilo, že štátny tajomník Ministerstva školstva počas rokovania konštatoval, že segregácia vo vzdelávaní na Slovensku je výlučne dôsledkom „bieleho úteku“ nerómskych detí a že ministerstvo proti tomu nemieni nijako zakročiť. S rovnakým názorom predstaviteľov Ministerstva školstva sa delegácia Amnesty International stretla už v marci 2015,²⁷⁶ aj napriek tomu, že vhodný zásah by mohol zvýšiť kvalitu vzdelávania pre všetky deti, a tým zvýšiť dôveru nerómskych rodičov v zmiešané školy a motivovať ich, aby v nich svoje deti ponechali.

Jednotlivé školy majú obmedzené možnosti ako zabrániť „bielemu úteku“ a následnej segregácii. Slovenská republika súrne potrebuje komplexný plán desegregácie na celoštátnej úrovni, ktorý by poskytol udržateľnú pomoc jednotlivým školám a jasné, informatívne usmernenia a finančné prostriedky. Ruka v ruke s týmito opatreniami by mali kráčať stratégie a opatrenia, smerujúce k odstráneniu predsudkov a rasizmu voči Rómom v celej spoločnosti a aktívne kroky na riešenie príčin „bieleho úteku“.

Štátna školská inšpekcia sa diskrimináciou v súkromnej Špeciálnej základnej škole v Rokycanoch zaoberala 18 mesiacov, napriek tomu však príslušné orgány odporúčania inšpekcie spochybnili a obchádzali ich. Hoci Ministerstvo školstva oznámilo, že plánuje školu zatvoriť do augusta 2017, najnovší vývoj v Rokycanoch nevzbudzuje veľké nádeje, že v najbližšej budúcnosti dôjde k náprave situácie. Dokonca aj po intervencii Ministerstva školstva, Štátnej školskej inšpekcie a Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity sú vyhladky na ďalšie vzdelávanie pre vyše 80 rómskych detí, ktoré sú v tejto škole zapísané, naďalej neutešené.

Špeciálnu základnú školu v Krompachoch školská inšpekcia nemonitorovala už vyše päť rokov. Je to čiastočne dôsledok štrukturálneho nedostatku financií a pracovníkov, no prispieva k tomu aj neochota krajského Školského inšpekčného centra v Košiciach a Prešove riešiť súčasný stav diskriminácie. Školská inšpekcia je jediný štátny orgán, ktorý po kritike Európskej komisie prejavil snahu zakročiť proti diskriminácii. Ostatné zodpovedné štátne orgány, napríklad Slovenské národné centrum pre ľudské práva, Úrad splnomocnenca pre rómske komunity, Ministerstvo školstva, Ministerstvo vnútra a Ministerstvo zahraničia do značnej miery ignorovali konanie o porušení povinností, ktoré začala Európska komisia.

Hoci rozlišovanie medzi mentálnym postihnutím a sociálnym znevýhodnením je zakotvené v Školskom zákone, v praxi sa neuplatňuje. Princíp sám o sebe segregáciu nerieši a zákon sa zatiaľ minul účinkom pokiaľ ide o zníženie počtu detí, zaradovaných do špeciálnych škôl, ba mal dokonca negatívny následok, ktorým je zníženie podpory pre žiakov, ktorí sú na ňu odkázaní.

Odhliadnuc od toho, že sociálne znevýhodnenie by sa nemalo používať ako diagnostické kritérium, v školskom roku 2015/2016 nebol zaznamenaný ani jeden prípad, kedy by diagnóza rómskeho dieťaťa bola upravená z „mentálneho postihnutia“ na „sociálne znevýhodnenie“. Rómske deti s diagnózou „lahkého stupňa mentálneho postihnutia“ v skutočnosti vôbec neprešli novým testom SZP. Hoci celkový počet detí, ktorým bola stanovená diagnóza mentálneho postihnutia v školskom roku 2016/2017 mierne klesol, údaje

²⁷⁵ Desegregovať nulté ročníky je prakticky nemožné, keďže podľa zákona sú určené iba pre rómske deti. V tomto zmysle nulté ročníky priamo prehľbujú segregáciu rómskych detí vo vzdelávaní.

²⁷⁶ Amnesty International, *Slovakia's 'Container Schools' Worsen Segregation of Roma Children from Society* (*Segregation of Roma*), (Kontajnerové školy na Slovensku prehľbili vylúčenie rómskych detí zo spoločnosti), 13.3.2016, text dostupný tu: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/03/slovakia-segregation-of-roma-schoolchildren-worsens/>.

o umiestňovaní rómskych detí v špeciálnom vzdelávacom prostredí nie sú dostupné. Súčasne stúpol počet špeciálnych výchovno vzdelávacích zariadení.

Centrá špeciálno-pedagogického poradenstva, ktoré majú za úlohu potvrdiť klasifikáciu SZP v rámci nového systému, navyše nemajú dostatočnú kapacitu, aby zvládli obrovské množstvo žiadostí z bežných škôl diagnostikovať žiakov, ktorí boli v rámci predchádzajúceho systému klasifikovaní ako sociálne znevýhodnení. A tak namiesto toho, aby nový systém posudzovania SZP splnil nádeje, že pomôže zlepšiť situáciu rómskych detí, mal hlavne za dôsledok, že špeciálnym školám znížili príspevky na rómske deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, a že prišli o učebné pomôcky ako zošity, písacie potreby či varené jedlo, v niektorých prípadoch aj o asistentov učiteľa. Pokiaľ ide o kvalitu vzdelávania a vyhliadok na ďalšie vzdelanie, pre drvivú väčšinu rómskych detí v špeciálnych základných školách Krompachoch a Rokycanoch sa situácia nezlepšila.

Prakticky všetky organizácie a osoby, zaangažované do slovenského vzdelávania – personál bežných škôl, špeciálnych základných škôl, centier špeciálno-pedagogického poradenstva a obcí ako aj rodičia a žiaci, rómski i nerómski – s ktorými výskumníci a výskumníčky hovorili, spomínali neuveriteľný nedostatok koordinácie, jasných pokynov a informácií zo strany Ministerstva školstva, týkajúcich sa zmeny školského zákona. Odkedy novela zákona chvatne prešla Národnou radou Slovenskej republiky, Ministerstvo školstva nezabezpečilo takmer žiadne monitorovanie ani pomoc, ktorá by pomohla zainteresovaným stranám pochopiť zmeny vo vzdelávacom systéme a vyrovnáť sa s nimi. Je znepokojujúce, že ministerstvo podľa všetkého nemonitoruje a nevyhodnocuje uplatňovanie a účinnosť nového systému posudzovania SZP. Navyše je ťažké predstaviť si, ako Ministerstvo mieni podávať hlásenia Európskej komisii o pokrokoch v realizácii nových ustanovení. Núka sa podozrenie, že vláda sa zvlášť vážne nezaoberá cieľmi, vyplývajúcimi z konania o porušení povinností.

Znovuzavedené príspevky na dieťa, diagnostifikované s SZP napriek úmyslu vlády nepredstavujú dostatočnú finančnú motiváciu, aby sa skončilo s označovaním rómskych detí ako mentálne postihnutých, keďže prostriedky vyčlenené na SZP sú podstatne nižšie. Protirómske predsudky majú naďalej za následok, že rómske deti s dyslexiou alebo problémami komunikácie sú preradované do špeciálnych škôl a tried.

Z rozhovorov s učiteľmi vyplynuli veľmi znepokojujúce a široko rozšírené diskriminačné postoje a malé očakávania od rómskych detí. Deti si navyše nesmú nosiť domov učebnice a bežne nedostávajú domáce úlohy. To všetko vážne sponchyňuje kvalitu vzdelávania, ktoré rómske deti v takomto segregovanom školskom prostredí dostávajú.

Pretrvávajúca segregácia rómskych detí v základnom vzdelávaní poukazuje na to, že právny zákaz diskriminácie nestačí, aby rómske deti mohli uplatniť svoje právo na vzdelanie, a že právne normy musia sprevádzať konkrétne opatrenia.

Štátny tajomník pre školstvo ubezpečil Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov, že Ministerstvo zahraničia je rozhodnuté vyšetriť a vyriešiť správy o praktikách, ktoré môžu predstavovať segregáciu alebo k nej môžu viesť.²⁷⁷ Štátne orgány musia súrne premeniť svoje vyhlásenia na konkrétne činy a systémovo vyriešiť existujúcu segregáciu rómskych žiakov v spolupráci s regionálnymi a miestnymi zúčastnenými osobami a inštitúciami.

²⁷⁷ Rozhovor s predstaviteľmi Ministerstva školstva, 2.11.2016.

ODPORÚČANIA

Za týmto účelom Amnesty International a Európske centrum pre práva Rómov predkladajú nasledovné odporúčania:

ODPORÚČANIA PRE ORGÁNY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

TÝKAJÚCE SA POLITICKEJ VÔLE PODNIKŇŤ ROZHODNÉ KROKY:

Predseda vlády a minister školstva by mali:

- Verejne priznať, že etnická diskriminácia a segregácia, s ktorou sa stretávajú rómske deti v školách, je systémový problém a jednoznačne sa zaviazat' urýchlene a komplexne sa zaoberať problémami, na ktoré upozornila Európska komisia v konaní pre porušenie povinností, ktoré začala proti Slovenskej republike v roku 2015;
- Prijat' komplexný akčný plán boja proti diskriminácii a segregácii vo vzdelávaní v konzultácii s občianskou spoločnosťou, predstaviteľmi rómskych i nerómskych rodičov a detí a iných zainteresovaných strán. Tento plán by mal mať presný harmonogram, konkrétne ciele pre vypracovanie a uvedenie plánu do praxe, identifikovať potrebné finančné, ľudské a technické zdroje, určiť orgány, zodpovedné za jeho realizáciu a monitorovanie (a spôsob ich spolupráce na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni), ako aj mechanizmus každoročného podávania správ o pokrokoch v jeho realizácii.

OPATRENIA VEDÚCE K PREVENCIÍ SEGREGÁCIE A DOSIAHNUTIU DESEGREGÁCIE:

Ministerstvo školstva by malo:

- V spolupráci so všetkými zainteresovanými osobami prijat' komplexné metodologické pokyny pre desegregáciu v školách. Tieto pokyny by mali:
 - Vytýčiť hlavné body celoštátneho plánu desegregácie v aktívnej konzultácii a spolupráci s verejnou ochrankyňou práv, Štátnou školskou inšpekciou, Slovenským národným centrom pre ľudské práva, štátnymi i súkromnými zriaďovateľmi škôl (vrátane cirkevných inštitúcií), zamestnancami škôl, rómskymi i nerómskymi rodičmi a deťmi a občianskou spoločnosťou;
 - Zahŕňať záväznú a komplexnú definíciu „segregácie“, prijatú po skutočnej konzultácii s občianskou spoločnosťou a ďalšími relevantnými inštitúciami, ako napr. verejnou ochrankyňou práv či Slovenským národným centrom pre ľudské práva, a postavenú na definícii, sformulovanej súdnymi orgánmi v prípade Šarišských Michalán a v súlade s medzinárodnými ľudskoprávnymi záväzkami Slovenskej republiky;
 - Vysvetliť a podrobne opísať povinnosť škôl a ich zriaďovateľov, či už štátnych alebo súkromných, nevystavovať nikoho diskriminácii z akýchkoľvek príčin, vrátane na základe etnickej príslušnosti. Informovať všetky školské úrady, štátne i súkromné, že sú výslovne zodpovedné za desegregáciu vzdelávania;
 - Zabezpečiť, aby k povinným kritériám pre schvaľovanie registrácie všetkých nových škôl, patrilo „vyhodnocovanie rizika segregácie“; návrh na otvorenie nových škôl smie byť schválený len pod podmienkou, že budú prijaté jednoznačné opatrenia na boj proti riziku segregácie a že na ne budú vyčlenené dostatočné finančné prostriedky;
 - Zabezpečiť, že v prevažne rómskych oblastiach sa nebudú budovať ďalšie takzvané „kontajnerové školy“;
 - Zrušiť prípravné/nulté ročníky a zabezpečiť, aby sa za účelom inklúzie uprednostňovali iné formy predškolského vzdelávania. Materské školy, pokiaľ na to majú kapacitu, by napríklad mohli zaviesť povinný bezplatný posledný ročník; finančné prostriedky a prístup k vzdelávaniu v zmiešanom prostredí by mali byť k dispozícii všetkým deťom bez akejkoľvek diskriminácie;
 - V súlade s jednoznačným záväzkom vyplývajúcim z článku 2.3 a 2.4 Zákona o rovnakom zaobchádzaní prijat' opatrenia proti rasovej diskriminácii a segregácii v školách. K týmto opatreniam by malo patriť:
 - poskytnutie bezplatnej dopravy pre deti (vrátane detí v predškolskom veku s primeraným sprievodom) do zmiešaných miestnych škôl;

- prísľub pomoci rodinám v núdzi s učebnými pomôckami (učebnice, písacie potreby atď.), aby sa ich deti mohli adekvátne zapojiť do školských aktivít; a
- prijatie dočasných vyrovnávacích opatrení ako kvóty a pod., zameraných na riešenie segregácie a účinnú integráciu rómskych detí v zmiešaných triedach a školách;
- Vypracovať smernice pre zápis do škôl, ktoré zakazujú vytváranie nových alebo udržiavanie existujúcich oddelených tried;
- Poveriť Štátnu školskú inšpekciu, aby kontrolovala, či sa triedy pre nadané deti alebo špecializované triedy nevytvárajú iba na maskovanie etnickej segregácie;
- Zabezpečiť, aby sa metodologické pokyny pre desegregáciu účinne distribuovali do všetkých vzdelávacích zariadení a aby ochrankyňa verejných práv a Slovenské národné centrum pre ľudské práva zohrávali aktívnu úlohu v ich uvádzaní do praxe, monitorovaní pokroku a aby mohli zakročiť v prípadoch, keď sa nebudú plniť.

Miestne orgány by mali:

- Pravidelne vyhodnocovať situáciu v školách a identifikovať faktory, ktoré môžu prispievať k etnickej segregácii. Toto hodnotenie by sa malo sústrediť aj na potenciálny vplyv školských obvodov na segregáciu. Ak budú zistené situácie alebo tendencie vedúce k segregácii, miestne orgány (spoločne so zriaďovateľmi škôl, ak nimi nie sú samosprávne úrady) musia dostať príkaz okamžite podniknúť kroky na nápravu situácie ak sa segregácia začína vyskytovať, alebo vypracovať desegregačné plány ak k segregácii už dochádza;
- Tieto plány by miestne orgány (a zriaďovatelia škôl, pokiaľ nie sú totožní so samosprávnymi úradmi) mali iniciovať v spolupráci so Štátnou školskou inšpekciou, vedením a pracovníkmi školy a mali by tak urobiť pod dohľadom a s podporou Ministerstva školstva, verejnej ochrankyne práv a Slovenského národného centra pre ľudské práva.

OPATRENIA ZAMERANÉ NA RIEŠENIE „BIELEHO ÚTEKU“

Ministerstvo školstva by malo:

- Iniciovať ciele a účinné kroky proti nárastu segregácie v praxi, napríklad v prípadoch, ktoré sú dôsledkom „bieleho úteku“. Medzi takéto opatrenia by mohlo patriť:
 - Spoločne so Štátnou školskou inšpekciou a Slovenským národným centrom pre ľudské práva prešetriť, či rodičovská voľba škôl nemá potencionálne diskriminačný účinok;
 - Zaviazat školy, aby zbierali dáta o preradení žiakov, ktoré by školským úradom pomohli zachytiť potenciálne tendencie k „bielemu úteku“; hlásiť takéto tendencie zriaďovateľom škôl a orgánom na regionálnej a celoštátnej úrovni a žiadať ich o inštrukcie a podporu pri zárokoch. K metodike zberu dát by mohol patriť napríklad podrobný „výstupný pohovor“ s rodičmi a deťmi, uchádzajúcimi sa o preradenie, ktorý by objasnil príčiny ich rozhodnutia a typ školy, kam chcú byť preradené, atď.;
 - Keby sa zdalo, že kvalita (alebo predpokladaná kvalita) vzdelávania sa opakovane uvádza ako jedna z hlavných príčin alebo hlavná príčina „bieleho úteku“, Ministerstvo školstva by malo zvážiť, či nie je potrebné zvýšiť prostriedky alebo iné formy motivácie pre školy, z ktorých deti odchádzajú, aby tak zvýšili kvalitu vzdelávania. Táto podpora by mohla pozostávať napríklad z príležitostí pre (ďalšie) mimoškolské aktivity či z vyčlenenia zvláštnych prostriedkov, ktoré by umožnili zamestnať ďalších asistentov učiteľa na pomoc deťom, ktoré školu horšie zvládajú atď.

OPATRENIA NA POSILNENIE MANDÁTU, ÚLOHY A PRÁVOMOCÍ ŠTÁTNEJ ŠKOLSKEJ INŠPEKCIE:

Ministerstvo školstva by malo:

- Zreformovať a zvýšiť právomoci Štátnej školskej inšpekcie okrem iného aj pomocou adekvátneho, kontinuálneho vzdelávania a poskytnutím dostatočných finančných prostriedkov, ktoré tomuto orgánu umožnia podnikať účinné kroky na prevenciu a odstránenie segregácie v systéme vzdelávania;
- Prijat podrobné smernice a mechanizmus, ktorý Štátnej školskej inšpekcii umožní identifikovať, monitorovať a podávať hlásenia o postupnom odstraňovaní všetkých foriem segregácie vo vzdelávacom procese vo všetkých vekových skupinách vrátane materských škôl a mimoškolských aktivít (vrátane školských jedální);

- Posilniť právomoc Štátnej školskej inšpekcie, aby mohla brániť tomu, že bude dochádzať k segregácii vo vzdelávacom prostredí; uložiť sankcie na vzdelávacie zariadenia a samosprávne úrady, ktoré porušujú zákaz segregácie, ak takéto porušovanie bude zistené počas previerky, včas iniciovanej Štátnou školskou inšpekciou z úradnej moci či na základe sťažností a pokiaľ nebudú realizované odporúčané nápravné opatrenia;
- Zabezpečiť, aby sa monitorovanie diskriminačne motivovanej šikany, prenasledovania a násilia stalo súčasťou mandátu a plánov Štátnej školskej inšpekcie;
- Zabezpečiť, aby Štátna školská správa v spolupráci so Slovenským národným centrom pre ľudské práva či inými profesijnými organizáciami (napríklad Odborovým zväzom pracovníkov školstva) periodicky organizovala školenia, monitorovala a vyhodnocovala uplatňovanie princípov rovnakého zaobchádzania vo vzdelávaní zo strany pedagogických pracovníkov a všetkých zamestnancov škôl;
- Zabezpečiť, aby Štátna školská inšpekcia každoročne vydávala verejnú správu o pokrokoch v inkluzívnom vzdelávaní vrátane desegregácie, ktorá bude odporúčať ďalšie opatrenia zriaďovateľom škôl, Ministerstvu školstva, predsedovi vlády a Slovenskému národnému centru ľudských práv.

OPATRENIA, ZAMERANÉ NA PREDSUDBY V RADOCH UČITEĽOV A PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKOV:

Ministerstvo školstva by malo:

- Zabezpečiť, že záväzok pristupovať ku všetkým žiakom rovnako a bez rasových predsudkov je súčasťou profesijných štandardov a vzdelávania všetkých pedagógov;
- Zaviesť celoštátne programy vzdelávania k ľudským právam a multikultúrnej výchovy, aby učitelia a učiteľky chápali a širili princípy rovnakého zaobchádzania a zásadu nediskriminácie;
- Upraviť metodické predpisy tak, aby zahŕňali definíciu rasovo motivovanej šikanovania a iných foriem obťažovania a zastrašovania, ako aj návod pre zamestnancov a zamestnankyne škôl ako reagovať na rasovo motivované šikanovanie či prenasledovanie, vrátane disciplinárnych opatrení;

Zaviesť mechanizmus sťažností v prípade rasovo motivovaného šikanovania a iných foriem obťažovania a zastrašovania. Zvýšiť povedomie rodičov a školského personálu o existencii tohto mechanizmu. Slovenské národné centrum pre ľudské práva by malo podávať každoročnú správu o otázkach, s ktorými sa na nich ľudia obrátili a o dosiahnutých výsledkoch v súlade so smernicami o ochrane osobných údajov;

- Zabezpečiť, že každý prípad diskriminačného zaobchádzania zo strany učiteľov, učiteľiek, iného školského personálu a centier špeciálno-pedagogického poradenstva bude dôkladne vyšetrený a vyriešený v rámci systému hodnotenia výkonu pracovníkov (s možnosťou disciplinárneho konania v prípade, že sa sťažnosť potvrdí).

OPATRENIA NA RIEŠENIE PROBLÉMU DISKRIMINÁCIE RÓMOV A RÓMIEK V ŠPECIÁLNYCH ŠKOLÁCH A TRIEDACH:

Ministerstvo školstva by malo:

- Postupne zrušiť špeciálny vzdelávací program pre deti s „ľahkým stupňom mentálneho postihnutia“, tzv. „A variant“ a uvaliť moratórium na začleňovanie rómskych detí do škôl a tried, určených pre žiakov s „ľahkým stupňom mentálneho postihnutia“ a súčasne vypracovať plán integrácie detí, ktorým bola v minulosti stanovená táto diagnóza, do bežného vzdelávania; tento plán by mal obsahovať konkrétny harmonogram, rozpočet, konkrétne ciele a termín ukončenia;
- Zaviazť centrá špeciálno-pedagogického poradenstva, aby zaviedli systém rediagnostiky všetkých rozhodnutí, na základe ktorých boli do špeciálneho vzdelávacieho prostredia začlenené deti, ktoré v súčasnosti takéto zariadenia navštevujú, s cieľom identifikovať žiakov či žiačky, ktoré sem boli začlenené protiprávne alebo nesprávne; vypracovať konkrétny harmonogram a plán presunu týchto detí do bežného systému vzdelávania v novom školskom roku a zabezpečiť dostatočnú podporu pre ich úspešnú integráciu;
- Monitorovať a hodnotiť realizáciu nového systému posudzovania SZP;
- Poskytnúť centrá pedagogicko-psychologického poradenstva, ktoré majú za úlohu potvrdzovať diagnózu SZP, väčšie finančné a ľudské zdroje a vzdelávanie.

OPATRENIA NA ZABEZPEČENIE DISAGREGOVANÉHO ZBERU DÁT:

Ministerstvo školstva by malo:

- Vybudovať systém zberu dát, ktorý sa riadi najlepšou praxou etablovanou v tejto sfére a zodpovedá normám legislatívy Európskej Únie v oblasti ochrany osobných údajov a práva na sebaurčenie, ktorého cieľom bude vypracovávať dlhodobé a presné štatistiky školskej registrácie (vrátane typu školy), týkajúce sa dochádzky, presunov do iných škôl, predčasného prerušenia štúdia, opakovania ročníka, výsledkov a úspechov, disagregované podľa etnického príznaku a ďalších primeraných kritérií vrátane veku, občianstva, rodu, postihnutia, národnostného pôvodu a sociálno-ekonomického postavenia, a ktorý sa bude používať na odhaľovanie a riešenie prípadov diskriminácie a segregácie;
- Zabezpečiť každoročné publikovanie dát, týkajúcich sa systému základného vzdelávania, disagregovaných podľa škôl, lokalít a etnickej príslušnosti, školských plánov a osnov a ďalších relevantných kritérií.

ODPORÚČANIA PRE EURÓPSKU KOMISIU

Európska komisia by mala:

- Zabezpečiť, že konanie pre možné porušenie rasovej smernice EÚ vedené proti Slovenskej republike bude pokračovať dovedy, kým vláda neprijme účinné opatrenia na odstránenie diskriminácie a segregácie rómskych detí v systéme vzdelávania, doviest' konanie do ďalšieho štádia a publikovať odôvodnené stanovisko s následnou možnosťou odovzdať záležitosť Európskemu súdnemu dvoru v prípade, že v priebehu budúceho roku nebudú zaznamenané preukázateľné pokroky;
- Prešetriť pridelovanie eurofondov a skontrolovať, či realizácia projektov v Slovenskej republike financovaných z eurofondov nevedla k žiadnym diskriminačným opatreniam alebo či nemala takéto dôsledky.

PRÍLOHA 1

Zoznam škôl, zahrnutých do terénneho výskumu Amnesty International a Európskeho centra pre práva Rómov:

1. Šarišské Michaľany a neďaleká obec Ostrovany:

Bežná základná škola v Šarišských Michaľanoch (<i>Základná škola s materskou školou, Pod lesíkom 19</i>)	Navšteva sa konala 26.10. 2016
Špeciálna škola v Ostrovanoch (<i>Špeciálna základná škola, Ostrovany 11</i>)	Nebola navštívená
Nulté ročníky v komunitnom centre v Ostrovanoch	Navšteva sa konala 26.10. 2016

2. Moldava nad Bodvou

„Maďarská“ bežná škola (<i>Základná škola a gymnázium s vyučovacím jazykom maďarským</i>)	Navšteva sa konala 21.10. 2016
Prvá základná škola” (bežná škola) (<i>Základná škola, Československej Armády 15</i>)	Škola odmietla stretnutie počas výskumnej misie
„Severná základná škola” (bežná škola) (<i>Základná škola, Severná 21</i>)	Navšteva sa nekonala
Katolícka cirkevná škola (bežná) (<i>Cirkevná MŠ, ZŠ a gymnázium bl. Sára Salkaházi s vyučovacím jazykom maďarským</i>)	Navšteva sa konala 21.10. 2016
Špeciálna škola (<i>Spojená škola s organizačnými zložkami, Špeciálna základná škola, Speciális alapiskola a Praktická škola</i>)	Škola odmietla stretnutie

3. Rokycany

Súkromná špeciálna škola (<i>Súkromná špeciálna základná škola, Rokycany</i>)	Škola odmietla stretnutie
Bežná škola v Bajerove (<i>Základná škola s materskou školou, Bajerov 96</i>)	Navšteva sa konala 27.10. 2016

4. Krompachy

Špeciálna škola (<i>Špeciálna základná škola, SNP 49</i>)	Navšteva sa konala 24.10. 2016
---	--------------------------------

Bežná škola SNP (<i>Základná škola s materskou školou, SNP 47</i>)	Navšteva sa konala 27.10. 2016
Maurerova bežná škola (<i>Základná škola s materskou školou, Maurerova 14</i>)	Návšteva sa nekonala
Základná škola Zemanská (<i>Základná škola, Zemanská 2</i>)	Návšteva sa nekonala

Žiadosť o vyplnenie dotazníkov bola rozoslaná všetkým vyššie uvedeným školám (okrem prípravných/nultých ročníkov vytvorených v komunitnom centre v Ostrovanoch), ako aj ďalším z 21 škôl, uvedených v správe verejnej ochrankyne práv z roku 2013 a vymenovaných nižšie:

1. Základná škola v Giraltovciach, Budovateľská 164/4, Giraltovce
2. Základná škola, Herľany 37, Herľany
3. Základná škola s materskou školou, Hermanovce 374, pošta Hendrichovce
4. Spojená škola – ŠZŠ, Chminianske Jakubovany 21, Chminianske Jakubovany
5. Špeciálna základná škola, Odborárska 2, Košice
6. Základná škola s materskou školou Krivany, Nachajky 1, Krivany - Markušovce
7. Špeciálna základná škola, Michalská 39, Markušovce
8. Spojená škola – Špeciálna základná škola, Hlavná 53, Moldava nad Bodvou
9. Špeciálna základná škola, Ostrovany 11, Ostrovany - Škola Matice Slovenskej
10. Spojená škola – ŠZŠ, Matice slovenskej 11, Prešov
11. Základná škola, Matice slovenskej 13, Prešov - Rudňany
12. Spojená škola, Zimné 83, Rudňany
13. Základná škola s materskou školou, Pod lesíkom 19, Šarišské Michaľany
14. Spojená škola, J. Fabiniho 3, Spišská Nová Ves - Malacky
15. Spojená škola, Pribinova 16/1, Malacky
16. Spojená škola internátna- ŠZŠ, Levočská 22, Stará Ľubovňa - Klenovec
17. Špeciálna ZŠ. Partizánska 909, Klenovec
18. Špeciálna základná škola, SNP 49, Krompachy
19. Základná škola, Veľká Ida 1, Veľká Ida - Markušovce
20. ZŠ s MŠ, Školská 16, Markušovce
21. Základná škola Muránska Dlhá Lúka, Muránska Dlhá Lúka 52, Muránska Dlhá Lúka

PRÍLOHA 2

Tabuľka 1. Špeciálne vzdelávacie zariadenia v Slovenskej republike v školských rokoch 2015/2016 a 2016/2017²⁷⁸

Typ špeciálneho vzdelávacieho zariadenia	Školský rok 2015/2016 (údaje zaznamenané 15.9.2015)	Školský rok 2016/2017 (údaje zaznamenané 15.9.2016)
Špeciálne základné školy	195 (177 štátnych škôl + 11 súkromných + 7 cirkevných škôl)	196 (176 štátnych škôl + 12 súkromných + 8 cirkevných škôl)
Špeciálne triedy v bežných základných školách	252 (243 štátnych škôl + 1 súkromná + 8 cirkevných škôl)	258 (250 štátnych škôl + 1 súkromná + 7 cirkevných škôl)
Celkový počet špeciálnych škôl a tried	447	454

Tabuľka 2. Žiaci a žiačky v špeciálnych školách a špeciálnych triedach v Slovenskej republike v školských rokoch 2015/2016 a 2016/2017.²⁷⁹

	Školský rok 2015/2016 (údaje zaznamenané 15.9.2015)	Školský rok 2016/2017 (údaje zaznamenané 15.9.2016)
Počet žiakov a žiačok v špeciálnych základných školách s diagnózou mentálneho postihnutia a inými zvláštnymi potrebami (napr. komunikácia, poruchy správania a vývoja)	15,551 (14,953 v štátnych školách + 346 v súkromných + 252 v cirkevných školách)	15,101 (14,483 v štátnych školách + 364 v súkromných + 254 v cirkevných školách)
Počet žiakov a žiačok v špeciálnych triedach	6,638	6,397

²⁷⁸ Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, Štatistická ročenka 2015/2016 a 2016/2017 dostupné tu: www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia.html?page_id=9580.

²⁷⁹ Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu, Štatistická ročenka 2015/2016 a 2016/2017 dostupné tu: www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/statistiky/statisticka-rocenka-publikacia.html?page_id=9580.

v bežných základných školách s diagnózou mentálneho postihnutia a inými zvláštnymi potrebami (napr. komunikácia, poruchy správania a vývoja)	(6,520 v štátnych školách + 7 v súkromných + 111 v cirkevných školách)	(6,299 v štátnych školách + 5 v súkromných + 93 v cirkevných školách)
Celkový počet žiakov a žiačok v špeciálnych školách a špeciálnych triedach	22,189 (21,473 v štátnych školách + 353 v súkromných + 363 v cirkevných školách)	21,498 (20,782 v štátnych školách + 369 v súkromných + 347 v cirkevných školách)

LEKCIA Z DISKRIMINÁCIE

SEGREGÁCIA RÓMSKÝCH DETÍ V ZÁKLADNOM VZDELÁVANÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Rómskym deťom sa v systéme vzdelávania v Slovenskej republike systematicky upiera právo na vzdelávanie a nediskrimináciu. Sú segregované v čisto rómskych školách či triedach alebo v špeciálnych školách a triedach pre deti s „lahkým stupňom mentálneho postihnutia“.

V apríli 2015, po tom ako štátne i medzinárodné orgány opakovane kritizovali úrady Slovenskej republiky za to, že v tejto veci nezakročili, Európska komisia začala proti Slovenskej republike konanie pre porušenie zákazu diskriminácie vo vzdelávaní zakotveného v Smernici o rasovej rovnosti Európskej Únie.

Táto správa vychádza z analýzy najnovších legislatívnych zmien, ktoré mali zakročiť proti nesprávnemu zaradovaniu rómskych detí do špeciálnych škôl, ako aj z kvalitatívnych prípadových štúdií vzdelávacích možností pre deti v štyroch lokalitách na východnom Slovensku, ktoré svedčia o rozsiahlej a systémovej segregácii a diskriminácii.

Jeden a pol roka po tom, ako sa začalo konanie pre porušenie povinností, úrady Slovenskej republiky naďalej odmietajú zodpovednosť za diskrimináciu a segregáciu rómskych detí v základnom vzdelávaní a nie sú schopné proti tejto praxi adekvátne zakročiť. Neschopnosť presadiť dodržiavanie zákazu diskriminácie v prístupe k vzdelávaniu má dlhodobé a ďalekosiahle následky pre tisícky rómskych detí, ktoré sú naďalej vystavené segregácii a vzdelávaniu podradnej kvality, ktoré ich uväzňuje v bludnom kruhu chudoby a marginalizácie.

Február 2017
EUR 72/5640/2017

AMNESTY
INTERNATIONAL

 errc
european roma rights centre